

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI
FAKULTA PRÁVNICKÁ

Rigorózní práce
Justice a její právní úprava v 2. pol. 19. Století
Mgr. Milan Chaloupka, MBA

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta právnická ZČU v Plzni

Katedra právních dějin

Právní dějiny

Rigorózní práce

Justice a její právní úprava v 2. pol. 19. Století

Mgr. Milan Chaloupka, MBA

Čestné prohlášení

„Prohlašuji, že jsem rigorózní práci na téma Justice a její právní úprava v 2. pol. 19. Století zpracoval sám pouze s využitím pramenů a literatury v práci uvedených.

V Plzni, dne 7.1.2016

Mgr. Milan Chaloupka, MBA

Obsah

Úvod.....	1
1. Teoretická úvaha o justici ve druhé polovině 19. Století.....	2
1.1. Pojetí soudnictví.....	2-4
1.2. Pojetí advokacie, státního zastupitelství a notářství.....	5
2. Soudnictví.....	6
2.1. Soudní organizace 1848-1855.....	6-16
2.1.1. Okresní soudy.....	16-17
2.1.2. Okresní soudy sborové.....	17-18
2.1.3. Zemské soudy.....	18-19
2.1.4. Nejvyšší a kasační soud.....	19-20
2.2. Období 1855-1867.....	20-23
2.3. Období 1867 do konce 19. Století.....	23-24
2.3.1. Okresní soudy	25
2.3.2. Zemské a krajské soudy.....	25-26
2.3.3. Vrchní zemské soudy.....	27
2.3.4. Nejvyšší soud.....	27-28
2.4. Zvláštní soudy.....	28
2.4.1. Říšský soud.....	28-31
2.4.2. Nejvyšší správní soud.....	31-33
2.4.3. Státní soudní dvůr.....	33-34
2.4.4. Soud nejvyššího dvorského maršálka.....	34-35
2.4.5. Živnostenský soud.....	35-39
2.4.6. Vojenské soudy.....	39-42
2.4.7. Důchodkové soudy.....	42-43
2.4.8. Patentní soud.....	43-44
2.4.9. Labské celní soudy.....	45-46
2.4.10. Duchovní soudy ve věcech manželských pro katolíky.....	46-47
2.4.11. Rozhodčí soudy.....	47-50
2.4.12. Porotní soudy.....	51-54

3.	Státní zastupitelství.....	55
3.1.	Vývoj státního zastupitelství do období Bachova absolutismu.....	55-58
3.1.1.	Působnost státních zástupců v přípravném, hlavním líčení a u věcí netrestních	59-61
3.2.	Státní zastupitelství v období Bachova absolutismu.....	61-63
3.3.	Právní předpisy a státní zastupitelství po Bachově Absolutismu.....	63-64
3.4.	Státní zastupitelství po rakousko-uherském vyrovnání ...	64-68
4.	Advokacie.....	69
4.1.	Právní úprava advokacie na základě provizorního advokátního řádu z roku 1849.....	69-70
4.2.	Postavení advokátů a právní úprava advokacie na základ advokátního řádu z roku 1868.....	71-76
4.3.	Advokátní zkouška jako nezbytná podmínka pro přístup k povolání advokáta.....	77-78
4.4.	Advokátní stavovská samospráva.....	79-82
5.	Notářství.....	83
5.1.	Právní úprava notářství na základě notářského řádu z roku 1850....	83-87
5.2.	Notářský řád z roku 1855.....	87-91
5.3.	Notářství a notářský řád z roku 1871.....	91-99
5.4.	Notářská stavovská samospráva.....	99-102
	Závěr.....	103-105
	Resumé.....	106-108
	Seznam použité literatury a pramenů.....	109-113

Úvod

Výběr tématu mé práce je ovlivněn nejen mým zájmem o institucionální historii 19. století, zvláště o justiční soustavu, ale také aktuálností některých otázek s justicí spjatých. I dnes jsou stále předmětem úvah nezávislost soudců, rovnost před soudem a vztah soudnictví obecného a správního.

Propojení problematiky organizace a působení soudní soustavy s pojednáním o státním zastupitelství, advokacii a notářství bylo vedeno snahou o postižení organizačních principů celé justice, včetně jejich vzájemných vztahů.

Záměr o toto propojení mne vedl i k tomu, že v práci je dána přednost pozitivistickému přístupu s tím, že stručná teoretická úvaha k principům organizace justice byla samotnému textu o justici v rakouské monarchii druhé poloviny 19. století předřazena.

1. Teoretická úvaha o justici ve druhé polovině 19. století

1.1. Pojetí soudnictví

Již francouzský myslitel Charles Montesquieu rozeznával ve státě existující tři moci- moc zákonodárnou, výkonnou a soudcovskou. Svoji teorii dělby moci vyslovil Montesquieu v díle O duchu zákonů, které napsal v roce 1734. Zároveň se zamýšlel i nad nezávislostí a vyrovnaváním všech mocí. Toto pak domysleli otcové americké ústavy.¹

Montesquieu požadoval nezávislost soudců a jejich výběr z lidu. Soudci měli mít vedle výkonu soudnictví i své občanské povolání. Soudy měly podle něj vedle výkonu soudnictví přezkoumávat i soulad aktů zákonodárných orgánů s ústavou (ústavní soud), přezkoumávat platnost a regulérnost voleb členů zákonodárných sborů (volební soud) a přezkoumávat rozhodnutí správních orgánů (správní soud).²

Rovněž Immanuel Kant rozděloval moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní. Podle Kanta potestas iudiciaria čili moc soudní spočívala v konstataci nezávislého soudce, že toto je právem anebo toto právem není.³

Prosincová ústava z roku 1867 zařadila mezi zákony polylegální ústavy rovněž zákon o moci soudcovské (č.144/1867 ř. z.). I když samotná prosincová ústava důsledně z teorie dělby moci nevycházela, se principy této teorie do ústavy promítly, což napovídají i názvy jednotlivých zákonů.

Mezi principy soudcovské moci patřila nezávislost soudů, dále pak v trestním řízení uplatňování zásady obžalovací a úplné vyloučení zahájení soudního procesu ex offio. To znamenalo, že řízení mohlo začít pouze na základě návrhu stran. Jiří Pražák uvedl mezi znaky odlišujícími soudní soustavu od jiných orgánů státní moci rovněž skutečnost, že výrok soudu nevytváří nové právní

---

¹ MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonů*. Praha 1947.

² RÁZKOVÁ, R. *Dějiny právní filozofie*. Brno 1998, s. 128-129.

³ KANT, I. *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre II*. Königsberg, 1798, § 45.

poměry⁴, ale uznává pouze právo, jehož základem je platný právní řád nebo právo popírá také ovšem na základě platného právního řádu „výrok dotčený má vždy povahu deklaratorní, kdežto v ostatních oborech výkonu se velmi zhusta setkáváme s úkony povahy konstitutivní“.⁵

Nelze ovšem zcela přijmout Pražákův výklad, neboť konstitutivním výrokem soud vytváří na rozdíl od výroků deklaratorních nové právní poměry mezi stranami. To vše se musí ale dít, jak zdůraznil Pražák na základě platného práva.

Výkon spravedlnosti se měl dít pouze na základě řízení upraveného právním řádem, což tak zdůrazňoval Pražák. To znamená nejen řízení soudní, ale i správní.

I v rakouském právu platilo, že nikdo nemůže být odňat svému zákonnému soudci. Soudce je vázaný zákonem.

V rakouské právní teorii se mohl ale soudce ve výjimečných případech odklonit od zákona, a to tehdy, když byla mezera v zákoně. Tehdy se soudce obracel podle ABGB § 7 k přirozenému právu. To zcela jasně platilo v právu civilním.

Viktor Knapp k tomu uvedl: „Tak např. jeden z koryfejí rakouské civilistiky A. Ehrenzweig varuje před snahou za každou cenu vypátrat v zákoně něco, co v něm není, a slovy hlavního představitele tzv. zájmové jurisprudence Ph. Hecka takovéto počínání nazývá „metodou Sherlocka Holmese“.⁶

Knapp k této metodě poznamenal v souladu s Heckem, že soudce by nemusel vložit do zákonů to, co tam zákonodárce v žádném případě nevložil, se neměl jako detektiv nutit pátrat po tom, co co není k vypátrání.⁷

Rakouská teorie o justici vycházela spíše z pojetí volnoprávního, což se projevilo i v pramenech ústavního práva, které umožňovaly soudci pružnější

---

⁵ PRAŽÁK, J. *Právo ústavní. Ústava říšská, část třetí*. Praha 1898, s. 277.

⁶ KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha 1995, s. 190.

⁷ Tamtéž.

přístup k právu, ovšem ne tak, že by se uchylovala k nejasně vymezovanému právu přirozenému.

Rakouské soudnictví vycházelo také důsledně z ideje oddělení konání spravedlnosti od správy spravedlnosti, která neměla žádný vliv na obsah soudních nálezů.⁸

Zamysleme se i nad garancemi soudcovské samostatnosti a nezávislosti na vnějších vlivech, což byla jedna z otázek, kterou se teorie tehdy zabývala, a kterou se zabývá i dnes.

Soudnictví se vykonávalo jménem císaře, jeho jménem se vyhlašovaly rozsudky. Soudce jmenoval císař na doživotí. Měli tedy definitivu. Toto pojetí soudcovského úřadu mělo zaručovat nezávislost soudce. Jen výjimečně docházelo ke zbavení soudce výkonu soudní činnosti. Podmínky, za kterých se tak mohlo stát, byly jasně zákonem vymezeny.

„Soudcům zvláštním předpisem zaručeno jest právo, utvořiti samostatný úsudek o normách, které rozhodnutím svým hodlají položit za základ.“⁹

Definitiva byla jasnou zárukou soudcovské nezávislosti, zrovna tak, jako i poměrně dobré platy soudců.

1.2. Pojetí advokacie, státního zastupitelství a notářství

Organizace, činnost a zaměření advokacie v této době ještě nespočívala na ústavou zakotveném právu na obhajobu. Advokátní řád z roku 1868 vycházel ze skutečnosti, že advokacie je svobodným a nezávislým povoláním.¹⁰

---

⁸ PRAŽÁK, J. *Právo ústavní. Ústava říšská, část třetí*. Praha 1898, s. 279.

⁹ Tamtéž, s. 282.

Státní zástupci a notáři byli pokládáni za součást státního aparátu.
Koncipování úřadu notáře se tak zcela lišilo od advokátů.¹¹

---

¹⁰ Srv. BALÍK, S. a kol. *Dějiny advokacie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Česká advokátní komora ve spolupráci s Národní galerií, 2009, s. 103.

¹¹ Srv. BALÍK, S. a kol. *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014.

2. Soudnictví

Revoluční rok 1848 nám představuje výrazný mezník ve vývoji soudnictví. Vývoj právní úpravy soudní organizace lze rozdělit do třech etap. První zahrnuje období roku 1848- 1855, druhé 1855-1867 a třetí od roku 1867 do konce 19. století

2.2.Soudní organizace 1848-1855

Vlivem revolučních událostí došlo k výrazným reformám v habsburské monarchii, což se samozřejmě odrazilo i v oblasti soudní organizace. Zejména dochází k odstranění absolutistického státu na výkon soudnictví, k oddělení soudnictví od správy, avšak zde je třeba podotknout, že do roku 1850 šlo o oddělení pouze na teoretické bázi, dále došlo k zavedení kontroly nad justicí ze strany občana, k odstranění inkvizičního procesu a jeho nahrazení procesem obžalovacím.¹²

Roku 1848 byla vznesena celá řada požadavků, které se týkaly oblasti soudnictví. Např. petice, která byla přijata v březnu 1848 na shromáždění v pražských Svatováclavských lázních, ve svém pátém článku požadovala zrušení privilegovaných soudů, ustavení nezávislých okresních soudů a odstranění neveřejnosti a písemnosti soudního procesu.¹³

V období 1848 až 1855 dochází k vydání právních předpisů, vztahujících se na soudní organizaci a výkon soudů. Tyto předpisy byly dále doplněny jurisdikční normou, předpisem, který upravoval vnitřní organizaci soudů a prozatímním trestním řádem č. 25/1850 ř.z. (dále viz níže).¹⁴

---

¹² MALÝ, K., SIVÁK, F. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918*. 2. vydání. Jinočany: H&H, 1993, s. 417.

¹³ PRINC, M. *Soudnictví v českých zemích v letech 1848-1938*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 7.

¹⁴ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *České právní dějiny do roku 1945*. 1. vydání. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 119.

Počátkem roku 1848 nejvyšším rozhodnutím bylo zřízeno ministerstvo práv, jakožto nejvyšší správní úřad justice. Ministerstvo vzniklo z části Nejvyššího soudního úřadu, který dosud koncentroval funkci nejvyššího soudu a nejvyššího justičního správního úřadu. Činnost ministerstva byla redukována na výkon soudní pravomoci. V pozdější době byl název ministerstva změněn na Nejvyšší soudní dvůr a pak označováno jako ministerstvo spravedlnosti. Mezi jeho kompetence náležel dohled nejen nad všemi soudy, ale i státními zastupitelstvy, advokací, notářstvím a vězeňstvím.¹⁵

Z počátku byl vztah mezi ministerstvem a soudy upraven výnosem ministerstva spravedlnosti z 15. května a 25. května 1848 nazvaný: „Prozatímní předpis o působnosti ministerstva spravedlnosti a jeho poměru k soudům“. Ten byl částečně pozměněn výnosem z 21. srpna č. 1176/1848. Tento předpis stanovil, že ministerstvo vykonává administrativní vedení soudnictví. Ministerstvu byl svěřen vrchní dozor nad všemi soudy a příprava soudní reformy. Nejvyšší justiční úřad od této doby měl působit již jen jako nejvyšší soudní, nikoliv správní orgán.¹⁶

V září 1848 vyhlásilo ministerstvo spravedlnosti „Zásady nového uspořádání soudnictví“ a na přechodnou dobu stanovilo, že do vybudování nové soudní (a politické) organizace bude výkon soudnictví prováděn dosavadními patrimoniálními a magistrátními úřady.¹⁷

Ústavně vymezil postavení soudní moci zákon č. 149/1848 ř. z. – březnová ústava, a to ve XXII. hlavě, která nesla název „O moci soudcovské“. V ustanovení § 99 bylo stanoveno, že soudní moc má být vykonávána samostatně soudy. Podle § 100 došlo k odstranění patrimoniálních soudů, neboť se zde hovoří, že „...na časy budoucí nemá býti žádných soudů patrimoniálních...“ Podle § 102 bylo soudnictví odděleno od správy a dle § 103 byla zakotvena zásada veřejnosti a

---

¹⁵ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 318.

¹⁶ RIEGER, B. *Říšské dějiny Rakouské (dějiny státního vývoje a veřejného práva)*. Praha: Všehrd, 1912, s. 279.

¹⁷ KAPRAS, J. *Přehled právních dějin zemí české koruny*. Praha 1935, s. 244.

ústnosti soudního jednání. V textu ústavy byla zakotvena také zásada jednotné organizace soudnictví a zejména princip státního soudnictví, jímž se monarchie distancovala od předcházející doby, v níž významnou část soudní agendy vykonávaly patrimoniální a magistrátní soudy.¹⁸

Principy, které byly zakotveny březnovou ústavou, dále pak byly konkretizovány v „Základech nového soudního řízení, schválených rozhodnutím císaře ze dne 14. června 1849.¹⁹ Na základě tohoto právního předpisu se zaváděla jednotná soustava řádných soudů, kterými měly být okresní soudy, okresní soudy sborové, zemské soudy, vrchní zemské soudy a Nejvyšší soud. Vedle těchto soudů nadále měly působit trestní soudy ve věcech důchodkových a některé další mimořádné soudy.

Civilní pravomoc měly vykonávat okresní soudy samosoudcovsky, zemské soudy a vrchní zemské soudy a Nejvyšší soud měly působit jako sborové soudy. Dělbá působnosti obecných soudů v trestních věcech byla mezi články nové soudní organizace provedena následovně: ve věcech přestupků měly vykonávat trestní pravomoc v první stolici okresní soudy, ve věcech přečinů pak okresní soudy sborové. V trestních věcech vyhrazených porotám měly být zemské soudy jako soudy první stolice. Vrchní zemské soudy hrály v trestních věcech pouze roli obžalovacích komor. Nejvyšší soud měl v trestním řízení působit pouze jako soud kasační.²⁰

V „Základech“ tak byla stanovena obecná úprava soudní organizace. Zatímco speciální úprava byla obsažena v kompetenčních normách, v předpisech o vnitřním uspořádání soudů a konečně v předpisech o územním organizování soudů a o jejich aktivování. Ustanovení o působnosti a příslušnosti soudů ve věcech civilních byla obsažena v Jurisdikční normě,²¹ která nahradila staré jurisdikční normy jednotlivých zemí (provincií), pocházejících z josefínského

---

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ Č. 278 ř. z.

²⁰ ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. I. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1968, č. 18, s. 105.

²¹ Císařský patent č. 237/1850 ř. z.

období.²² Ve věcech trestních byla upravena působnost a příslušnost soudů v hlavě II. a IV. Prozatímního trestního řádu ze 17. ledna 1850.²³

Dalším pilířem nové právní úpravy soudnictví se stal „organický zákon“²⁴ Tato právní úprava nahradila úpravu předchozí, zejména I. díl všeobecné soudní instrukce z 9. 9. 1785.²⁵ Organický zákon se skládal ze tří částí. První část pod názvem „O soudech, jejich obsazování, řízení a o moci disciplinární“ (§ 1 až 118), druhá „O vnitřním jednacím řádě“ (§ 119 až 193) a třetí „O zevnitřním jednacím řádě“ (§ 194 až 275). Zákon obsahoval ustanovení o soudních osobách a úpravu výkonu státní správy soudů, v první části zákona byly též upraveny základy disciplinární odpovědnosti soudců i vedlejších soudních osob.

Po roce 1850 došlo v Čechách a na Moravě k vytvoření trojinstanční soustavy řádných soudů. V první instanci se jednalo o soudy okresní a krajské. Druhou instanci tvořily vrchní zemské soudy se sídlem v Praze (příslušný pro Čechy) a Brně (příslušný pro Moravu a Slezsko). Třetí instanci představoval Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni, který soudil pouze v civilních záležitostech a ve věcech trestních rozhodoval jen o zmatečných stížnostech.²⁶ Řádné soudy se dále dělily na soudy s obecnou pravomocí a na soudy řádné s pravomocí kauzální – např. soudy obchodní, horní, námořní.

Základy nové soudní organizace, která začala fungovat od 1. července 1850, byly schváleny již císařským nařízením ze dne 14. června 1849. Správa soudnictví byla svěřena ministerstvu spravedlnosti a nejvyšší soudní úřad byl přeměněn v nejvyšší soudní a kasační dvůr, kterému již nepříslušely funkce správní. Stal se vrcholem soudní organizace, kterou tvořily dále tři stupně: vrchní zemské soudy, zemské soudy a okresní soudy. Nejvyšší soudní a kasační dvůr

---

²² ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. I. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1968, č. 18, s. 113.

²³ Císařský patent č. 25/1850 ř. z. Viz. STORCH, F. *Řízení trestní rakouské. Díl I*. Praha: J. Otto, 1887, s. 95.

²⁴ Prozatímní zákon organický pro soudy, uvozený patentem č. 258/1850 ř. z., z 28. června 1850.

²⁵ Č. 464 Sb. j. z.

²⁶ ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. I. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1968, č. 18, s. 125.

soudil jako třetí instance pouze ve věcech civilních a ve věcech trestních fungoval jako soud zrušovací.²⁷

Na základě rozhodnutí z 26. listopadu 1853 došlo ke schválení soudů I. instance v Čechách. Zemský soud v Praze měl mít působnost pro celé Čechy a zároveň fungovat jako soud I. instance pro pražský kraj. Kromě něho bylo v Čechách zřízeno 14 krajských soudů, jejichž sídla však nebyla ve všech případech položena do sídel krajských úřadů.²⁸

Tak sídlo krajského soudu pro žatecký kraj bylo položeno do Mostu, pro boleslavský kraj byly zřízeny dva krajské soudy se sídly v Mladé Boleslavi (pro okresy Ml. Boleslav, Mnichovo Hradiště, Bělou pod Bezdězem, Nymburk, Benátky, Dubou, Sobotku, Mimoň, Turnov, Český Dub, Železný brod) a v Liberci (pro okresy Liberec, Jablonec nad Nisou, Tanvald, Frýdlant, Něm. Jablonné, Chrastavu). Sídlem krajského soudu pro čáslavský kraj se stala Kutná Hora. Také pro litoměřický kraj byly zřízeny dva krajské soudy se sídly v Litoměřicích (pro okresy Litoměřice, Ústěk, Štětí, Chabařovice, Děčín, Benešov nad Ploučnicí) a v České Lípě (pro okresy Českou Lípou, Bor, Cvikov, Českou Kamenici, Rumburk, Varnsdorf, Šluknov a Haňšpach. Ostatní sídla krajských soudů souhlasila se sídly krajských úřadů (k tomu viz výše v kap. správní organizace).²⁹

Některé krajské soudy měly zároveň fungovat jako soudy horní. Jednalo se o krajský soud v Plzni pro obvody krajských soudů plzeňského, píseckého a pražského a krajský soud v kutné Hoře pro krajské soudy v Kutné Hoře, Českých Budějovicích, Táboře, Chrudimi, Hradci Králové, Jičíně, Mladé Boleslavi a Liberci.³⁰

Nová soudní organizace vycházela z principů, které zakotvila březnová ústava. Jednalo se zejména o principy jednotnosti, všeobecnosti, postátnění ve všech stolicích, odloučení soudnictví od veřejné správy, nezávislost, veřejnost a

---

²⁷ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 258-259.

²⁸ ROUBÍK, F. *Vývoj správního rozdělení Čech v letech 1850-1868*. Praha 1939, s. 23.

²⁹ Tamtéž, s. 23-24.

³⁰ Tamtéž, s. 24.

ústnost řízení. Nová soudní organizace zavedla v trestních věcech princip obžaloby a účasti soudců z lidu.³¹

Toto období představovalo také vytvoření nových soudů – soudů zvláštních (specializovaných). Jejich pravomoc se omezovala na nalézání práva ve výslovně přikázaných záležitostech. Zároveň u těchto soudů se uplatňovaly speciální znalosti a zkušenosti. Mezi tyto soudy náležely např. soudy živnostenské, důchodkové, nejvyššího dvorského maršálka, vojenské, duchovní soudy manželské, rozhodčí a smírčí soudy a specializované soudy veřejného práva jako byl říšský soud, dvůr soudní státní.³² Nejvyšší říšský soud byl zřízen pro řešení ústavních sporů mezi zeměmi a korunou. Do jeho pravomoci náleželo rozhodování o politických deliktech představitelů výkonné moci, soudit velezradu a spiknutí.³³

Změny, které nové politické poměry do sféry soudnictví přinesly, byly normativně vyjádřeny zejména v příloze kabinetního listu č. 4/1852 ř. z., jejíž název zněl „Pravidla základní v příčině zřízení zákonodárství organického v korunních zemích císařství Rakouského“.

Na základě článku 17 těchto „Pravidel“ byla stanovena zásada výkonu soudnictví nejen soudy, ale i úřady, která byla posléze uskutečněna včleněním samosoudcovských soudů prvních stolic do utvářených okresních úřadů. Nezávislost soudcovských úředníků byla sice zajištěna, ale jen při výkonu soudcovského úřadu, jinak se na úpravu jejich služebního postavení podle čl. 18 vztahovaly předpisy pro státní úředníky.

Byly ustaveny prvoinstanční sborové soudy s trestní pravomocí v záležitostech přečinů a zločinů a s civilní pravomocí ve věcech překračujících meze působnosti okresních úřadů jako soudů. V trestním řízení se nově zaváděly

---

³¹ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 318.

³² SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 60.

³³ ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. II. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1971, č. 21, s. 95.

tři instance (vrchní zemské soudy měly být výlučně druhou a Nejvyšší soud výlučně třetí instancí).

Změn doznaly některé další zásady trestního procesu. Došlo k obnovení zjednodušeného inkvizičního řízení pro přestupky a některé přečiny a k omezení zásady ústnosti jen na hlavní přelíčení. U sborových soudů druhé a třetí instance se zavádělo písemné řízení. Navrácení k zásadě písemnosti řízení se týkalo pouze řízení ve věcech trestních, v němž zásadu ústnosti plně obnovil až nový trestní řád z roku 1873. Ústavou z roku 1849 deklarovaná zásada ústnosti řízení nebyla ve sporném civilním řízení (až na některé výjimky) do nástupu neoabsolutismu realizována. Obecná zásada písemnosti řízení pro civilní proces tudíž platila po celou dobu účinnosti josefinského soudního řádu, tj. do 31. 12. 1897.³⁴

Došlo také ke zrušení porotních soudů. Realizace soudní reformy nebyla možná bez přijetí nových kompetenčních norem. Ustanovení upravující funkční a věcnou příslušnost soudů v trestních věcech byla obsažena v hlavě II., III. a V. Trestního soudního řádu,³⁵ kde hlava druhá se nazývala „o soudech ve věcech trestních a o působnosti jejich vůbec“ (§ 7 až 28), hlava pátá se nazývala „O příslušnosti soudů trestních“ (§ 38 až 51).

Soudní příslušnost ve věcech trestních upravoval trestní řád soudní, zatímco kompetenční ustanovení pro věci občansko-právní byla vtělena do tzv. jurisdikční normy civilní,³⁶ jejíž obsah tvořilo třináct obecných článků uvozujícího císařského patentu z 20. listopadu 1852, jednak 93 paragrafů zákona o působnosti a příslušnosti soudů v právních věcech občanských.

Vlastní text zákona o působnosti a příslušnosti soudů v právních věcech občanských se skládal ze čtyř hlav, jejichž názvy zněly: I. O moci soudní vůbec (§ 1 až 12), II. O moci soudní ve věcech sporných (§ 13 až 76), III. O moci soudní v záležitostech mimosporných (§ 77 až 92), IV. O příslušnosti úřadů soudních v

---

³⁴ PRINC, M. *Soudnictví v českých zemích v letech 1848-1938*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 13-14.

³⁵ Patent č. 151/1853 ř. z., z 29. července 1853.

³⁶ Č. 251/1852 ř. z.

druhé a třetí instanci (§ 93). Systematika zákona vycházela z dobové klasifikace působnosti a příslušnosti, což bylo zřejmé zejména z členění části I. hlavy II, nazvané „řízení rozeznávací“, skládající se z kapitol, jejichž označení zněla: O soudu osobním, O soudu realném, O soudní moci obchodní a námořské a O soudní moci horní.

Dalším významným právním předpisem, který v souladu s textem uvozujícího patentu konkretizoval „pravidla správy soudní v patentě od 31. 12. 1851 ustanovená“ a upravoval „zřízení vnitřní a řád jednacích veškerých úřadů soudních“, byla tzv. soudní instrukce³⁷. Její normativní text byl obsažen jednak v uvozujícím císařském patentu ze dne 3. května 1853, který byl tvořen osmi články, jednak v zákoně (o zřízení vnitřním a jednacím řádu úřadů soudních) samotném, čítajícím 255 paragrafů.

Soudní instrukce měla charakter obecné normy. Vztahovala se tedy i na trestní soudnictví, pokud zvláštní zákony nestanovily jinak. Mezi nejvýznamnějšími články uvozujícího patentu lze označit článek I., který rušil organický zákon,³⁸ a článek IV., kterým bylo stanoveno, že „soudní instrukce“ se vztahuje též na řízení před Nejvyšším soudem.

První díl „soudní instrukce“, byl nazván „O obsazování a řízení úřadů soudních a přihlížení k nim“. Skládal se z osmi hlav. Hlava 1. nesla název „O vlastnostech potřebných k ustanovení za úředníka neb služebníka u soudu“ (§ 1 až 6), hlava 2. „O obsazování míst služebních u úřadů soudních“ (§ 7 až 44), hlava 3. „O úředních povinnostech osob soudních“ (§ 45 až 59), hlava 4. „O pracích úředních osob soudních“ (§ 60 až 68), hlava 5. „O dávání dovolené“ (§ 69 až 72), hlava 6. „O dočasném zastávání prázdných míst služebních a nepřítomných osob soudních“ (§ 73 až 74), hlava 7. „O vykonávání moci disciplinární nad úředníky a služebníky soudními“ (§ 75 až 89), hlava 8. „O podřízenosti úřadů soudních a o přihlížení, jak práce u nich jdou předse“ (§ 90 až 107).

---

³⁷ Č. 81/1853 ř. z.

³⁸ Č. 258/1850 ř. z.

Druhý díl „soudní instrukce“ nesl název: „O řádu jednacím u soudů“ a tvořily ho dvě hlavy. Hlava 1. byla nazvána: „O řádu jednacím u dvorů soudních“ (§ 108 až 243), hlava 2. „Jak se mají vyřizovati práce u soudů okresních“ (§ 244 až 255). Hlava 1. se skládala z částek první až šesté, jejichž označení bylo: „O protokolu podavacím“, „O pojmenování referenta“, „O vypracování a vyřizování kusů jednacích“, „O stáních a protokolech v příčině stání zdělaných“, „O vyhotovování o dodávání nařízení soudních“ a „O schovávání spisů“.

Obecná kompetenční ustanovení týkající se řádných soudů ve věcech trestních sice obsahoval trestní soudní řád,³⁹ nicméně k úpravě některých specifických otázek trestního řízení bylo třeba další právní normy. Tou se stala trestní instrukce,⁴⁰ tj. „instrukce o vnitřním úřadování a jednacím řádu ve věcech trestních“, která byla vydána ministerským nařízením ze dne 16. června 1854. Trestní instrukce byla onou zvláštní normou pro trestní řízení, na kterou odkazoval III. článek patentu uvozujícího soudní instrukci (k níž byla v tzv. vztahu speciality).

V roce 1854 bylo (s účinností od 1. 1. 1855) nově upraveno nesporné civilní řízení Zákonem o soudním řízení ve věcech nesporných.⁴¹ Tento předpis nahradil právní úpravu dosud obsaženou v druhém oddílu soudní instrukce z roku 1785, resp. též v nesporném patentu z roku 1850 (z 28. 6. 1850, č. 255 ř. z.). Nadále zůstával v platnosti (a to až do konce roku 1897) josefínský Všeobecný soudní řád z roku 1781 (č. 13 Sb. j. z.) jako základní předpis upravující soudní řízení sporné ve věcech civilních (tj. občanskoprávních). V platnosti zůstal též Konkursní řád (č. 14 Sb. j. z.) z roku 1781.

Mezi hlavní předpisy o organizaci a uspořádání řádných soudů patřilo Nejvyšší rozhodnutí ze 14. září 1852, vyhlášené nařízením z 19. ledna 1853, č. 10/1853 ř. z., jež se skládalo z pěti tzv. nejvyšších ustanovení vyhlášených v přílohách A–E. *Příloha A* upravovala uspořádání okresních úřadů jako nejnižších

---

³⁹ Patent č. 165/1853 ř. z. z 29. července 1853. Především v hlavě druhé a páté.

⁴⁰ Č. 165/1854 ř. z.

⁴¹ Uvozen patentem z 9. srpna 1854 (č. 208/1854 ř. z.).

úřadů správních a soudních. *Příloha B* vytvořila předpoklady pro případné zřízení samostatných okresních politických, soudních a finančních úřadů. *Příloha C* se týkala oprávnění krajských úřadů zasahovat do soudní agendy vedené okresními úřady jako soudy (tj. konkrétně vrchního dozoru krajských úřadů nad vedením pozemkových knih). *Příloha D* upravovala organizaci a vnitřní uspořádání sborových soudů první a druhé stolice. Tento předpis měl 23 paragrafů, jež nebyly dále členěny. Schéma hodnostních tříd a platů úředníků a sluhů politických a soudních úřadů v korunních zemích tvořilo *přílohu E*.

K výčtu nejvyšších ustanovení ze 14. září 1852 je třeba říci, že nejdéle platila *příloha D*, která byla zrušena až zákonem č. 66/1952 Sb., o organizaci soudů. Zůstávala tedy, byť několikrát novelizována a částečně derogována, po celé století jednou ze základních norem upravujících vnitřní uspořádání sborových soudů.⁴²

Dalším předpisem byla Úřední instrukce pro smíšené a politické okresní úřady (nařízení ministerstev vnitra a spravedlnosti ze 17. března 1855, č. 52 ř. z.), která stanovila, že až na ojedinělou výjimku některých personálních věcí, řídí se okresní úřady jako soudy všeobecnou soudní instrukcí, resp. trestní instrukcí.⁴³

Výše uvedené právní normy byly součástí několik let připravované „Bachovy“ soudní reformy, jejíž účinnost nastala v Čechách 26. května 1855 a na Moravě a ve Slezsku již 28. dubna téhož roku. Tyto dny byly stanoveny jako dny zahájení úřední činnosti nových politických a smíšených okresních úřadů (nařízení ministerstev vnitra a spravedlnosti č. 46 a 57 ř. z.) a všech ryze soudních úřadů (soudů) první i druhé stolice (nařízení ministerstva spravedlnosti č. 54 a 63 ř. z.). V uvedené dny nabyly účinnosti komplex norem, které byly v rámci příprav soudní reformy vyhlášeny v letech 1852 až 1854 – tj. zejména výše specifikovaná

---

⁴² PRINC, M. *Soudnictví v českých zemích v letech 1848-1938*. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 16-17.

⁴³ Šolle, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích II. *Sborník archivních prací*. 1971, roč. XXI, č. 1, s. 143–144.

jurisdikční norma, soudní instrukce, trestní soudní řád, trestní instrukce a instrukce pro státní zastupitelství.⁴⁴

2.1.1. Okresní soudy

Okresní soudy představovaly soudy první instance. Jelikož soudní reforma navazovala na reformu správní, byly nově vzniklé soudní okresy částí okresů politických. Pokud šlo o hranice mezi soudními okresy, ty byly vytyčeny speciálními komisemi, které rozhodovaly, pokud to bylo možné se zřetelem k jazykovým hranicím.⁴⁵ Soudy byly obsazovány jedním okresním soudcem, auskultanty, adjunkty, jedním nebo dvěma úředníky zemských knih a pomocným personálem.

Okresní soudy se členily do třech tříd. Toto rozčlenění vycházelo z jejich polohy, velikosti a počtu obyvatelstva v obvodu konkrétního soudu a nemělo žádný vliv na rozsah pravomocí v civilních věcech, ve věcech trestních pak jen potud, že okresní soudy první třídy působily též jako soudy sborové.

Většinu okresních soudů tvořily okresní soudy druhé třídy, které vykonávaly běžnou pravomoc. Do třetí třídy byly zařazeny okresní soud Hora sv. Šebastiána a Hora sv. Kateřiny v obvodu krajského soudu Most. V Čechách bylo 210 okresních soudů (z toho 30 okresních soudů I. třídy), na Moravě 78 okresních soudů (z toho 19 okresních soudů I. třídy) a ve Slezsku 22 okresních soudů (z toho 3 okresní soudy I. třídy).⁴⁶

Okresní soudy měly přiděleny spory v hodnotě nižší než 500 zlatých, pokud neměly pravomoc některého soudu kauzálního. Rozhodovaly některé taxativně určené spory bez ohledu na jejich hodnotu. Sem náležely spory ze smluv

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 109.

⁴⁵ Např. na území bývalého politického okresu Zábřeh byly tři soudní okresy: Zábřeh s převahou českého obyvatelstva; Mohelnice a Štítý s převahou německého obyvatelstva. BŘEZINA, J. *Zábřežsko v období feudalismu do r. 1848*. 1. vydání. Ostrava 1963, s. 11.

⁴⁶ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 61.

nájemních a služebních, spory lékařů, učitelů a vychovatelů za jejich služby, spory o neplatnost manželství, rozvod a rozluky a spory o úpravu dalších rodinných vztahů. Dále měly okresní soudy v pravomoci návrhy na vydání předběžného opatření – uvěznění dlužníka, obstavení a dodání sporné věci soudu.⁴⁷

V případě nesporných záležitostí vedly okresní soudy především řízení o pozůstalosti, opatrovnictví, poručenství, dobrovolném rozvodu, prohlášení za mrtvého,⁴⁸ a dobrovolné vyrovnání. Agenda okresních soudů spočívala také ve vedení pozemkových knih a byly zároveň příslušné pro sporná i nesporná řízení evidovaných v jejich knihách.⁴⁹

V trestní oblasti měli v působnosti přestupky, pokud je neřešila obecní policie. Okresní soudy v žádném případě nerozhodovaly o zločinech a přečinech, pouze vypomáhaly s vyšetřováním okresním soudům sborovým. Místní příslušnost se určovala podle místa, kde byl skutek spáchán, dále podle bydliště a místa dopadení.

2.2.2. Okresní soudy sborové

Okresní soudy sborové měly na úrovni okresních soudů trestní pravomoc. Tyto však nebyly fyzicky odděleny, nýbrž jejich oprávnění vykonávaly okresní soudy I. třídy, nebo zemské soudy v užším okruhu.

Územní působnost jednoho okresního soudu sborového tvořilo 20 až 30 čtverečných mil s počtem 70 až 120 tisíc obyvatel. Na základě těchto údajů tvořilo širší obvod zemských soudů 2 až 6 okresních soudů sborových. Senáty okresních soudů sborových tvořil předseda a dva přísedící.

---

⁴⁷ Tamtéž, s. 66.

⁴⁸ Avšak nikoli za účelem uzavření nového sňatku.

⁴⁹ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 66.

Do výlučné pravomoci okresních sborových soudů, jakožto soudů I. Stolice náleželo rozhodování o zločinech a přečinech, které nespádaly do pravomoci zemských soudů. Jejich pravomoci vykonávaly jednak okresní soudy I. třídy v širším okruhu (ve svém obvodu a v obvodu jednoho až osmi dalších okresních soudů) a taktéž zemské soudy ve svém užším okruhu (zahrnující tři až jedenáct soudních okresů).

Okresní sborové soudy rozhodovaly vždy v tříčlenných senátech, které tvořili předseda a dva přísedící. Působily jako soudy vyšetřovací pro zločiny a tiskové přečiny, vyhrazené nejdříve porotám⁵⁰ a potom šestičlenným senátům. U všech ostatních zločinů a přečinů byly okresní soudy sborové příslušné k provedení celého řízení včetně vynesení rozsudku.

2.1.3. Zemské soudy

Zemské soudy byly příslušné v první instanci civilního řízení pro rozhodování všech sporů, které nebyly výslovně přikázány do pravomoci okresních soudů. V civilních záležitostech nesporných byly zemské soudy příslušné k řízení prohlášení za mrtvého za účelem uzavření dalšího sňatku, pro opatrovnictví, pro marnotratnost nebo duševní chorobu, o legitimaci nemanželských dětí, o adopci a umořování cenných papírů.

Zemské soudy v trestním řízení rozhodovaly jako druhé stolice s konečnou platností stížností proti nálezům okresních soudů (přestupky) a proti nálezům okresních sborových soudů (jako první stolice) ve věcech zločinů a přečinů.

Zemské soudy rozhodovaly v senátech. Zásadně byly pětičlenné. Senáty se skládaly z předsedy a čtyř přísedících. Pokud rozhodovaly jako soudy první instance v civilních věcech, byl senát tříčlenný. V případě horních a obchodních záležitostí byl senát doplněn jedním odborným přísedícím. Trestní senáty I.

---

⁵⁰ Do 14. ledna 1852 rozhodovalo pět soudců a dvanáct porotců.

instance byly před zrušením porot tříčlenné, od 15. ledna 1852 šestičlenné. V případě druhé instance v trestních věcech byly senáty pětičlenné.

Personální obsazení zemského soudu představoval prezident, jeden nebo několik senátních prezidentů, přiměřený počet soudních radů, odborní přísedící,⁵¹ vyšší kancelářští úředníci, nižší kancelářští úředníci a nezbytný pomocný personál. V Čechách bylo zřízeno 13 zemských soudů, na Moravě 6 a ve Slezsku 2.

Zemské soudy byly do 29. února 1852 odvolací instancí pro všechny sporné i nesporné záležitosti civilní, které v první instanci rozhodovaly okresní soudy. Vrchní zemské soudy rozhodovaly do 29. února 1852 jako soudy druhé instance ve sporných civilních záležitostech, o nichž rozhodl zemský soud jako první stolice a jako třetí instance, pokud zemský soud rozhodoval ve stolici druhé. Od 1. března 1852 se soudem druhé stolic pro všechny sporné i nesporné záležitosti staly vrchní zemské soudy.⁵²

Vrchní zemské soudy byly dva. Jeden se sídlem v Praze, druhý se sídlem v Brně. Jejich soudní obvody se kryly s hranicemi korunních zemí. V čele stál prezident, senátní prezidentí a soudní radové, auskultanti, vyšší a nižší kancelářští úředníci a pomocný personál. Vrchní zemský soud zasedal vždy v pětičlenných senátech tvořených předsedou a čtyřmi přísedícími z řad soudních radů.

2.1.4. Nejvyšší a kasační soud

Nejvyšší a kasační soud představoval poslední článek soudní soustavy předmětného období. Jeho sídlo se nacházelo ve Vídni. Tento soud rozhodoval civilní řízení jako dovolací, v nichž vrchní zemské soudy rozhodovaly ve druhé instanci. Nejvyšší soud také projednával kompetenční konflikty mezi správními

---

⁵¹ Pouze pro obchodní a horní senáty.

⁵² ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. I. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1968, č. 18, s. 124.

úřady a soudy, mezi soudy navzájem, disciplinární delikty vyšších soudních úředníků. Ministerstvu spravedlnosti též podával jím vyžádané návrhy zákonů a odborné posudky v právních věcech. Výhradně zrušovací působnost měl v oblasti trestní. Mezi jeho kompetence dále náleželo rozhodování o zmatečných stížnostech proti rozhodnutím vrchních zemských soudů jako obžalovacích komor a proti konečným rozsudkům zemských soudů.⁵³

Personální obsazení Nejvyššího a kasačního soudu představoval první a druhý prezident, pět senátních prezidentů, čtyřicet osm soudních radů a přiměřený počet kancelářských sil. Rozhodoval nejméně v sedmičlenném senátu. Nejvyšší soud mohl rozhodovat v plénu nebo jedenáctičlenném a patnáctičlenném senátu.⁵⁴

2.2. Období 1855-1867

K nástupu nové soudní a správní organizace za Bachovského absolutismu nedošlo jednotně. Na Moravě a ve Slezsku nová organizace začala fungovat od 28. dubna 1855, zatímco v Čechách od 26. května 1855 a to na základě císařského rozhodnutí č. 63/1855 ř. z. z 6. dubna 1855. V tyto dny byla zahájena úřední činnost politických i smíšených okresních úřadů a soudů první a druhé instance a nastala účinnost zákonů souvisejících s novou organizací.⁵⁵

V roce 1855 byla soudní organizace změněna v tom smyslu, že soudy zemské byly reorganizovány v krajské soudy, jako soudy sborové, přičemž označení zemské soudy nesly soudy sborové první instance v hlavních zemských městech. Soudní organizace pak vypadala tak, že se jejím základem staly okresní

---

⁵³ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 75.

⁵⁴ Tamtéž.

⁵⁵ ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. II. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1971, č. 21, s. 108.

soudy, které v trestním řízení soudily záležitosti menší společenské důležitosti. Zároveň byly první instancí v civilním řízení.⁵⁶

V tomto období stály na nejnižší úrovni soudnictví tři typy soudů první stolice. První byly smíšené okresní úřady co soudy, druhé okresní soudy a třetí městsky delegované okresní soudy. U všech těchto soudů rozhodovali samosoudci.

V civilním řízení všechny tři vykonávaly ve svých venkovských obvodech veškerou civilní pravomoc, pokud nebyla výslovně vyhrazena sborovým soudům první stolice. Jejich trestní pravomoc byla omezena na přestupky a zvláště vyznačené přečiny.⁵⁷ V městském a předměstském obvodu jim byla civilní pravomoc určena na základě Jurisdikční normy (§12) a trestním řádem.

Do kompetence (civilní) těchto soudů náležely jak věci sporné tak nesporné. V případě sporných záležitostí rozhodovaly spory v hodnotách, které nepřevyšovaly 500 zlatých, o uznání práva na opakující se plnění nepřevyšující 25 zlatých, sporů o nájem a pacht věcí movitých, spory ze smluv námezdních a služebních, spory z rušení držby ve věcech opatrovnických a poručenských a také rozhodovaly o vydání předběžných opatření.

V nesporných věcech byly smíšené okresní úřady, okresní soudy a městsky delegované okresní soudy příslušné k projednávání pozůstalostí, k vedení poručenství a opatrovnictví, k prohlášení za mrtvého, k povolení dobrovolného rozvodu, ověřování podpisů, opisů a vyhotovení závětí. Tyto soudy byly také soudy exekučními ve vztahu k vlastním pravomocným rozhodnutím.

Zemské (krajské) soudy zůstaly zachovány a působily jako sborové soudy první stolice. Ve svém užším obvodu, tj. městském a příměstském, vykonávaly všeobecnou pravomoc okresních soudů. V širším obvodu, tj. venkovském,

---

⁵⁶ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010, s. 259.

⁵⁷ ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. Část II. *Sborník archivních prací*. 1971, č. 21, s. 96.

vykonávaly předpisy omezenou pravomoc, a navíc v tomto obvodu byly nositeli zvláštní pravomoci vzhledem k subjektům, objektům a právním záležitostem.

V Čechách došlo k vytvoření dvou nových krajských soudů – v Litoměřicích a Mladé Boleslavi, čímž se počet těchto soudů zvýšil na patnáct. Sídlo krajského soudu ve Vysokém Mýtě bylo přeneseno do Chrudimi. Na Moravě a ve Slezsku počet zemských soudů se nezměnil, avšak došlo k přesunu některých okresních úřadů do obvodu jiného krajského soudu.

V případě personálního obsazení u zemských i krajských soudů, můžeme říct, že bylo v podstatě stejné – prezident a soudní radové a kancelářský personál, pouze zemský soud obsazoval navíc funkci viceprezidenta. Ve věcech civilních se početní obsazení senátů zemských soudů nezměnilo, v případě trestních záležitostí rozhodovaly jako tříčlenné senáty.

Ve svém užším obvodu měly všeobecnou civilní pravomoc. Jako soudy první instance projednávaly všechny věci, které nebyly výslovně přikázány okresním soudům. V širším obvodu v civilním řízení rozhodovaly ve vztahu prohlášení manželství za neplatné, lenní spory, žaloby vůči fisku. V trestním řízení byly příslušné jako soudy nalézací zásadně k rozhodování o zločinech a přečinech, avšak některé zločiny byly v první instanci vyhrazeny pouze zemským soudům v Praze, v Brně a v Opavě.

Jako soudy druhé instance působily dva vrchní zemské soudy. Jeden se sídlem v Praze pro všechny české zemské soudy. Druhý se sídlem v Brně pro všechny moravské a slezské zemské soudy. Tyto soudy se skládaly z prezidenta, viceprezidenta, soudních radů, tajemníků a dalšího soudního a kancelářského personálu. V civilních a trestních věcech rozhodovaly vrchní zemské soudy v pětičlenných senátech.

Vrcholem celé soudní soustavy tohoto období byl Nejvyšší soud se sídlem ve Vídni. V civilním řízení byl příslušný jako třetí a poslední instance ve všech sporných a nesporných věcech, o kterých rozhodovaly vrchní zemské soudy jako soudy druhé stolice, pokud byla revize nebo zmateční stížnost podle předpisů

připuštěna. V době platnosti trestního řádu,⁵⁸ kdy dočasně ztratil Nejvyšší soud svou zrušovací funkci, kterou měl v období předcházejícím a poté následujícím, rozhodovaly v trestním řízení ve věcech zločinů a přečinů a vyznačených přestupků vrchní zemské soudy jako druhá stolice.

Nejvyšší soud se usnášel v nejméně sedmičlenných senátech, ve zvláště závažných případech v jedenáctičlenných i patnáctičlenných nebo v plném plénu. Do jeho kompetence náleželo také rozhodování v druhé instanci proti rozsudkům vrchních zemských soudů, které se týkaly syndikátních záležitostí. Řešil administrativně soudní záležitosti, které se týkaly kompetencí mezi jednotlivými soudy, mezi soudy a státní správou, vyřizoval záležitosti disciplinárního řízení, delegace soudů ve věcech civilních a trestních záležitostech.

2.3. Období 1867 do konce 19. století

Roku 1867 došlo k rakouskouherskému vyrovnání, jehož výsledkem bylo vydání prosincové ústavy. Součástí této ústavy byl Státní zákon o soudcovské moci z téhož roku, který potvrzoval nezávislost soudců, oddělení soudnictví od správy, porotní rozhodování o závažných a těžkých deliktech, politických a tiskových přečinech a Státní zákon o zřízení říšského soudu.⁵⁹

Po roce 1867 soustava řádných soudů byla tvořena okresními soudy. Okresní soudy byly obnoveny v roce 1868 v souvislosti se zavedením nové organizace státní správy.⁶⁰ Do soustavy řádných soudů dále náležely soudy krajské (zemské), vrchní zemské soudy a Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni.

K významným soudům, které vznikly v tomto období, patřil Říšský soud, založený na základě prosincové ústavy a zákona č. 44/1869 ř. z. Do kompetence

---

⁵⁸ 1853-1873.

⁵⁹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *České právní dějiny do roku 1945*. 1. vydání. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 119 – 120.

⁶⁰ Postavení a fungování okresních soudů upravoval zákon č. 59/1868 ř. z.

tohoto soudu náleželo rozhodování o porušení politických práv, veřejných nárocích ke státu a zemím a ve sporech mezi sněmy a úřady. Ke kontrole zákonnosti výkonu státní správy byl příslušný Nevyšší správní soud, zřízený na základě zákona č. 36/1876 ř. z. Jako zvláštní soudy působily např. soudy živnostenské, rozhodčí soudy nemocenských pokladen či patentní soudy.⁶¹

Roku 1896 byl vydán zákon o soudní organizaci, který upravil vnitřní organizaci a postavení soudů. Podle výkonu soudní pravomoci a postavení se soudní úřady rozlišovaly na hlavní a vedlejší (pomocné) úřady. K vlastnímu výkonu pravomoci byl povolán jen hlavní úřad – soud. K pomocným soudním úřadům patřily soudní kanceláře,⁶² které přijímaly podání, vyhotovovaly soudní vyřízení, uschovávaly soudní spisy, prováděly exekuci a zápisy do obchodního rejstříku. Na základě tohoto zákona došlo také k rozlišování dvou soudních úředníků – samostatných soudcovských úředníků a pomocných soudcovských úředníků. Pomocní soudcovští úředníci byli oprávněni vykonávat pouze takové práce, které neobsahovaly soudcovské rozhodování.⁶³

Podle výše uvedeného zákona byl výkon správy nad justicí svěřen ministerstvu spravedlnosti, soudům, státním zastupitelstvím, příp. předsedům. Předsedové soudů a vedoucí státních zastupitelství byli ve věcech správy podřízeni ministru spravedlnosti. Pro výkon správy soudů bylo zřízeno u každého zemského a krajského soudu správní oddělení. Přímý služební dohled nad zemskými (vrchními) soudy, zemskými (vrchními) státními zastupitelství, generální prokuraturou a všeobecný vrchní dohled nad soudní činností všech soudů a státních zastupitelství vykonávalo ministerstvo spravedlnosti.⁶⁴

---

⁶¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *České právní dějiny do roku 1945*. 1. vydání. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2007, s. 119 – 120.

⁶² Od roku 1898 soudní kancelář musela být zřízena při každém soudu a mohla být rozdělena na několik samostatných oddělení.

⁶³ HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 319.

⁶⁴ PLUNDR, O. *Organizace justice a prokuratury*. 3. vydání. Praha: Orbis, 1963, s. 27-28.

2.3.1. Okresní soudy

U okresních soudů rozhodovaly samosoudci. Personální obsazení okresního soudu tvořil soudce, jeden nebo více adjunktů, kancelisti a pomocný personál. Na úrovni okresních soudů byly městsky delegované okresní soudy, které vlastní personál neměly, avšak jejich záležitosti vyřizovali prezidentem pověřeni úředníci zemských a krajských soudů.

Do kompetence těchto soudů náležely spory, které nepřesahovaly 500 zlatých, bez ohledu na hodnotu spory z nájmu a pachtu, spory o náhradu škody z rušení věcí nemovitých a movitých, spory ze správy dobytčat, spory o nároky nemanželského dítěte a jeho matky vůči otci (včetně pozůstalosti po něm) a pře o nároky o určení hranic věcí nemovitých.

Okresním soudům a městsky delegovaným okresním soudům byla navracena příslušnost ke sporům z poměru pracovního, námezniho a vyučovacího mezi živnostníky a jejich pomocníky. Výše jmenované soudy byly příslušné také k výkonu rozhodnutí o povolování předběžných opatření. V trestním řízení rozhodovaly o veškerých přestupcích a zároveň spolupůsobily při předběžném vyšetřování přečinů a zločinů.

2.3.2. Zemské a krajské soudy

Zemské a krajské soudy představovaly prvoinstanční soudy sborové. Zemské soudy své sídlo měly v hlavních zemských městech – Praha, Brno, Opava. Ostatní soudy byly krajské. Do kompetence těchto soudů náležely jednak civilní záležitosti, které rozhodovaly ve tříčlenných senátech, které byly tvořeny soudci, a u kauzálních sporů byl jedním z členů senátu obchodní přísedící.⁶⁵

---

⁶⁵ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 87.

V případě trestních věcí rozhodovaly zásadně čtyřčlenné senáty, v případě porotních soudů byly senáty tříčlenné.

V čele krajského soudu byl prezident, který řídil soud. Měl k dispozici přiměřený počet soudních radů, účetnický a pomocný personál. Soudům byly příslušné v první instanci civilní spory, které převyšovaly 500 zlatých, pře o rozvod, rozluku a neplatnost manželství, o uznání či popření původu nemanželského dítěte. Od roku 1869 se staly také soudy konkurzními. Ve druhé instanci byly soudy odvolacími proti rozhodnutím okresních soudů.

Ve vztahu ke zločinům a přečinům byly soudy vyšetřovacími a rozhodovaly o nich, pokud nespádaly do pravomoci porotních soudů. Tyto soudy ponovu projednávaly odvolací řízení proti rozhodnutím okresních soudů v přestupkovém řízení.

Porotní soudy, které byly znovu zvedeny na základě zákona č. 32/1869 ř. z., rozhodovaly nejprve o přečinech a zločinech spáchaných tiskem a od účinnosti trestního řádu z roku 1873 navíc o veškerých zločinech, u nichž byla dolní hranice trestní sazby nejméně 5 let, jako byla např. velezrada, zneužívání moci, vražda a zabití, kvalifikovaná krádež atd.

Avšak již v roce 1873 byl přijat zákon, který umožňoval vládě zastavit činnost porotních soudů nejvýše na dobu jednoho roku v určitém soudním obvodu. K dalšímu zpřísnění došlo v roce 1886, kdy byla vyloučena příslušnost porotních soudů na dva roky ve všech kauzách, kdy se trestní čin podle zvážení soudu zakládal na „anarchistických snahách směřujících k násilnému převratu a změně společenského řádu“.

Přes veškerou snahu vlády zákon z roku 1886 nebyl prodloužen a tak vláda využívala ustanovení zákona z roku 1873. Roku 1888 byla pozastavena činnost porotních soudů u sedmi krajských soudů převážně v průmyslových oblastech. Namísto porotních soudů rozhodovaly šestičlenné senáty krajských soudů, které byly označovány jako soudy výjimečné.

2.3.3. Vrchní zemské soudy

Vrchní zemské soudy měly sídlo v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu a Slezsko. Vrchní zemské soudy jako sborové soudy druhé instance rozhodovaly zásadně v pětičlenných senátech, skládající se výlučně ze soudců. V případě kvalifikovaných záležitostí rozhodovaly senáty jedenáctičlenné.

V čele vrchního zemského soudu stál prezident, popř. viceprezident a dále byl soud tvořen soudními rady, úředníky a dalším personálem. Každý vrchní soud měl také účetní oddělení, které vedl vrchní účetní rada. Tak jako v případě jiných soudů měl i vrchní soud určitý počet soudních čekatelů, kteří vykonávali pomocné úkoly. Určitá místa soudních úředníků byla pro určité osoby vyhrazena ex lege.

Vrchním zemským soudům náleželo rozhodování v civilním a trestním řízení o opravných prostředcích proti rozsudkům a usnesením zemských a krajských soudů. Dále rozhodovaly kompetenční spory mezi soudy nižšího stupně, které spadaly do jeho obvodu, povolovaly sloučení exekucí a měly určité pravomoci v disciplinárním řízení.⁶⁶

2.3.4. Nejvyšší soud

Nejvyšší soud stál na vrcholu soudní soustavy. Jeho sídlo bylo ve Vídni. Personálně byl obsazen prvním prezidentem, druhým prezidentem, třemi senátními prezidenty, dvorními rady, kancelářským a pomocným personálem.

Jako třetí instance rozhodoval ve věcech civilních. V trestních věcech rozhodoval o zmatečných stížnostech. Dále řešil kompetenční spory ve vztahu k soudům, které byly v obvodech vrchních zemských soudů a v řízení disciplinárním.

---

⁶⁶ ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. II. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1971, č. 21, s. 139.

Ve věcech civilních rozhodoval nejméně v sedmičlenných senátech. V přesně určených kauzách rozhodoval v jedenáctičlenném senátu nebo plénu. Početnější senáty zasedaly jen v personálních záležitostech a otázkách, které se týkaly zákonodárství a interpretaci práva. Ve věcech trestních rozhodoval Nejvyšší soud jako soud kasační v senátech sedmičlenných.

2.4. Zvláštní soudy

Organizaci soudnictví tvořily také zvláštní soudy. Neměly všeobecnou pravomoc ani příslušnost a byly z určitého hlediska omezeny buď personálně, nebo věcně.

2.4.1. Říšský soud

Otázka Říšského soudu byla již zmíněna v březnové ústavě z roku 1849, avšak ke zřízení říšského soudu došlo až v roce 1867 zákonem č. 44/1867 ř. z. Roku 1869 bylo vydáno ministerské nařízení, které upravovalo řízení před Říšským soudem.⁶⁷

Na základě zákona č. 143/1867 ř.z. z 21. prosince 1867 byl Říšský soud zřízen pro království a země v říšské radě zastoupené. Do jeho pravomoci náleželo rozhodování o sporech o příslušnost mezi soudními a správními úřady. O otázce, zdali jistá záležitost má být rozhodnuta cestou soudní či správní, v případech stanovených zákonem, mezi zemským zastupitelstvem a nejvyššími úřady vládními, když oba si činily nárok na právo nařizovací nebo rozhodovací ve

---

⁶⁷ K níže uvedenému textu o Říšském soudu vycházím z *Ottův slovník naučný*. Dvacátý první díl. Praha: J. Otto, 1904, s. 824–825.

správní věci, a konečně mezi autonomními zemskými orgány rozličných zemí v záležitostech, jejichž opatření a správa jim byla přikázána.

Říšský soud byl též kompetentní pro konečné rozhodnutí o nárocích jednotlivých království a zemí v říšské radě zastoupených na jejich celek a opačně, dále o nárocích některého z těchto království nebo některé z těchto zemí navzájem, konečně i o nárocích, jež obce, korporace nebo jednotlivé osoby si činili na některé z království nebo některou ze zemí v říšské radě zastoupených nebo na jejich celek, když nároky takové se nehodily k vyřízení řádnou soudní cestou. Říšský soud též rozhodoval o stížnostech státních občanů pro porušení politických práv, které jim zaručovala ústava, kdy záležitost byla vyřízena správní cestou podle zákona.⁶⁸

Roku 1875 bylo na základě zákona č. 37/1875 Říšskému soudu také přiznána pravomoc v rozhodování o kompetenčním sporu mezi řádnými soudy a správním soudním dvorem.

Proti rozhodnutí Říšského soudu nebylo možné se odvolat. Jeho nálezy byly jak pro řádné soudy tak správní úřady závazné.

Personálně byl složen z prezidenta, viceprezidenta, dvanácti členů a čtyř náhradníků, kteří byli jmenováni doživotně císařem. Jednu polovinu navrhovala poslanecká sněmovna, druhou polovinu sněmovna panská.

Organizace Říšského soudu, řízení u něho a výkon jeho nálezů bylo upraveno zákonem č. 44/1869 ř. z. Jeho sídlo se nalézalo ve Vídni, nezasedal pravidelně, nýbrž v pravidelných obdobích. Pouze předseda, jeho náměstek, dále členové říšského soudu, tímto soudem zvolení za referenty a náhradníci museli bydlet ve Vídni.

K platnosti usnesení bylo zapotřebí, aby kromě předsedy bylo přítomno alespoň osm votantů. Co do řízení bylo nutné předem rozeznávat tzv. pozitivní a

---

⁶⁸ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 122.

tzv. negativní spor o kompetenci. V případě pozitivního sporu o kompetenci, kdy si příslušnost přisvojil v téže věci soud a správní úřad, návrh na rozhodnutí takového sporu mohl podat u Říšského soudu pouze správní úřad, a to pouze zemský nebo vyšší správní úřad. Předpokladem bylo, aby správní úřad v době, kdy soudní výrok ve věci samé ještě nenabyl právní moci, oznámil svůj nárok na příslušnost k rozhodování o věci, zahájené u soudu první nebo vyšší instance, tomu kterému soudu a aby pak ve lhůtě šedesáti dnů od tohoto oznámení podal u Říšského soudu návrh na rozhodnutí sporu o příslušnost.

Bezprostřední návrh mohlo podat pouze ministerstvo nebo zemský výbor. Jiné úřady pokud k tomu byly oprávněny, jen prostřednictvím nadřízeného ministerstva. Podání návrhu u Říšského soudu oznámil příslušný správní úřad soudu, u něhož se věc projednávala. Pokud byla věc již právoplatně ukončena, soudu první instance, následkem čeho byl soud povinen zastavit další řízení. Exekuce nemohla být až do rozhodnutí sporu o příslušnost povolena ani dále vedena. Pouze na základě rozsudku, který byl vyhlášen ještě před zahájením sporu o příslušnost, mohla být připuštěna zjišťovací exekuce nebo exekuce na jistotu.

Předpisy o vlivu zahájení sporu o příslušnost na soudní činnost byly jistým způsobem upraveny a změněny novým soudním civilním a exekučním řádem. Co se týkalo zjišťovací exekuce, platily pak předpisy exekučního řádu č 79/1896 ř. z. o exekučních úkonech k zajištění peněžitých pohledávek a prozatímních opatřeních podle zákona č. 78/1896 ř. z.

Při negativním sporu o příslušnost šlo o případ, že jak soudní, tak správní úřady odmítaly příslušnost v téže věci. Návrh na rozhodnutí takového sporu, který příslušel té které straně, se podával přímo u Říšského soudu a musel být spolupodepsán advokátem.

Pakliže zemské zastupitelstvo prostřednictvím zemského výboru a nejvyšší vládní úřad v určité záležitosti si osvojilo právo nařizovací nebo rozhodovací, byl oprávněn k podání návrhu na rozhodnutí sporu u Říšského soudu ten nebo onen.

Podobně tomu bylo v případě, kdy spor vznikl mezi autonomními zemskými úřady.

Pokud šlo o nárok vůči některému z království nebo některé ze zemí v říšské radě zastoupených, žádost příslušného oprávněného směřovala proti zemskému výboru království nebo země, a šlo-li o nárok vůči všem královstvím a zemím těmto, proti vládě. Podaná žádost od jednotlivců musela být opatřena podpisem advokáta. Stížnost státního občana pro porušení politických práv, která mu zaručovala ústava, musela být podána ve lhůtě 14 dnů po doručení správního rozhodnutí, které pocházelo od poslední instance.

Říšský soud o každém návrhu se nejdříve radil v neveřejném zasedání, ve kterém se rozhodovalo o otázce příslušnosti Říšského soudu, o včasném podání a formálních zákonných požadavcích. Pokud bylo vše shledáno v pořádku, přišla záležitost na veřejné zasedání, při kterém bylo ústní řízení. Říšský soud byl oprávněn zkoumat platnost nařízení, nikoliv však řádně vyhlášených zákonů.

Výkon nálezů Říšského soudu, pokud výkonu podléhaly, příslušel kompetentním soudním nebo správním úřadům k žádosti účastníků. Vznesení věci na Říšský soud mělo v tom případě, když o ni již bylo rozhodnuto veřejným úřadem a bylo nařízeno provedení rozhodnutí, pouze tehdy odkládací účinek, když dle výroku tohoto úřadu s výkonem rozhodnutí spojena by byla pro účastníka nenahraditelná škoda. O odkládacím účinku při pozitivním sporu o příslušnost platilo ovšem to, co bylo uvedeno výše.

2.4.2. Nejvyšší správní dvůr

Ústavní základy správního soudnictví byly položeny článkem 15 zákona č. 144/1867 ř. z. o moci soudcovské, který konstituoval Nejvyšší správní dvůr ve Vídni. Tento soud byl jediným správním soudem pro celé Předlitavsko. Správní soudnictví tedy bylo koncipováno jako koncentrované a specializované. V

uherské části monarchie vznikly správní soudy později a na poněkud jiných zásadách.

Nejvyšší správní soud patřil k nejvýznamnějším zvláštním soudům. Záměr zřídit Nejvyšší správní soud byl vyhlášen roku 1867, avšak právní podklad získal až v roce 1875 zákonem č. 36/1875 ř. z. Autorem zákona tohoto zákona byl vysoký úředník ministerstva „kultu a vyučování“ Karl von Lemayer, který se později stal členem tohoto soudu a jeho senátním prezidentem.

Šlo o velmi stručný zákon, který měl pouze 50 paragrafů. Jeho koncepce, i když inspirovaná některými prvky staršího jihoněmeckého správního soudnictví, byla velmi promyšlená a zcela originální. O kvalitě zákona snad nejlépe vypovídalo i to, že platil po roce 1918 nadále i v nově vzniklém Československu až do likvidace správního soudnictví po převratu v roce 1948.

Správní soud byl složen z prezidenta a dvanácti soudních radů, které jmenoval císař na návrh vlády. Funkce byla placená a byla neslučitelná s jiným veřejným úřadem.⁶⁹ Úkolem soudu byla kontrola zákonnosti nad výkonem správy.⁷⁰

Tento soud rozhodoval v případech, pokud se některý občan domníval, že mu byla rozhodnutím okresního, zemského, státního nebo obecního orgánu způsobena újma. K řízení bylo nutné, aby došlo ke skutečnému porušení práv. Pouhé ohrožení práv nestačilo. Při jednání bylo povinné zastoupení advokátem.⁷¹

Soud měl negativně vymezenou působnost. Projednával negativní kompetenční konflikty mezi státními úřady a zemským zastupitelstvem, spolkové záležitosti, záležitosti vyučovacího jazyka v obecních školách, nesrovnalosti ve vojenských taxách atd. Svou příslušnost správní soud přezkoumával z úřední povinnosti. Jednání před soudem probíhalo ústně a veřejně, s výjimkou případu veřejného pořádku a mravnosti. Pokud stěžovatel podal stížnost proti výkonu

---

⁶⁹ §10 zákona č. 36/1875 ř. z.

⁷⁰ JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy českých zemí do r. 1945*. Praha: SPN, 1989, s. 308.

⁷¹ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004, s. 123.

rozhodnutí, ta neměla odkladný účinek, měl možnost usilovat o odklad exekuce, pokud dokázal, že výkonem rozhodnutí vznikne nenapravitelná škoda. Soud měl pravomoc zrušovací, nižší soud byl právním názorem správního soudu vázán.⁷²

Stížnost musela být podána správnímu soudu ve lhůtě 60 dnů od přijetí rozhodnutí nebo opatření v poslední instanci.⁷³ Podaná stížnost správnímu soudu neměla odkladný účinek. Ve stížnosti muselo být zevrubně vytknuto rozhodnutí nebo opatření, proti němuž stížnost směřovala.⁷⁴

Soud rozhodoval v pětičlenných senátech. Ve tříčlenných senátech rozhodoval v případě incidenčních sporů a přípravných opatřeních. Sedmičlenné senáty rozhodovaly o vztazích mezi předpisy vyšší právní síly a ostatními předpisy. Protizákonné rozhodnutí senátu mělo v kompetenci plénum složené ze všech soudců, které svolával předseda senátu.

2.4.3. Státní soudní dvůr

Státní soudní dvůr byl zřízen na základě zákona č. 101/1876 ř. z. Do jeho kompetence náleželo rozhodování o obžalobách, které se týkaly ministrů, čelících podezření, že porušili zemské nebo říšské ústavy. Obžaloba musela být schválena dvoutřetinovou většinou některé ze sněmoven Říšské rady.

Personální obsazení Státního soudního dvora tvořilo dvanáct soudců ustavených z každé sněmovny na dobu šesti let. Předseda soudu byl volen jeho členy. Členem se mohl stát rakouský občan znalý práv, avšak ne člen Říšské rady.

Řízení před Státním soudním dvorem bylo ústní a veřejné. Předseda z některých komor Říšské rady oznamoval soudu vznesení žaloby. Následně nato soud zvolil ze svého středu vyšetřujícího soudce. Vyšetřování nesmělo trvat déle než šest měsíců. Žalovaný se mohl nechat zastupovat obhájci, žalobu zastupovali

---

⁷² Tamtéž.

⁷³ §14 zákona č. 36/1875 ř. z.

⁷⁴ §§ 17 a 18 zákona č. 36/1875 ř. z.

tří poslanci žalující komory. Každá ze stran měla právo odmítnout šest členů soudu. Pokud toto právo nevyužila, rozhodl los. Výsledný senát měl dvanáct členů, a nadále musel být zachován poměr obou komor. Nejméně deset z nich muselo být přítomno celému jednání. Řízení mohla sněmovna spojit s řízením trestním i s řízením o náhradu škody, která souvisela s výkonem ministerské funkce. Císař mohl udělit odsouzenému milost, avšak pouze na návrh žalující komory.⁷⁵

2.4.4. Soud nejvyššího dvorského maršálka

Lze říci, že úřad nejvyššího dvorského maršálka po celý novověk patřil k nejdůležitějším úřadům císařského dvora. K nejdůležitějším právním předpisům, které se týkaly této instituce, patřilo císařské nařízení z 5. srpna 1642 a 17. června 1753, dvorský dekret ze 14. července 1815, dekret č. 481 z 14. října 1785 a dekret č. 506 z 19. prosince 1785.

Do personální působnosti tohoto soudu patřili členové císařského domu a dále ty osoby, kterým právo podléhat tomuto soudu udělil císař. Většinou se jednalo o příslušníky významných šlechtických rodů. Poslední skupinu osob tvořily osoby s právem exterritoriality (diplomaté), pokud se tomuto soudu podrobili.

Pro výše uvedené osoby byl soud nejvyššího dvorského maršálka výlučným soudem první stolice. V trestních záležitostech byl soud omezen ve své pravomoci. Soud byl příslušný pouze k povolávání členů císařské rodiny za svědky a k omezování trestních činů exterritoriálních osob jejich suverénům. Dále byl příslušný k provádění veškerých soudních úkonů dožadáním proti osobám bydlícím v císařském paláci, dvorních budovách a letohradech ve Vídni nebo v jejím nejbližším okolí, i když tyto osoby jinak podléhaly pravomoci běžných

---

⁷⁵ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 123.

soudů. Pro odvolání proti tomuto soudu byl funkčně příslušný Vrchní zemský soud ve Vídni, ve třetí instanci Nejvyšší soud.

V případě civilních sporných záležitostí projednával pře v pětičlenném senátě, který se skládal z předsedy senátu – ředitel kanceláře úřadu (popř. nejvyšší dvorský maršálek) nebo jeho zástupce. Členy soudu byli další čtyři přísedící, které jmenoval císař z řad zemského soudu ve Vídni. Ostatní záležitosti byly řešeny samosoudcem.⁷⁶

2.4.5. Živnostenské soudy

Samostatné živnostenské soudy⁷⁷ vznikly na základě zákona č. 63/1869 ř. z. Avšak nadále se jednalo v zásadě o soudy fakultativní,⁷⁸ příslušné byly také v případě, pokud žalovaný před řádným soudem namítl nepřislusnost.⁷⁹ Věcně příslušné byly k projednávání sporů mezi živnostenskými zaměstnavateli a jejich zaměstnanci a zaměstnanci navzájem.⁸⁰ V konkrétních případech šlo o spory o mzdu, o zrušení pracovního, služebního a učňovského poměru, spory o vyplacení odškodného v souvislosti s propuštěním, případně odchodem ze služebního poměru, spory, které se týkaly náhrady škody způsobené na továrním majetku a spoty, které se vztahovaly na penzijní, nemocenské nebo jiné obdobné pokladny zaměstnanců.⁸¹ Místní příslušnost se řídila podle obvodu, ve kterém se nacházelo sídelní město daného živnostenského soudu a k němu přilehlé obce, okres nebo i několik okresů.

Podle ustanovení zákona č. 63/1869 ř. z. každý případ byl nejprve projednáván ve smírném řízení před tříčlennou smírčí komisí, která se skládala z předsedy, jednoho zaměstnavatele a jednoho zaměstnance. Smíry byly

⁷⁶ K výše uvedenému srv. SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 123-124.

⁷⁷ Tamtéž, s. 113-118.

⁷⁸ Nadále výlučně byly příslušné soudy řádné až do roku 1898.

⁷⁹ Viz §6 zákona č. 63/1869 ř. z.

⁸⁰ Srv. BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003, s. 277.

⁸¹ Srv. § 5 zákona č. 63/1869 ř. z.

zapisovány do knih narovnání. Pokud nedošlo ke smírnému řešení sporu, případ pak řešil pětičlenný sbor rozhodců, který byl složen z předsedy, dvou zaměstnavatelů a dvou zaměstnanců. Rozhodnutí bylo zaznamenáváno do knihy rozsudků. Rozsudky ve sporech s hodnotou sporu do padesáti zlatých byla konečná. V ostatních případech bylo možné se obrátit na řádný soud, který nezávisle na provedeném řízení znovu rozhodl.⁸²

Živnostenské soudy byly zřizovány na základě nařízení ministerstva spravedlnosti po dohodě s ministerstvem obchodu a po vyžádání posudku zemského sněmu,⁸³ a to ve městech nebo okresech, ve kterých se provozovaly stejné nebo podobné živnosti způsobem továrním.⁸⁴ Zřizovací nařízení obsahovalo název odvětví, pro který byl soud příslušný, obvod soudu, sídlo, počet členů a náhradníků. Zpočátku zákon stanovil počet členů od 12 do 24, jehož polovina byla volena sborem zaměstnavatelů a druhá polovina sborem zaměstnanců.⁸⁵

Grémium volitelů zaměstnavatelů bylo tvořeno z řad vlastníků, nájemců, jednatelů továrních živností, členů představenstev, osobně ručících společníků, osob oprávněných k zastupování právnické osoby, zmocněnců těchto osob a zákonných zástupců za osoby nezpůsobilé (pod 20 let).⁸⁶ Volební grémium zaměstnanců se skládalo z mužů starších dvaceti let, alespoň jeden rok zaměstnaných v obvodu soudu v daném oboru. Vyloučení byli učňové, osoby nesvéprávné, osoby, na které byl uvalen konkurs a osoby odsouzené za trestnou činnost. Členem živnostenského soudu mohl být muž starší třiceti let, svéprávný, gramotný, s bydlištěm obvodu soudu, člen volebního grémia nebo úředník zaměstnavatele.⁸⁷

Podle ustanovení § 19 zákona č. 63/1869 ř. z. proti výsledku voleb bylo možno podat reklamaci ve lhůtě 14ti dnů u orgánu politické správy. Pokud orgán

---

⁸² K tomu viz § 30 an zákona č. 63/1869 ř. z.

⁸³ V pozdější době bylo zapotřebí i souhlasu ministerstva financí a vnitra.

⁸⁴ Srv. §§ 1 a 2 zákona č. 63/1869 ř. z.

⁸⁵ §7 zákona č. 63/1869 ř. z.

⁸⁶ §8 an zákona č. 63/1869 ř. z.

⁸⁷ §14 zákona č. 63/1869 ř. z.

konstatoval porušení zákona, nařídil opakování voleb, v opačném případě došlo k publikování výsledků, vydání potvrzení o zvolení a následovala přísaha členů. Členové soudu měli tříleté funkční období, každý rok se obměňovala jedna třetina členů soudu, z toho vždy jedna polovina zaměstnanců a jedna polovina zaměstnavatelů. Člen soudu mohl být opakovaně zvolen. Zvolený člen soudu měl povinnost úřad přijmout, pokud nebyl starší šedesáti let, nezastával tuto funkci v minulém období po tři léta po sobě jdoucí, a kteří měli „nějaký neduh na těle, jenž by jim byl u spravování úřadu dotčeného na překážku“.⁸⁸ Členové soudu ze svých řad volili předsedu a jeho náměstka. Pokud člen soudu soustavně zanedbával své povinnosti, mohl být shromážděním členů soudu mandátu zbaven. Shromáždění členů soudu též navrhovalo jednací řád soudu, který byl následně schvalován ministrem spravedlnosti. Dozor nad soudem vykonával místně příslušný vrchní zemský soud.

První živnostenský soud v Předlitavsku vznikl v roce 1869 v Brně. Byl zaměřen na tkalcovský průmysl. Měl 24 členů, jeho zřízení a provoz hradilo město Brno. Další živnostenský soud byl zřízen v roce 1872 v Bílsku, který byl zaměřen na textilní průmysl a měl 12 členů. Třetím nejstarším živnostenským soudem v českých zemích byl soud v Liberci, který byl zřízen roku 1873. Jeho zaměření bylo na tkalcovství a měl 24 členů.

Změnu přinesl zákon č. 218/1896 ř. z. o zavedení soudů živnostenských a o soudnictví v rozepřích ze živnostenského poměru pracovního, učebního a námezního.⁸⁹ Tomuto zákonu podléhaly všechny podniky podrobené živnostenskému řádu, železnice, paroplavba a státní monopoly.⁹⁰ Stávající živnostenské soudy zůstaly zachovány. Nové živnostenské soudy bylo možno zřizovat nařízením ministerstva spravedlnosti po dohodě s ministerstvem vnitra, ministerstvem financí a ministerstva obchodu a po vyjádření zemského sněmu.⁹¹

---

⁸⁸ §18 zákona č. 63/1869 ř. z.

⁸⁹ Zákon nabyt účinnosti 1. ledna 1898.

⁹⁰ §1 zákona č. 218/1896 ř. z.

⁹¹ §2 zákona č. 218/1896 ř. z.

Totéž se týkalo podstatných změn a zrušení soudů. V nařízení musel být určen obvod soudu územně i předmětně výčtem podniků či jejich kategorií.⁹²

Oproti minulé právní úpravě byla pravomoc živnostenských soudů výlučná. Dobrovolné podrobení se soudům společenstvím bylo sice nadále možné,⁹³ ale jejich výroky bylo možno odporovat u živnostenských soudů,⁹⁴ v místech, kde živnostenské soudy nebyly zřízeny, u soudů okresních.⁹⁵ Obvodní soudy rozhodčí byly zrušeny.

Věcná příslušnost živnostenských soudů byla stanovena pro spory o mzdu, počátek trvání a zrušení pracovního poměru nebo poměru učebního, nárocích na náhradu škody, smluvní pokuty, srážky ze mzdy, nevydání vysvědčení, vydání obsahu pracovních knížek, pensijní či podpůrné pokladny, nájem v dělnických domech a nároky ze společné práce mezi dělníky navzájem.⁹⁶ Živnostenský soud rozhodoval ve tříčlenných senátech složených z profesionálního soudce (předsedy), jednoho zástupce zaměstnanců a jednoho zástupce zaměstnavatelů.⁹⁷ Ve sporech s hodnotou do padesáti zlatých bylo rozhodnutí živnostenského soudu konečné,⁹⁸ nad tuto hodnotu bylo možné podat odvolání ke sborovému soudu.⁹⁹ Ten pak rozhodoval ve zvláštním senátě, který byl složen z jednoho soudce a dvou přísedících. Exekuce rozhodnutí živnostenských soudů vykonávaly soudy okresní.

Za dělníky ve smyslu tohoto zákona se pokládali mistři, dílovedoucí, přední dělníci, všichni pomocníci zaměstnaní v živnostenském závodě včetně nádeníků, osoby, které byly zaměstnány za mzdu mimo provozovnu obráběním nebo zpracováním surovin nebo polotovarů pro podnikatele a všechny osoby užívané ke kupeckým službám.¹⁰⁰

---

⁹² §3 zákona č. 218/1896 ř. z.

⁹³ §35 zákona č. 218/1896 ř. z.

⁹⁴ §8 zákona č. 218/1896 ř. z.

⁹⁵ §37 zákona č. 218/1896 ř. z.

⁹⁶ §4 zákona č. 218/1896 ř. z.

⁹⁷ §20 zákona č. 218/1896 ř. z.

⁹⁸ Bylo však možné podat zmateční stížnost.

⁹⁹ §§ 30 a 31 zákona č. 218/1896 ř. z.

¹⁰⁰ §5 zákona č. 218/1896 ř. z.

Živnostenský soud byl složen z předsedy, a pokud bylo třeba i náměstka a alespoň z deseti přisedících a potřebného počtu náhradníků z voleného sboru zaměstnavatelů a zaměstnanců. Předsedu soudu a náměstka jmenoval ministr spravedlnosti.¹⁰¹ Volební období členů soudů bylo čtyřleté. Volen mohl být každý muž, který měl aktivní volební právo, byl státním rakouským občanem, bylo mu třicet let a byl svéprávný. Vyloučeny byly osoby, které byly odsouzeny za trestný čin. Člen soudu mohl odmítnout nebo se funkce člena vzdát pokud byl starší šedesáti let, trpěl vadou, která mu bránila v úřadování, pokud bezprostředně v posledním období zastával funkci člena soudu a nebydlel v obvodu živnostenského soudu.¹⁰² Sborový soud I. stolice mohl zbavit člena soudu funkce, pokud ztratil podmínky volitelnosti nebo hrubě porušil povinnosti člena soudu.¹⁰³

Nařízení ministerstva spravedlnosti č. 46/1898 ř. z. upravovalo jednací řád živnostenských soudů. Subsidiárně platily jednací řády okresních soudů a soudů sborových první instance.

V praxi došlo k výraznému zvýšení počtu členů živnostenských soudů a k zřizování soudů nových. Nově byly zřízeny soudy v Krnově, Ostravě, Šumperku, v Praze, Šternberku, v Plzni, v Teplicích, Ústí nad Labem a v Prostějově.

2.4.6. Vojenské soudy

Na základě březnové ústavy z roku 1849 (§117) byli z obecného soudnictví vyjmuti nejen příslušníci vojenských útvarů, ale i široký okruh civilních osob, které byly určitým způsobem spjaty s vojenskou správou. Dostali se tak do vojenské jurisdikce nejen v trestních věcech, ale i civilních jak sporných tak nesporných.¹⁰⁴

---

¹⁰¹ §7 zákona č. 218/1896 ř. z.

¹⁰² §9 zákona č. 218/1896 ř. z.

¹⁰³ §17 zákona č. 218/1896 ř. z.

¹⁰⁴ ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. I. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1968, č. 18, s. 105.

V rámci vojenské justice platila od 1. ledna 1852 „pro všechny země korunní mimo vojenskou hranici“ vojenská jurisdikční norma, která byla vyhlášena patentem ze dne 22. prosince 1851.¹⁰⁵ Podle ustanovení § 2 pod řádnou pravomoc vojenských soudů spadali jak vojáci ve služebním poměru pod přísahou, tak široké spektrum nevojáků tzv. vojenských osob.

Mezi vojáky se počítali také námořníci, příslušníci gardy, dvorní strážce, bukovinské hraniční prapory, četnictvo, zdravotní sbor, vozatajstvo i příslušníci některých ústavů, např. vojenského ústavu geografického. Z nevojáků se jednalo o bývalé důstojníky, invalidy, pracovníky vojenské správy – lékaře, účetní, duchovní, auditory, úředníky, pomocníky – dále zaměstnance ministerstva vojenství, generálního inženýrského a dělostřeleckého ředitelství, Nejvyššího vojenského soudu, výplatního úřadu, vojenské strážce policejní, manželky a nezletilé děti, vdovy a sirotky, služebnictvo osob vojenských, osoby u oddílu vojska za války nebo v cizině zaměstnané, chovance ve vojenských úřadech, zajatce a zřízence kasáren a invalidoven. Ustanovení § 3 obsahovalo i negativní výčet osob – apoštolský polní vikář.

Vojenské soudy byly nadány pravomocí řádnou i mimořádnou, trestní a na určité výjimky i civilní. Řádnou trestní pravomoc tvořily všechny trestné činy až na důchodkové přestupky. Do civilní pravomoci vojenských soudů náležely pozůstalosti, manželství, adopce, legitimace, jmenování prozatímního poručníka a opatrovníka, opatrovnictví nad osobou vojenskou, umořování listin a ověřování. Výjimku tvořily věci lenní, reálné, horní, svěřenecké a většina konkurzních – v tomto případě nemohly vojenské soudy rozhodovat.¹⁰⁶

V rámci mimořádné trestní pravomoci vojenských soudů náležel i pachatel násilného pokusu o proniknutí vojenským kordonem při morové nákaze, dále

---

¹⁰⁵ Patent č. 255/1851.

¹⁰⁶ Srv. §§ 9 až 13.

zajatí pirátů a vojenští trestanci. Bez dalšího taktéž určité trestné činy civilních osob po vyhlášení stavu obležení¹⁰⁷ nebo válečného stavu¹⁰⁸.

Po vydání prosincové ústavy roku 1867 nastaly další změny ve vojenském soudnictví. Při vyhlášení stavu obležení se vojenská jurisdikce rozšiřovala na civilní osoby v některých politických činech a přečinech.¹⁰⁹ Další změnu představovalo rozhodnutí ze dne 14. září 1868, kdy byla zastavena činnost plukovních soudů a jejich agendu převzaly brigádní soudy.

Vojenská jurisdikční norma, platící od roku 1852, byla nahrazena zákonem č. 78/1869 ř. z. s účinností od 1. července 1869. Na základě zákona č. 78/1869 ř. z. o působnosti vojenských soudů bylo vojenské soudnictví vyňato z působnosti ministerstva spravedlnosti a převedeno do působnosti ministerstva vojenství.

Do soudní pravomoci vojenských soudů patřil široký okruh osob. Za vojenské osoby zde byly vyjmenovány vojáci v činné službě, důstojníci i mimo ní, pokud spáchali trestný čin ve vojenské uniformě, osoby provázející oddíl vojska do války nebo za hranice říše, osoby obsluhující válečný povoz, vojáci na dovolené, vojáci v záloze ode dne vydání povolávacího rozkazu, váleční zajatci a rukojmí, námořní pirátů zajatí námořnictvem, úředníci vojenské správy, jako byli auditoři, lékaři, duchovní, účetní, inženýři atd. a všichni ve svazku domobrany a zeměbrany v aktivní službě.¹¹⁰

Řádná trestní pravomoc vojenských soudů zůstala stejná, zatímco civilní pravomoc zanikla.¹¹¹ V případě vyhlášení válečného stavu se pravomoc vojenských soudů rozšiřovala i na ostatní civilní osoby obžalované z vojenské špionáže, nedovoleného verbování a loupení lidí, svádění vojína k porušení

---

¹⁰⁷ Zde šlo o delikty politické, tiskové, proti veřejné bezpečnosti, nedovolené spolčování, chování a nošení zbraní.

¹⁰⁸ Zde šlo o delikty: vojenská špionáž, loupež lidí, nedovolené verbování, svádění vojína k porušení povinnosti a napomáhání vojenskému zločinu.

¹⁰⁹ ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. II. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1971, č. 21, s. 138.

¹¹⁰ §§ 1-3 zákona č. 78/1869 ř.z.

¹¹¹ § 9 zákona č. 78/1869 ř.z.

služebních povinností a napomáhání vojenskému zločinu. Pachatel musel být chycen při činu.¹¹²

Vojenskými soudy první instance byly posádkové soudy, pevnostní soudy, gardové soudy a námořní soud v Pule. Druhou instancí byl vrchní vojenský soud ve Vídni. Na vrcholu vojenské justice stál vojenský soud ve Vídni. Pro domobranu a zeměbranu byly zřízeny brigádní soudy, z toho deset v českých zemích.

2.4.7. Důchodkové soudy¹¹³

Důchodkové soudy představovaly třístupňovou soustavu zvláštních soudů. Základ jejich uspořádání přinesl císařský patent.¹¹⁴ Tato soustava soudů byla příslušná pro stíhání důchodkových přestupků. Důchodkové přestupky se členily do dvou kategorií – drobné a ostatní. První kategorie patřila do pravomoci správních úřadů, což většinou byly okresní úřady. Obecně se jednalo o přestupky nepřesahujících 100 zlatých a o přestupky, které nebylo nutno projednávat v režimu trestního řízení důchodkového. Druhá kategorie – tedy ostatní přestupky náležely do pravomoci soudů, avšak ty o nich pouze rozhodovaly. Vyšetřování a vyhledávání důchodkových přestupků náleželo totiž okresním úřadům, exponovaným okresním komisařům a dalším orgánům finanční správy.

První instancí soustavy důchodkových soudů představovaly okresní soudy důchodkové. Nalézaly se v sídlech okresních důchodkových správ a od roku 1855 v sídlech okresních finančních ředitelství. V Čechách jich bylo deset, na Moravě čtyři a ve Slezsku jeden. Důchodkový okres v podstatě odpovídal politickému kraji. Předsedou důchodkového soudu byl státní úředník, práva znalý, dále pak u

---

¹¹² § 7 zákona č. 78/1869 ř.z.

¹¹³ Srv. SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 120.

¹¹⁴ Patent z 11. července 1835 – trestní zákon o přestupcích důchodkových.

soudu zasedali dva koncepční úředníci finančního úřadu a dva přísedící z řad soudních radů a úředníků krajských úřadů politické správy.

Okresním důchodkovým soudům náleželo projednávání běžných důchodkových přestupků, za které bylo možno udělit finanční pokutu do 1000 zlatých nebo vězení do tří měsíců.¹¹⁵ Tato hranice byla později zvýšena na 3000 zlatých. Některé přestupky byly taxativně vyloučeny.¹¹⁶

Druhou instancí byly vrchní soudy důchodkové. Nacházely se v sídlech zemských finančních ředitelství, k nimž pomocné úřady soudu byly přidruženy. Prezidia těchto soudů byla spojena s vrchními zemskými soudy. Personální složení bylo následující: předseda, justiční radové a radové finančních ředitelství. Tyto soudy v první instanci rozhodovaly přestupky, které nespádaly do věcné příslušnosti okresních důchodkových soudů.¹¹⁷ V druhé instanci projednávaly odvolání proti soudům první instance.¹¹⁸

Třetí stupeň v soustavě důchodkových soudů představoval Nejvyšší soud důchodkový, který působil při Nejvyšším soudě ve Vídni. Jednalo se o soud druhé i třetí instance.¹¹⁹ Skládal se ze tří radů ministerstva financí a ze tří radů Nejvyššího soudu. Soudu předsedal prezident Nejvyššího soudu, nebo jeho náměstek.

2.4.8. Patentní soud

Patentní soud vznikl na základě zákona č. 30/1897 ř. z.,¹²⁰ s účinností od 1. ledna 1899. Jeho sídlo se nacházelo ve Vídni. Skládal se z předsedy, jeho náměstků a z potřebného počtu osob znalých práva a odborně technických členů jako radů. Členové se rozlišovali na stálé nebo dočasné.¹²¹ Předsedu, jeho

---

¹¹⁵ § 517 zákona o přestupcích důchodkových.

¹¹⁶ Např. podílnictví násilím nebo úplatkem.

¹¹⁷ § 517.

¹¹⁸ § 518.

¹¹⁹ § 519.

¹²⁰ O ochraně vynálezů (patentový zákon).

¹²¹ §4 zákona č. 30/1897 ř. z.

náměstky a členy, jmenoval císař na návrh ministra obchodu.¹²² Funkční období bylo pětileté. Do jeho kompetencí náleželo rozhodování o opravných prostředcích proti rozhodnutím kasačního oddělení patentního úřadu, které byly podány ve lhůtě do třiceti dnů od rozhodnutí.

Předsedou patentního soudu byl prezident Nejvyššího soudu nebo senátní prezident téhož soudu. Členy soudu byli rada ministerstva obchodu, dva radové Nejvyššího soudu a několik radů soudu patentního. S výjimkou posledních jmenovaných se členové mohli nechat zastupovat svými náměstky. Radové soudu patentního museli být muži, rakouští státní občané, starší čtyřiceti let, bezúhonní, s plnou dispozicí s občanskými právy i svým jměním a s výbornými zkušenostmi a technickými znalostmi. Po svém jmenování skládali přísahu. Soudcům náležel plat. Disciplinárním senátem pro soudce byl patentový soud sám. Ministerstvem obchodu byl přidělován soudu pomocný a kancelářský personál. Senáty soudu byly sedmičlenné. Senátu předsedal prezident soudu nebo jeho náměstek. Senát rozhodoval většinou hlasů.¹²³

V některých případech byli členové patentního soudu vyloučeni z projednávání v patentových věcech. Zejména šlo v patentových věcech, ve kterých sami byli stranou, v případě svých manželek nebo osob ke kterým měli příbuzenský vztah, nebo zastupovali některou ze stran sporu či spolupůsobili při rozhodování u patentového úřadu.¹²⁴

---

¹²² §35 zákona č. 30/1897 ř. z.

¹²³ § 41 zákona č. 30/1897 ř. z. K tomu též srv. SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 121.

¹²⁴ K tomu blíže § 42 zákona č. 30/1897 ř. z.

2.4.9. Labské celní soudy

Jednalo se o zvláštní soudy, které byly ustanovené při labských celních úřadech.¹²⁵ Tyto soudy byly příslušné pro celní spory, jako byly spory o placení cla, poplatky za jeřáby, váhy, zdymadla, přístavní poplatky, škody způsobené plavci, a náhrady za omezování tažných stezek. Po určité době jim přibila i trestní agenda, která spočívala ve vyšetřování a rozhodování přestupků proti předpisům říční a plavební policie, spáchaných lodníky a cestujícími.

V pravomoci civilní se konkrétně jednalo o spory o placení lodních poplatků, spory mezi lodníky, lodivody a cestujícími o ceně a podmínkách přepravy a námezdní spory mezi provozovateli lodní dopravy a jejich zaměstnanci.

Druhou instancí proti rozhodnutím labských soudů byly místně příslušné zemské a krajské soudy. Třetí instanci představovaly mezinárodní komise labská v Drážďanech.

Roku 1868 zanikají z důvodu odloučení soudnictví od správy smíšené okresní úřady, což mělo vliv i na labské soudy. Výnosem ministerstva spravedlnosti,¹²⁶ jehož účinnost nastala k 31. srpnu 1868, došlo k rozdělení plavebních kompetencí mezi okresními hejtmanstvími a soudy. Tím původní labské soudy zanikly. Hejtmanství v Mělníce, Litoměřicích, Roudnici, Ústí nad Labem a Děčíně obdržela politické, policejní a živnostenské pravomoci. Novými labskými plavebními soudy se staly místně příslušné soudy řádné – okresní soud v Mělníce, Děčíně, Lovosicích, Roudnici a Ústí nad Labem a městsky delegovaný okresní soud v Litoměřicích. Jejich úkolem bylo řešit soukromoprávní pře

---

¹²⁵ SRV. HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ, J. Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007, s. 323.

¹²⁶ Z 9. srpna 1868 (č. 9132).

z provozování lodní dopravy na Labi.¹²⁷ V druhé instanci byly příslušné zemské soudy a ve třetí instanci mezinárodní komise labská v Drážďanech.¹²⁸

2.4.10. Duchovní soudy ve věcech manželských pro katolíky

V období bachovského absolutismu roku 1855 byl uzavřen konkordát se Svatým stolicem, který přiznával církvi katolické značná privilegia v říši. Konkordát byl vyhlášen patentem č. 195/1855 ř. z. Mimo jiné byla článkem 10 Konkordátu svěřena soudní pravomoc ve věcech manželství nad všemi katolíky v říši výlučně biskupským manželským soudům. Duchovním soudům zčásti podléhala též i smíšená manželství. Rozhodným právem bylo kanonické právo. Dalším právním předpisem byl patent č. 185/1856, který nabyl účinnosti od 1. ledna 1857. Tento předpis se skládal ze dvou příloh: zákona o manželství katolíků v Císařství Rakouském a směrnice pro duchovní soudy v záležitostech manželských.

Proces před duchovními soudy byl postaven na zásadě inkviziční. Zvláštním subjektem řízení zde byl defensor vinculi – obránce svazku manželského. Duchovní soudy rozhodovaly o neplatnosti manželství, rozluce manželství, pokud nedošlo ke konzumaci nebo v případě smíšených manželství, o rozvodu od stolu a lože při současném zachování manželství, prohlášení za mrtvého za účelem nového sňatku a další povinnosti z manželského svazku vyplývající.

Duchovní soudy manželské působily při každém (arci) biskupství jako prvoinstanční soudy, v jehož (arci)diecézi měli manželé bydliště. Soud se skládal z předsedy a dalších čtyř až šesti soudních radů. Pravomoc jmenovat členy soudů měl místně příslušný biskup. Duchovní soudy první instance rozhodovaly ve

---

¹²⁷ Z tohoto důvodů někteří autoři označují pravomoc těchto soudů jako kauzální.

¹²⁸ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 119.

tříčlenných senátech. Druhou instanci představoval metropolitní soud příslušné provincie. Ve třetí instanci rozhodovala Svatá Stolica.

Roku 1868 byla soudní pravomoc ve věcech manželských duchovním soudům odňata. Hlavní vliv na tomto odnětí měli němečtí liberálové, kteří tehdy ovládali poslaneckou sněmovnu říšské rady, a na základě jich došlo k přijetí tzv. májových zákonů, které redukovaly obsah Konkordátu. Jednalo se o zákon o poměru školy a církve, zákon o interkonfesionálních vztazích občanů a zákon o manželském právu, kterým byla obnovena platnost Všeobecného občanského zákoníku rakouského (ABGB) pro katolíky. Biskupským soudům zůstala nadále pravomoc nad kleriky i právo udílet církevní tresty, avšak nesměly již zasahovat do občanských práv, které zakotvovala ústava nebo zákony.¹²⁹

2.4.11. Rozhodčí soudy

V popisovaném období existovalo poměrně velké množství různorodých rozhodčích soudů. Z tohoto důvodu představíme v této kapitole pouze některé, zejména ty, které hrály výraznější roli ve zvláštním soudnictví.

Rozhodčí soudy úrazových pojišťoven

Základní právní úpravou těchto soudů byl zákon č. 1/1888 ř. z. a nařízení ministerstva vnitra č. 47/1889 ř. z. Rozhodčí soudy úrazových pojišťoven byly zřizovány v sídlech dělnických úrazoven.¹³⁰ Předsedu soudu a jeho náměstka jmenoval ministr spravedlnosti po dohodě s ministrem vnitra z řad soudců na dobu neurčitou. Dva přísedící a dva náhradníky jmenovalo ministerstvo vnitra z řad technicky vzdělaných osob na dobu určitou.¹³¹ Jednoho přísedícího a

---

¹²⁹ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 129-130.

¹³⁰ §1 zákona 1/1888 ř. z.

¹³¹ §§ 2 a 4 nařízení č. 47/1889 ř. z.

jednoho náhradníka volili plátcí pojistného z řad podnikatelů. Stejný počet obsazovali pojištěnci.

Zvolená osoba byla povinna úřad přijmout. Jednalo se o úřad čestný, avšak členové měli nárok na náhradu nákladů. Podrobnosti upravovaly stanovy pojišťovny. Volby probíhaly současně s volbami představenstva a na stejnou dobu jako představenstvo. Člen soudu nemohl být zároveň členem představenstva. Soud byl usnášení schopný za přítomnosti předsedy a čtyř přísedících. Pokud byla ze strany členů zanedbávána jejich povinnost, mohli být své funkce zbaveni politickým úřadem.

Soud byl výlučně příslušný pro spory z nároků na náhradu škody vůči pojišťovně nebo z nároků vznesených okresní nemocenskou pokladnou. Spory mezi pokladnami rozhodoval jako rozhodčí soud Jednoty okresních nemocenských pokladen. Opravné prostředky nebyly možné. Exekuce příslušela řádným soudům.¹³²

Rozhodčí soudy bratrských pokladen

Rozhodčí soudy bratrských pokladen byly upraveny na základě zákona č. 14/1890 ř. z. o některých změnách zákona č. 127/1889 ř. z. Tyto soudy byly zřízeny v každém obvodě horního revírního úřadu.

Soud byl složen z jednoho stálého předsedy, jeho náměstka, čtyř přísedících a náhradníků. Předsedu a náměstka jmenoval horní hejtman z řad úředníků na návrh revírního úřadu. Dva přísedící jmenoval předseda z držitelů hor a jejich dílovedoucích, zbylé dva volilo představenstvo bratrské pokladny. Zvolenci byli povinni až na některé výjimky úřad přijmout. Po svém ustanovení skládali slib. Funkční období bylo čtyřleté. Polovina členů byla obměňována po dvou letech.

---

¹³² ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: Lexis Nexis cz s.r.o., 2005, s. 101.

Soud rozhodoval na základě žaloby. Byl příslušný pro spory z pojistných vztahů mezi pokladnami navzájem a mezi pokladnami a jejich členy nebo provizionisty. Opravné prostředky nebyly přípustné.¹³³

Burzovní rozhodčí soudy

Zákon č. 67/1875 ř. z., jenž se týče organizace burs, představoval základní právní úpravu těchto soudů. Podrobnosti si pak burzy upravovaly sami ve svých stanovách.¹³⁴ Burzovní soud byl příslušný vždy, pokud si strany sporu nesjednaly jinak. Rozhodci tvořili sbor smírčích soudců. Byli voleni burzovní komorou. V čele soudu stál starosta. Senát se skládal ze tří nebo pěti rozhodců. Každá ze stran zvolila jednoho či dva a ti pak určili předsedu. Řízení u těchto soudů probíhalo podle civilního soudního řádu nebo podle vlastních pravidel burzy. Rozhodčímu řízení musel předcházet pokus o smír.¹³⁵ Odvolání proti rozhodnutí nebylo možné.¹³⁶ Strana mohla pouze podat žalobu na neplatnost k řádnému soudu ve lhůtě osmi dnů.

V oblasti burzovních rozhodčích soudů došlo ke změnám na základě jurisdikční normy z roku 1895. Tato norma zřizovala funkci tajemníka soudu.¹³⁷ Tajemník byl jmenován z řad úředníků burzovní komory způsobilých k této funkci. Do jeho funkce ho potvrzovalo ministerstvo financí po dohodě s ministerstvem spravedlnosti. Tajemník přijímal žaloby, bděl nad hlavním líčením, vyhotovoval nálezy, protokoly a radil rozhodcům.

---

¹³³ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 127.

¹³⁴ §§ 2 a 6 zákona č. 67/1875 ř. z.

¹³⁵ SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. Praha: Eurolex Bohemia s.r.o., 2004, s. 128.

¹³⁶ § 6 zákona č. 67/1875 ř. z.

¹³⁷ Čl. XV zákona č. 110/1895 ř. z., jímž se uvádí zákon o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudců v občanských věcech právních.

Proti rozhodnutí od této doby bylo možno podat zmateční stížnost,¹³⁸ z důvodu neplatné rozhodčí smlouvy, nepřislušnosti soudu apod. Nadále bylo možno podat žalobu na neplatnost rozhodnutí k řádnému soudu, původní osmidenní lhůta byla prodloužena na třicet dní.¹³⁹ Dohled nad burzovními rozhodčími soudy vykonávalo ministerstvo financí ve shodě s ministerstvem spravedlnosti.¹⁴⁰ Působnost soudu mohla být rozšířena na základě burzovního statutu i na mimoburzovní obchody.

2.4.12. Porotní soudy

Porotní soudy jsou některými autoritami považovány za součást sborových soudů první instance, avšak jinými za nezávislé entity,¹⁴¹ a také trestním řádem z roku 1873. Proto po mé úvaze, na základě výše uvedeného, byly zařazeny do kapitoly zvláštních soudů.

Požadavek zavedení porotních soudů se stal jedním z bodů politických programů v revolučním roce 1848. Staré procesní právo, které bylo založené na principech inkvizičního procesu, bylo v zásadním rozporu s požadavky ústnosti, veřejnosti, obžalovacího principu, občanské kontroly nad výkonem soudnictví a účasti občanů na rozhodování soudu. Již dubnová ústava z roku 1848 slibovala zavedení porot. Zákony o tisku ze dne 18. května 1848 a ze dne 14. března 1849 zavedly poroty pro tiskové delikty. Březnová ústava z roku 1849 upravila poroty pro těžké kriminální zločiny i pro přečiny politické a tiskové. Poroty poté podrobněji upravil trestní řád ze dne 18. ledna 1850. V roce 1852 byly poroty zrušeny a teprve na základě prosincové ústavy z roku 1867 a trestního řádu z roku

---

¹³⁸ Čl. XXIII zákona č. 110/1895 ř. z.

¹³⁹ Čl. XXV zákona č. 110/1895 ř. z.

¹⁴⁰ Čl. XXVI zákona č. 110/1895 ř. z.

¹⁴¹ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. Díl I. Praha 1897, zejména s. 163, kde hovoří o těchto soudech jako o zvláštní formaci soudů sborových.

1873 bylo zavedeno znovu porotní soudnictví.¹⁴² Článek VI. uvozovacího zákona k trestnímu řádu přiznal porotním soudům příslušnost pro zločiny a přečiny spáchané obsahem spisu tištěného, pro velezradu, pro rušení veřejného pokoje, pro pozdvížení a vzbouření, pro veřejné násilí proti veřejným shromážděním, soudům nebo jiným veřejným úřadům, proti zákonem uznaným právníckým osobám, úmyslným poškozením cizího majetku, jiným činem zvláště nebezpečným, kradením lidí, delším provozováním obchodu s otroky nebo únosem, za který bylo možno udělit trest odnětí svobody delší pěti let.

Porotní soudy byly dle tohoto článku dále příslušné pro zlé užívání moci úřední, pro falšování veřejných papírů úvěrních, pro falšování mince, pro rušení náboženství činem obzvláště zlomyslným nebo nebezpečným, pro násilné smilstvo, pro zprznění s přitěžujícími okolnostmi, pro smilstvo proti přirozenosti, pro loupež, pro zlehčování úředních nařízení, pro pobuřování, pro popuzování k zášti a pro vraždu a zabití. Dále pro další vyjmenované zločiny, ale jen pokud bylo možno za konkrétní skutek udělit trest žaláře pěti a více let, tedy pro vyhnání plodu mimo vědomí a vůli matčiny, pro únos dítěte, pro těžké ublížení na těle, pro souboj, pro žhářství, pro krádež, pro zpronevěru, pro podvod, pro nactiutrhání a pro nadřzování zločincům.

Podle zákona č. 120/1873 ř. z., o dočasném zastavení porot současně, s výše uvedeným, bylo upraveno omezení činnosti porotních soudů. Pozastavit činnost porotních soudů v určitém obvodu, nejdéle však na jeden rok, mohla svým opatřením vláda, když se v obvodu „zběhly věci, pro kteréž se toho vidí býti potřeba, aby se nalézalo právo nestranně a nezávisle“. Před provedením takového opatření si měla vláda vyžádat vyjádření Nejvyššího soudu a předložit návrh opatření i s důvody ke schválení oběma sněmovnám Říšské rady. Po zastavení činnosti porotních soudů věci k nim jinak příslušné projednávaly ostatní soudy. V případě zločinu, na který byl stanoven trest smrti nebo trest žaláře vyšší

---

¹⁴² ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: Lexis Nexis cz s.r.o., 2005, s.102.

než pět let, probíhalo přelíčení před šestičlenným senátem soudců z povolání ze zemských nebo krajských soudů, jakožto soudů výjimečných.¹⁴³

Tento zákon se v praxi uplatnil především v 80. letech 19. století. Např. 30. ledna 1884 byl aplikován na Vídeň a Kronburg v rámci opatření proti anarchistům a socialistům. 1. srpna 1888 hromadně na velká průmyslová střediska v Předlitavsku. U nás na Prahu, Most, Jičín, Mladou Boleslav, Liberec, Brno, Olomouc a Nový Jičín.¹⁴⁴

Omezení příslušnosti porotních soudů zavedl zákon č. 98/1886 ř. z., jímž vydávají se ustanovení o soudnictví ve věcech trestních, které zakládají se na snahách anarchistických. Podle něho nebyly příslušné porotní soudy pro trestné činy založené na anarchistických snahách, které směřovaly k násilnému převratu státního nebo společenského řádu. Pokud však v průběhu přelíčení nebyly prokázány předpoklady pro vyloučení příslušného porotního soudu, muselo se konat nové přelíčení před porotou. Toto výjimečné opatření mělo platit pouze dva roky.¹⁴⁵

Porotní soud se skládal z trojčlenného sborového soudu porotního a dvanáctičlenné lavice porotců. Jeden ze soudců soudu předsedal, většinou se jednalo o prezidenta sborového soudu první instance.¹⁴⁶

Obsazování lavice porotců upravoval zákon č. 121/1873 ř. z., o sdělování seznamu porotců. Dle tohoto zákona mohli být členy pouze osoby mužské, starší třiceti let, které uměli číst a psát, které měli domovské právo v některé obci „v královstvích a zemích radou říšskou zastoupených“ – tedy v Předlitavsku, a s pobytem v obci, ve které se zdržuje, delším než jeden rok. Museli splňovat

---

¹⁴³ ADAMOVIČ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: Lexis Nexis cz s.r.o., 2005, s.102; MALÝ, K. Zastavení činnosti porotních soudů v 80. letech 19. století v Rakousku. AUC, Iuridica 1, 1965, s. 73.

¹⁴⁴ MALÝ, K. Zastavení činnosti porotních soudů v 80. letech 19. století v Rakousku. AUC, Iuridica 1, 1965, s. 82.

¹⁴⁵ ADAMOVIČ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: Lexis Nexis cz s.r.o., 2005, s. 102.

¹⁴⁶ BALÍK, S. K tradici porotního soudnictví v českých zemích. *Historický obzor* 5. Praha 1994, s. 14.

daňový cenůs ve výši deseti zlatých, v případě měst s více jak 30000 obyvateli dvacet zlatých přímých daní bez přírůžky nebo náležet ke stavu advokátskému, notářskému, být profesorem nebo učitelem na vysokých nebo středních školách nebo dosáhnout hodnosti univerziténího doktora.

Svým složením byly v podstatě porotní soudy výlučně obsazovány příslušníky majetných vrstev společnosti, které jediné byly podle tehdejších názorů zcela nezávislé. Mohli v nich zasedat pouze muži, kteří byli zapsáni do voličských seznamů pro volby do obcí.¹⁴⁷

Porotcem nesměl být státní úředník, učitel na základní škole, voják, zaměstnanec pošty, železnic, telegrafních a paroplavebních společností a duchovní. Vyloučeny byly i osoby s duševní či tělesnou vadou, která znemožňovala výkon funkce. Dále se jednalo o osoby, na něž byl uvalen konkurz, osoby marnotratné, obžalované z trestného činu, nalézající se ve výkonu trestu nebo které ztratily volitelnost do orgánů obce pro odsouzení.

Muži starší šedesáti let, poslanci sloužící u císařského dvora, bývalí vojáci po dobu branné pohotovosti, učitelé, lékaři, lékárníci a ti, kteří v minulých dvou letech tento úřad zastávali, byli oprávněni nepřijmout úřad porotce.

Všechny osoby, které splňovaly zákonné požadavky, zapisoval starosta obce do prvotního seznamu. Po vyjádření okresního hejtmanství komise sborového soudu první instance, složené z prezidenta soudu nebo jeho zástupce a ze tří soudců, sestavila z těchto seznamů seznam roční. Roční seznam se dělil na hlavní a doplňkový. Z hlavního seznamu se losovalo 36 hlavních porotců a z doplňkového 9 náhradníků. Ti pak tvořili seznam služební.

Před zahájením hlavního líčení se sestavovala lavice porotců. Pokud se dostavilo méně než třicet hlavních porotců, byl jejich počet doplněn losem z řad náhradníků. Počet porotců nesměl klesnout ani po případném vylučování

---

¹⁴⁷ ADAMOVÁ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: Lexis Nexis cz s.r.o., 2005, s.102.

z důvodu podjatosti pod 24 porotců.¹⁴⁸ Během veřejného zasedání soudu za účasti žalobce, obžalovaného, obhájce i poškozeného následovalo obsazování lavice porotců. Porotci se opět losovali. Po každém vylosování jména strany porotce přijímaly nebo zamítaly. Z počtu porotců převyšující číslo 12 mohl žalobce zamítnout jednu polovinu, obžalovaný při lichém počtu o jednoho víc. Dosažením shody stran na dvanácti jménech byla ustavena lavice porotců.¹⁴⁹

Poté následovala přísaha porotců. Úkolem poroty bylo zodpovědět otázky hlavní i doplňkové položené soudem. Odpověď mohla být ano nebo ne. Hlasování probíhalo prostou, v některých otázkách kvalifikovanou dvoutřetinovou většinou. Pokud porota shledala vinu, soud uložil trest. Soud porotní mohl jednomyslně konstatovat, že se porota zmýlila, pak se věc odkázala před jiný porotní soud.

Porotní soud zasedal řádně v sídlech sborových soudů první instance každý třetí měsíc, ve velkých městech každý druhý, ve Vídni dokonce každý měsíc. Mimořádná zasedání svolával prezident vrchního zemského soudu.¹⁵⁰

---

¹⁴⁸ § 306 zákona č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního (trestní řád).

¹⁴⁹ § 309 zákona č. 119/1873 ř. z.

¹⁵⁰ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské*. Díl I. Praha 1897, s. 181.

3. Státní zastupitelství

3.1. Vývoj státního zastupitelství do období Bachova absolutismu

Další výraznou změnou, kterou přinesl rok 1848 v oblasti soudnictví, byl vznik státního zastupitelství. Postavení státních zastupitelstev bylo upraveno, zatím pouze provizorně 29. března 1848 a v návaznosti na to císařským patentem.¹⁵¹ Stěžejním právním předpisem pro zavedení instituce státních zástupců bylo ustanovení § 103 březnové ústavy z roku 1849. Na novou soudní soustavu navázalo státní zastupitelství prostřednictvím císařských rozhodnutí. Na území Čech šlo o nařízení č. 290/1849 ř. z., na Moravě a ve Slezsku o nařízení 291/1849 ř. z.

Organizační uspořádání státních zastupitelství bylo specifikováno organickým zákonem pro státní zastupitelství,¹⁵² kde byla vymezena oblast jejich působnosti. Dalším právním předpisem, který se vztahoval k institutu státního zastupitelství, byl prozatímní trestní řád ze dne 17. ledna 1850.¹⁵³ Proces budování státních zastupitelství v hlavních městech zemí v Praze a v Brně byl započat v březnu roku 1850. Státní zastupitelství u krajských a sborových soudů byla postupně obsazována od dubna 1850. K zahájení činnosti státních zastupitelství došlo dne 1. července 1850.

Soustava státního zastupitelství byla zmíněna jak organickým zákonem, tak prozatímním trestním řádem.¹⁵⁴ Na vrcholu celé soustavy stál ministr spravedlnosti. Na základě výše uvedených právních předpisů měli u Nejvyššího a kasačního soudu ve Vídni, dále u vrchních zemských soudů být ustanoveni generální prokurátoři neboli vrchní státní zástupci. U soudů zemských (od roku 1855 krajských) a okresních sborových soudů byli ustaveni státní zástupci s potřebným počtem náměstků, kancelářského personálu a služebnictva.

---

¹⁵¹ Č.164/1849 ř. z.

¹⁵² Zákon č. 266/1850 ř. z.

¹⁵³ Zákon č. 25/1850 ř. z.

¹⁵⁴ K tomu podrobněji STORCH, F. *Rakouské trestní řízení*. Díl I. Praha: J. Otto, 1887, s. 260-264.

Nejnižší orgány veřejné žaloby, tj. funkcionáři státních zastupitelství u okresních soudů, představovali policejní komisaři, úředníci okresního hejtmanství a členové představenstva města, ve kterém měl sídlo okresní soud. Tito funkcionáři měli být strážci zákona, kteří měli hájit zájmy obce a státu i vůči soudům a jednotlivým zaměstnancům, aby během soudního přelíčení nedošlo k chybám.

Ohledně subordinace, tedy vztahů nadřazenosti a podřízenosti, bylo stanoveno, že státní zastupitelství u soudů okresních sborových a zemských (od roku 1855 krajských) byla podřízena vrchním státním zastupitelstvím u soudů vrchních zemských. Státní zastupitelství u zemských soudů a státní zastupitelství u Nejvyššího a kasačního soudu ve Vídni byla pak podřízena přímo ministru spravedlnosti.¹⁵⁵

V praxi podřízená státní zastupitelství byla povinna podávat vrchnímu státnímu zástupci měsíční zprávy o vyřízených a nevyřízených trestních případech. Dále mohly v důležitých případech žádat vrchního státního zástupce o radu, či rozhodnutí. Stejnou informační povinností jakou měla podřízená státní zastupitelství k vrchnímu státnímu zástupci, byl stížen i vrchní státní zástupce, ovšem již přímo k ministru spravedlnosti, s tím že tak činil jednou za čtvrt roku.

Generální prokurátor u Nejvyššího a kasačního soudu ve Vídni byl účasten na všech hlavních soudních jednání ve věcech civilních i trestních, které se konaly u tohoto soudu.

Obsazování míst probíhalo následovně: vrchní státní zástupce, jejich náměstky, státní zástupce a přední státní zástupce krajských státních zastupitelství a náměstky státních zástupců, kteří byli v 7. hodnostní třídě, jmenoval císař, ostatní náměstky státních zástupců jmenoval ministr spravedlnosti a kancelářské úředníky jmenoval vrchní státní zástupce. V přechodném období mohli vrchní

---

¹⁵⁵ TUREK, A. Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850-1949. *SAP*. 1959, r. IX., č. 2, s. 110.

státní zástupci také upozorňovat na to, zda je třeba zřídit nová místa u státního zastupitelství. V případě uprázdnění míst je mohli dočasně po domluvě s prezidentem vrchního zemského soudu obsadit schopným soudním úředníkem.

Ve výše citovaném organickém zákoně (§ 26 an.) byly stanoveny také požadavky pro výkon povolání státního zástupce. Uchazeč musel být osobou bezúhonnou a spolehlivou. Měl mít úspěšně složenou státní soudcovskou zkoušku či státní právnickou zkoušku. Uchazečům, kteří měli advokátní zkoušku, zkoušku k fiskálnímu adjunktství či měli praxi jako civilní soudci, mohla být zkouška odpuštěna. Zkouška byla skládána v jazyce obvyklém pro obvod vrchního zemského soudu. Pokud žilo v tomto obvodu více národů, bylo třeba, aby alespoň část zkoušky byla vykonána v této další řeči. Další podmínkou byl věkový požadavek. Vrchní státní zástupci a jejich náměstci, stejně jako státní zástupci a přední státní zástupci u soudů krajských museli dosáhnout věku alespoň 30 let. Pro ostatní činitele státního zastupitelství s výjimkou auskultantů činila tato hranice 24 let věku. Velký důraz byl také kladen na mravní profil státních zástupců.¹⁵⁶

Povinností každého člena státního zastupitelství bylo před nástupem do funkce složení tzv. služební přísahy nebo alespoň slibu. Generální prokurátor skládal služební přísahu u vrchního zemského soudu i u Nejvyššího soudu osobně ministru spravedlnosti. Zbylí koncepti generálních prokuratur přísahali generálním prokurátorům a ostatní úředníci a sluhové svému bezprostřednímu nadřízenému.

Přísaha generálního prokurátora obsahovala slib, že bude „čest a blaho jeho c. k. veličenstva a veškeré říše rakouské ze vší své síly zvyšovati, vše co by tomu bylo na újmu a škodu, odvraceti a vždy na zřeteli míti, aby se rakouská ústava co nejúplněji zachovala, aby se vážnost zákonů nezlehčovala, šetřit ustanovení zákona proti každému bez rozdílu osoby, stavu a národnosti, a

---

¹⁵⁶ K tomu srv. SCHELLE, K., KUČHTA, J. *Historie a současnost státního zastupitelství*. Brno: MU Brno, 1994, s. 16.

přihlížeti, aby se uváděla ve skutek s touž nestranností prostřednictvím soudních rozhodnutí“. Příklad státních zástupců zněla obdobně, pouze s tím rozdílem, že slibovali poslušnost generálnímu prokurátorovi. Příklad rovněž skládali substituti, avšak její znění bylo stručnější, to samé platilo u sluhů a kancelistů.¹⁵⁷

Podle prozatímního trestního řádu č. 25/1850 ř. z. hlavním úkolem státních zástupců bylo stíhat všechny trestné činy *ex offio*, o kterých se dozví.¹⁵⁸ Výjimku tvořily tzv. trestné činy soukromožalobní. Státní zástupci se stali ochránci zájmu státu na zákonnosti soudního řízení, zahajovali trestní řízení podáním veřejné obžaloby, byli v trestním řízení stranou sporu zastupující stát. Zároveň dohlíželi na to, aby nikdo nebyl stíhán bezdůvodně a nad tím, aby se řízení zbytečně neprotahovalo. K jejich oprávněním patřilo nahlížet do spisu, podávat ústní i písemné návrhy, v přípravném řízení žádat o pomoc bezpečnostní a další úřady, účastnit se porad soudů, nikoliv však hlasovat nebo vynášet rozsudky, které by v tomto případě byly považovány za neplatné.¹⁵⁹

V případě platových podmínek státních zástupců záleželo na funkčním postavení a lokalitě, kde dotyčný pracoval. Např. generální prokurátor u Nejvyššího soudu ve Vídni obdržel základní roční plat ve výši 6000 zlatých. K tomu dostával ještě funkční a bytový příspěvek ve výši 1000 zlatých. Jeho zástupci měli roční příjem 2500 zlatých. Plat substituta se pohyboval od 800 do 1200 zlatých. Pomocné kancelářské síly při generálních prokuraturách dostávaly podobně jako čekatelé 600-800 zlatých. Sluhové obdrželi od 205 do 400 zlatých.¹⁶⁰

V Čechách a na Moravě v průměru při jednom státním zastupitelství působili jeden až dva státní zástupci, jeden až dva čekatelé, jeden až dva diurmisté (písaři) a jeden sluha.¹⁶¹

---

¹⁵⁷ TUREK, A. Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850-1949. *SAP*. 1959, r. IX., č. 2, s. 111.

¹⁵⁸ STORCH, F. *Rakouské trestní řízení*. Díl I. Praha: J. Otto, 1887, s. 265 an.

¹⁵⁹ SCHELLE, K., KUČHTA, J. *Státní zastupitelství*. Zlín: Nakladatelství Živa, 1994, s. 8-9.

¹⁶⁰ TUREK, A. Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850-1949. *SAP*. 1959, r. IX., č. 2, s. 111.

¹⁶¹ Tamtéž.

3.1.1. Působnost státních zástupců v přípravném, hlavním líčení a u věcí netrestních

Základ působnosti tvořila účast státních zástupců na přípravném vyšetřování zločinů a přečinů a dále jejich účast při hlavních přelíčeních u okresních sborových soudů a soudů zemských (krajských). Toto však platilo pouze tehdy, pokud si daný případ nevyhradil sám generální prokurátor při vrchním zemském soudu.

Přípravné řízení mohlo být konáno pouze na popud státního zástupce a soudce byl vázán povinností sdělit státnímu zástupci informaci o spáchaném zločinu či přečinu, pokud se jí dozvěděl dříve. Soudce v takovýchto případech mohl sám v urgentních případech zakročit, ale musel o tom dát okamžitě zprávu státnímu zástupci. V této fázi řízení náleželo k pravomoci státního zástupce shromažďovat důkazy a doklady, vstupovat do předběžného vyšetřování, avšak nesměl být přítomen řádnému výslechu obžalovaných, či svědků. V nevyhnutelných případech i v nepřítomnosti soudce mohl nechat provést soudními či policejními orgány domovní prohlídky a sám jich být účasten. Informace takto získané musel bezodkladně předat vyšetřujícímu soudci. Podání o trestné činnosti, která byla učiněna u okresních soudů, měla být postoupena státním zastupitelstvím u okresních sborových soudů. Trestní řád podle § 111 v této fázi řízení umožňoval ukončit trestní řízení, pokud se státní zástupce a soudce na tom shodli. Pokud nedošlo k dohodě, rozhodoval o tomto okresní sborový soud.¹⁶²

V případě druhé fáze trestního řízení, tedy *při hlavním přelíčení*, mohl státní zástupce klást otázky svědkům, obžalovanému i znalcům. Pokud nastaly závažné důvody, měl státní zástupce právo podat návrh na vyloučení veřejnosti při

---

¹⁶² SCHELLE, K., KUČHTA, J. *Historie a současnost státního zastupitelství*. Brno: MU Brno, 1994, s. 13.

hlavním přelíčení, mohl podat návrh k jeho zastavení či přerušení nebo také ke stíhání jiného zločinu téhož obžalovaného, než který byl obsažen v obžalobě.¹⁶³ Mohl také podat návrh k zatčení svědka přímo v soudní síni z důvodu křivého svědectví. Byl oprávněn podávat opravné prostředky. V případě porotních případů ohlásit ve lhůtě do tří dnů a podat do 14 dnů, stížnosti do rozsudků okresních sborových soudů musel ohlásit do 14 dnů, stížnosti do rozsudků okresních sborových soudů musel ohlásit do 24 hodin a podat do 10 dnů, a to ve prospěch i neprospěch obžalovaného.¹⁶⁴ Stejně pravomoci měl vrchní státní zástupce u vrchního zemského soudu i u Nejvyššího a kasačního soudu.

Působnost státních zástupců se projevovala i v *netrestních věcech*. Státní zástupce mohl dát příkaz bezpečnostnímu úřadu k zabavení jakéhokoliv tiskopisu, pokud byl vydán či rozšiřován v rozporu s tiskovým patentem, či jeho obsah zakládal trestný čin stíhaný z veřejného zájmu. Rozsáhlá pravomoc náležela státním zástupcům také v civilním řízení. Tuto problematiku upravoval Organický zákon pro státní zastupitelství.

Státní zástupci u zemských (krajských) soudů, vrchní státní zástupci u zemských soudů stejně jako generální prokurátor u Nejvyššího a kasačního soudu ve Vídni měli od 1. října 1850 až do vydání nových předpisů o civilním řízení působit podle § 68 organického zákona pod sankcí neplatnosti u vybraných druhů jednání. Šlo o tato jednání: „1. když za příčinou opětného sňatku manželského někdo se má prohlásiti za mrtvého a důkaz se má vésti skrze svědky, 2. při jednání o rozloučení manželství a vyhlášení manželství za neplatné, 3. když za příčinou ztráty říšského práva občanského na vystěhovalce řízení má započítí, 4. při potvrzování adopcí a legitimaci, které mají soudové krajínští udělovati, 5. když se má někdo za příčinou marnotratnosti nebo nemoci ducha a dáti pod opatrovnictví, nebo když se má takové opatrovnictví zdvihnouti, 6. při rozepřích o příslušnost soudů, a při sporech kompetenčních mezi úřady soudními a správními, 7. při

---

¹⁶³ STORCH, F. *Rakouské trestní řízení*. Díl II. Praha: J. Otto, 1897, s. 341 an.

¹⁶⁴ SCHELLE, K., KUCHTA, J. *Historie a současnost státního zastupitelství*. Brno: MU Brno, 1994, s. 13.

rozhodování, může – li se některý soud vesměs, nebo představený soudu některého zamítnouti, 8. při delegacích, 9. při vyřizování stížností syndikátních, 10. Ve všech případech řízení mimosoudního, když při tom zároveň činiti jest o dobré sirotků nebo opatrovanců, pokud záležitosti tyto způsobem odvolání přijdou k druhé nebo třetí instanci.“

3.2. Státní zastupitelství v období Bachova absolutismu

V prosinci roku 1851 byly vydány silvestrovské patenty, které měly výrazný dopad na organizaci státního zastupitelství. Podle nařízení č. 27/1852 ř. z.,¹⁶⁵ úkoly státního zastupitelství byly výlučně směřovány do sféry trestního řízení. Tím přestala být v platnosti hlava VI. a § 68 organizačního zákona o státním zastupitelství. Zároveň dle výnosu¹⁶⁶ ministerstva spravedlnosti došlo ke zrušení generální prokuratury u Nejvyššího soudního a kasačního dvora.

Nová organizace a působnost státních zastupitelství byla zakotvena trestním řádem č. 151/1853 ř. z. Obžaloba v trestních řízeních byla podávána z úřední povinnosti, pokud nebylo zákonem stanoveno jinak. Na základě výnosu ministerstva spravedlnosti č. 54/1855 ř. z. došlo ke zrušení státních zastupitelství u okresních soudů sborových. V hlavních bodech zůstaly úkoly státního zastupitelství stejné jako v roce 1850, avšak odpadla jednání před okresním sborovým soudem. Řízení o zločinech a přečinech tak přešla před sborové soudy první instance (zemské či krajské), u kterých byla státní zastupitelství.

Vztahy nadřazenosti a podřízenosti zůstaly v podstatě stejné s tím, že vrchní státní zástupci podléhali Nejvyššímu soudnímu a kasačnímu dvoru, kde byl zrušen orgán generální prokuratury. Státní zástupce se mohl i nadále nechat zastupovat substitutem. Pokud ve výjimečném případě nebyl k dispozici státní

---

¹⁶⁵ Zákon č. 266/1850 ř. z., hlava VI. – O působení zastupitelství státního na administrativní řízení soudnictví a na zlepšování a pravé užívání zákonů vůbec.

¹⁶⁶ Č. 24/1852 ř. z.

zástupce, mohl ho přednosta krajského soudu nechat zastoupit jedním ze svých úředníků. Tento úkon ale musel ihned hlásit vrchnímu státnímu zástupci.¹⁶⁷

Určitou změnu lze sledovat v tom, že státní zástupce mohl pomáhat při vyšetřování přestupků u městských delegovaných soudů a u smíšených okresních úřadů a soudů, kdy jinak toto vyšetřování zajišťovaly orgány těchto institucí. Státní zástupci mohli: „ navrhovat zajišťovací vazbu, zabavení pošty, vznášet námítky proti znaleckým posudkům, navrhovat zatčení falešně vypovídajícího znalce či svědka. Účastnili se dále dohledu nad místními věznicemi, podávali statistické výkazy a zprávy vrchním státním zástupcům a měli dozor nad zaměstnanci v disciplinárních věcech. Podle potřeby mohli žádat o pomoc jiné úřady.“¹⁶⁸

V případě rozporu mezi státním zástupcem a vyšetřovacím soudcem, rozhodoval krajský soud. Došlo-li ze strany sporu ke stížnostem na vyšetřujícího soudce, měl být slyšen i státní zástupce. Byly zpřesněny případy, kdy bylo možno vyloučit státního zástupce z projednávané věci. Státní zástupce nesměl vykonávat svou funkci ve věci, kde byl v postavení svědka, znalce či obhájce. Nesměl být v příbuzenském vztahu se zaměstnanci státního zastupitelství či soudu v místě svého působení. Vrchní státní zástupce si udržel dohled a řízení nad státními zastupitelstvími ve svém obvodu, a to ve věcech disciplinárních a služebních. Měl právo nahlížet do všech trestních spisů a v jistých případech přijít se svými vlastními návrhy. Byl přítomen při jednáních vrchního zemského soudu. K jeho pravomocem dále náleželo odnětí věci konkrétnímu státnímu zástupci a přidělení jinému, navrhování vrchnímu zemskému soudu odejmutí věci určitému krajskému soudu a přidělení jinému. Vrchní státní zástupce mohl vstupovat do přelíčení konaných před krajskými soudy. V kompetenčních sporech mezi krajskými soudy sděloval vrchnímu zemskému soudu své stanovisko. Vrchní státní zástupce se účastnil porad o rozsudku smrti či omilostnění. Od roku 1855 působil i v řízení o obnově, pokud byl zločin mylně posuzován jako přestupek. Vrchnímu státnímu

¹⁶⁷ Viz SCHELLE, K., KUČHTA, J. *Státní zastupitelství*. Zlín: Nakladatelství Živa, 1994, s. 15 an.

¹⁶⁸ SCHELLE, K., KUČHTA, J. *Státní zastupitelství*. Zlín: Nakladatelství Živa, 1994, s. 16.

zástupci zůstala i nadále povinnost sbírat a předkládat statistická data o státních zastupitelstvích ve svém obvodu. Statistická data pak předával Ministerstvu spravedlnosti. Vůči ministerstvu byl zároveň povinen informovat o spáchaných závažných zločinech. Vrchního státního zástupce jmenoval císař, ostatní konceptní úředníci byli jmenováni ministrem spravedlnosti.

V letech 1853 až 1855 došlo (kromě výše uvedených) k vydání dalších právních předpisů, dotýkajících se státního zastupitelství jako instituce či jednotlivých státních zástupců. Některé z těchto předpisů se později ukázaly jako ukvapené nebo nepropracované a neměli dlouhého trvání.

3.3. Právní předpisy a státní zastupitelství po Bachově absolutismu

K nejdůležitějším právním předpisům, které se dotýkaly státního zastupitelství po období neoabsolutismu, patřil tiskový zákon č. 6/1863 ř. z. a zákon č. 7/1863 ř. z. o řízení v tiskových věcech. Trestní stíhání v tiskových věcech bylo oproti předcházející právní úpravě podrobněji upraveno a byly zpřesněny podmínky k podání návrhu na zabavení a zastavení časopisu. K zabavení časopisu musel mít státní zástupce souhlas soudu do tří dnů. Došlo-li k nesprávnému zabavení časopisu nebo státní zástupce upustil od obžaloby, nesl škodu stát.

Na základě ustanovení § 14 zákona o řízení v tiskových věcech státní zástupci podávali žalobu v tiskových přestupcích a i žalobu v ostatních trestních činech, které byly zaměřeny proti tiskovému zákonu. Dle § 16 výše uvedeného zákona mohl státní zástupce žádat soud, i když sám nevznesl obžalobu, o rozhodnutí na určitou osobu, zda obsah konkrétní tiskoviny může být stíhán jako trestný čin. Tohoto ustanovení mohlo být užito pouze v případě, že zde na stíhání byl veřejný zájem.

Dalším významným právním předpisem byl zákon o moci soudcovské č. 144/1867 ř. z., jehož článkem 10 byla obnovena ústavnost a institut obžaloby se vrátil do všech stupňů trestního řízení. Výnosem ministerstva spravedlnosti bylo stanoveno disciplinární řízení proti soudním úředníkům a k tomu zřízeny zvláštní senáty u vrchního zemského a nejvyššího soudu.¹⁶⁹ Podle tohoto výnosu museli být státní zástupci slyšeni při rozhodování o předčasném penzionování soudce, jeho nedobrovolném přesazení, propuštění či zrušení.

3.4. Státní zastupitelství po rakousko-uherském vyrovnání

V roce 1867 došlo k rakousko-uherskému vyrovnání a tím ke státoprávnímu rozčlenění monarchie na dvě části. Rakousko-uherské vyrovnání se stalo základním zákonem říše jako celku, až do jejího zániku.

Významným právním předpisem, týkající se státního zastupitelství byl zákon o moci soudcovské č. 144/1867 ř. z., jehož článkem 10 byla obnovena ústavnost a institut obžaloby se vrátil do všech stupňů trestního řízení. Výnosem ministerstva spravedlnosti bylo stanoveno disciplinární řízení proti soudním úředníkům a k tomu zřízeny zvláštní senáty u vrchního zemského a nejvyššího soudu.¹⁷⁰ Podle tohoto výnosu museli být státní zástupci slyšeni při rozhodování o předčasném penzionování soudce, jeho nedobrovolném přesazení, propuštění či zrušení.

Podle notářského řádu č. 75/1871 ř. z. bylo rozšířeno spolupůsobení vrchních státních zástupců v případech přerazování, zřeknutí se míst notářů či zániků notářství. Dále měl vrchní státní zástupce povinnost se účastnit disciplinárního řízení proti advokátům.¹⁷¹ Státní zástupci působili při

---

¹⁶⁹ Výnos ministerstva spravedlnosti č. 4/1868 ř. z.

¹⁷⁰ Výnos ministerstva spravedlnosti č. 4/1868 ř. z.

¹⁷¹ Zákon č. 40/1872 ř. z. Ustanovení §§ 47 a 58.

přezkoumávání kaucí, při jednání o ztrátě notářských pečeti a dále vedli evidenci o pořádkových trestech ze strany notářské komory a dovolených notářů.

Pokud došlo ke sporu mezi státním zastupitelstvím a notářskou komorou, rozhodoval o sporu vrchní zemský soud. Jeho disciplinární komise udělovala notářům tresty po slyšení vrchního státního zástupce. Ten se pak mohl ještě odvolat k nejvyššímu soudu.¹⁷²

V tomto období došlo k obnovení porot pro zločiny a přečiny spáchané tiskem.¹⁷³ Podle ustanovení § 23 zákona č. 32/1869 ř. z. stíhání se zahajovalo na základě veřejné nebo soukromé žaloby. Státní zástupce měl právo vznést námitky spolu s poškozeným proti tolika porotcům, kolik jich namítal obviněný.

Podle nového trestního řádu z 23. května 1873,¹⁷⁴ který začal platit od 1. ledna 1874, byla úřadu státního zástupce věnována hlava III. Ustanovení § 29 trestního řádu stanovilo, že u každého sborového soudu první instance měl působit státní zástupce, u sborového soudu druhé instance zemský státní zástupce a při Nejvyšším soudě generální prokurátor, přičemž všichni měli mít potřebný počet zástupců.

Na základě trestního řádu č. 119/1873 ř. z.¹⁷⁵ byl odstraněn titul státního návladního a vrchního státního návladního, který se objevil naposledy v oficiálním registraturním plánu ministerstva spravedlnosti z 24. března 1920.¹⁷⁶

V trestním řádu z roku 1873 došlo též k vymezení zásad veřejné obžaloby. V § 30 se pravilo, že členové „státního zastupitelství mají v oboru jim vyměřeném hájiti zájmu státu; jsou ve svých úředních výkonech nezávislí na soudech, při nichž jsou zřízeni.“ Státní zastupitelství tedy měla hájit zájmy státu a byla nezávislými orgány na justici. V trestním řádu nalezly i odraz principy trestního

---

¹⁷² Srv. ustanovení notářského řádu č. 75/1871 ř. z. (§§13, 18-19, 24, 26-28, 41, 137,155, 160, 162, 167).

¹⁷³ Zákon č. 32/1869 ř. z.

¹⁷⁴ Zákon č. 119/1873 ř. z.

¹⁷⁵ Trestní řád. In: Trestní řád československý a předpisy jej doplňující platné v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Sestavili KALLAB, J. - HERRNRITT, V. Praha 1925. Státní zastupitelství je upraveno v hlavě třetí.

¹⁷⁶ SCHELLE, K. Veřejná žaloba v historických souvislostech. *Státní zastupitelství*. 11-12/2008, s.51.

řízení, které byly stanoveny v článku 10 a 11 ústavního zákona o moci soudcovské č.144/1867 ř. z. Jednalo se o princip veřejnosti a ústnosti jednání před nalézacím soudem, princip obžalovacího procesu, o vině obžalovaného měli rozhodovat v závažných, zejména politických věcech, porotci.¹⁷⁷ V činnosti státního zastupitelství se uplatnila rovněž zásada subsidiární žaloby. Právo podpůrné žaloby záviselo podle trestního řádu rakouského z roku 1873 „na existenci a uplatňování soukromoprávních nároků v řízení trestním“.¹⁷⁸

V případě odpovědnostních vztahů státní zástupci podléhali vrchním státním zástupcům, a ti potom společně s generálním prokurátorem ministru spravedlnosti. Státní zástupci nadále působili v předběžném vyšetřování trestných činů i v řízení před soudem pro zločiny a přečiny před soudními senáty a porotami a při odvolacích trestních řízeních. Státní zástupci se mohli také účastnit řízení o přestupcích před okresními soudy.

Na základě nové právní úpravy trestního řádu měli státní zástupci následující pravomoce: převzít žalobu soukromého žalobce či ji s ním podat současně; dozírat na korespondenci uvězněných; prodloužit vyšetřovací vazbu nejvýš na jeden měsíc; rozhodnout o propuštění z vyšetřovací vazby; rozšířit žalobu při hlavním přelíčení; podat zmateční stížnost ve prospěch i neprospěch obžalovaného; odvolat se ke druhé instanci; zahájit řízení o obnově ve prospěch obžalovaného i po vypršení zákonných lhůt; podávat návrhy na obnovu řízení k radní komoře v neprospěch obžalovaného; ze závažných důvodů prodat věci v dražbě, pokud byly u soudu uloženy jako depozita déle než rok.

Státní zástupci měli právo se účastnit tvoření poroty a právo zamítat stejný počet porotců jako obžalovaný. Všechna státní zastupitelství dostávala seznam porotců.¹⁷⁹ Pokud byl vynesena rozsudek smrti, spolurozhodovali o doporučení k podání milosti. Měli povinnost být při výkonu rozsudku smrti a při prohlášení odsouzeného k smrti, že žádost o milost byla zamítnuta. Zařizovali dopravu vězňů

¹⁷⁷ FENYK, J. Veřejná žaloba. Díl první. *Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Praha 2001, s. 16.

¹⁷⁸ Tamtéž.

¹⁷⁹ Na základě zákona č. 121/1873 ř. z.

odsouzených do vězení déle než jednoho roku. Podávali hlášení politickým úřadům o případech soudního vypovězení ze státu a zabavení jmění. Spolurozhodovali při jednání o zmírnění trestů po právoplatném odsouzení. Měli právo podat veřejnou obžalobu na nepřítomné a uprchlé osoby ve formě zatykače a vydávali těmto osobám glejt, aby se svobodně mohli dostavit k soudnímu jednání. Pakliže bylo nutné nahradit útraty trestního řízení jinak než k tíži odsouzeného, nikdy nebylo možné odsoudit k této náhradě státního zástupce.

V případě vrchních státních zástupců náležela funkce veřejného žalobce ve všech trestních věcech patřících do pravomoci vrchních zemských soudů. Vrchní státní zástupci měli následující práva a povinnosti: zahajovat a účastnit se řízení o opravných prostředcích; sami se účastnit nebo prostřednictvím svých náměstků přelíčení u krajských soudů; náležel jim výkon dozoru a disciplinární pravomoci nad všemi orgány veřejné žaloby u krajských a okresních soudů; měli právo podávat dobrozdání v některých notářských věcech; zajišťovali vrchní dohled nad trestními ústavy v obvodu své působnosti; měli právo být slyšeni, pokud se obžalovaný dvakrát nedostavil k hlavnímu líčení a byl na základě toho vykonán kontumační rozsudek; měli právo být slyšeni ve sporech o příslušnosti krajských soudů; měli povinnost každoročně podávat ministru spravedlnosti statistiky o své činnosti a činnosti svých podřízených.

Generální prokurátor zastupoval veřejnou žalobu u nejvyššího soudu ve Vídni v řízení o opravných prostředcích, jako byly zmateční stížnosti, případně tyto spojené v jednom řízení s odvoláním, a při obnově řízení ve prospěch odsouzeného. Generálnímu prokurátorovi náleželo z úřední povinnosti nebo z pověření ministra spravedlnosti podat zmateční stížnost proti soudním rozhodnutím či postupům soudů, které špatně interpretovaly nebo přímo porušovaly zákon, a to i tehdy, když obžalovaný nebo žalobce nepodal opravný prostředek v zákonné lhůtě. O své činnosti podával generální prokurátor výkaz ministru spravedlnosti. Mohl být zastupován generálními advokáty.

Generálního prokurátora, generální advokáty a vrchní státní zástupce jmenoval císař. Ostatní konceptní úředníky veřejné žaloby jmenoval ministr spravedlnosti. Generální prokurátor a vrchní státní zástupci skládali přísahu ministru spravedlnosti. Státní zástupci skládali přísahu do rukou vrchních státních zástupců. Náměstkové a podřízený personál svým bezprostředním nadřízeným.

V následné době v oblasti státního zastupitelství došlo již k dílčím změnám. Došlo k některým úpravám tiskového zákona trestního z roku 1863, a o tiskových věcech v trestním řádu z roku 1873. Byly zrušeny novinářské kauce a pokuty se museli nahlásit u státního zastupitelství do osmi dnů, že jsou zaplacené. Poškozeným v tiskových trestních věcech náleželo právo na náhradu škody. Státní zastupitelství a policie měly povinnost ohlásit důvod k zabavení tiskoviny nebo její části. Nezávadná část tiskoviny, která byla zabavena, pokud byla oddělitelná, nepropadala.

Význam úřadu veřejné žaloby vzrostl v občanských věcech. Na základě ustanovení § 90 zákona č. 217/1896 ř. z. mohl být státní zástupce pověřen některými úkony, jakožto zástupce chudé strany. Na základě nařízení ministra spravedlnosti č. 112/1897 ř. z. a č. 114/1897 ř. z. byla stanovena subsidiární platnost určitých ustanovení soudního jednacího řádu. Především se jednalo o zákonnou úpravu podávání návrhů, jejich vyřízení a zakládání písemností a jejich úschovu. Těmito předpisy byl také upraven vlastní postup činnosti státních zástupců. U státních zastupitelství byly zřízeny zvláštní podatelny a byl stanoven vlastní podací protokol. V úřadování byla zdůrazněna stručnost, přesnost, rychlé vyřízení, odstranění nadměrného papírování a titulu,

4. Advokacie

4.1. Právní úprava advokacie na základě provizorního advokátního řádu z roku 1849

Za počáteční časový mezník ve sledovaném období v oblasti advokacie lze považovat provizorní advokátní řád, který byl schválen císařským nařízením č. 364/1849 ř. z., ze srpna 1849.¹⁸⁰ Provizorní advokátní řád oproti předcházejícím právním úpravám obsahoval významné změny. Především byl prvním právním předpisem, který výlučně a jednotně upravoval poměry advokacie v českých zemích.¹⁸¹ Advokátní řád zrušil dřívější numerus clausus počtu advokátů z roku 1821, kdy byl navíc nutný od roku 1826 do vydání provizorního řádu, i souhlas Nejvyššího soudního úřadu ke jmenování advokátem.¹⁸²

V případě jmenování advokáta do funkce nastala také významná změna. Podle provizorního advokátního řádu již nebyl advokát jmenován Nejvyšším soudním úřadem, jak tomu bylo od roku 1826,¹⁸³ ale tato pravomoc přešla na ministra spravedlnosti, který tak učinil po předchozím dobrozdání apelačního soudu (vrchního zemského soudu, později jen vrchního soudu) se sídlem v Praze pro Čechy, v Brně pro Moravu a Slezsko a příslušné advokátní komory.¹⁸⁴

Podle ustanovení § 21 tohoto řádu, všechny ostatní zákonné normy, které se týkaly advokátů, tímto řádem nebyla změněna a zůstala nadále v účinnosti. Ačkoliv byl původně provizorní advokátní řád zamýšlen, jak již ze samotného jeho názvu vyplývá, jako provizorium na krátké časové období, zůstal v účinnosti na území Předlitavska až do roku 1868, kdy nabyl účinnosti k lednu 1869 definitivní advokátní řád č. 96/1868 ř. z.

---

¹⁸⁰ Platnost provizorního advokátního řádu skončila vydáním advokátního řádu č. 97/1868ř. z., z 31. prosince 1868. K tomu dále a blíže viz v textu.

¹⁸¹ KOBER, J. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1994*. Praha: Česká advokátní komora, 1994, s. 6.

¹⁸² MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE Praha, 1997, s. 158.

¹⁸³ SKŘEJPEK, M. a kol. *Právníkový stav a právnícké profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007, s. 153.

¹⁸⁴ SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I., VOJÁČEK, L. *Proměny státu a práva ve druhé polovině 19. století*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006, s. 30.

Oproti dřívější právní úpravě možnost stát se advokátem nedoznala podstatných změn.¹⁸⁵ Advokátem se mohl stát pouze rakouský státní občan, který dosáhl fyzické plnoletosti, vedl bezúhonný způsob života a ověřil způsobilost zastávat advokátní úřad vykonáním advokátní zkoušky nebo složením fiskální zkoušky.

Disciplinární dohled nad advokáty náležel pouze apelačnímu (vrchnímu zemskému) soudu a disciplinární vyšetřování proti advokátovi mohlo být zahájeno jen na jeho návrh. Apelační soud (vrchní zemský soud) si ve věcech suspendování nebo propuštění advokáta vždy předběžně opatřil vyjádření advokátní komory a se svým vlastním dobrozdáním jej předložil nejvyššímu soudu. Pokud by se však vzhledem k jednání advokáta vyskytla zákonná nutnost zasáhnout proti němu důtkou nebo peněžitou pokutou, zůstal zachován dosavadní okruh soudů.

Mezi další právní předpisy, které upravovaly výkon advokacie, byl např. císařský patent č. 164/1849 ř. z., upravující řízení v tiskových přestupcích, které připustilo advokáty jako obhájce při jednání,¹⁸⁶ nařízení ministerstva spravedlnosti č. 262/1854 ř. z., jímž se vydávají nové zákonné předpisy o praxi politických a soudcovských úředníků a o praktických politických a soudcovských zkouškách, pokud upravuje zkoušky soudcovské, advokátní a notářské, nařízení ministerstva spravedlnosti č. 114/1857 ř. z., o nakládání s pokoutníky.

---

¹⁸⁵ KOBER, J. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1994*. Praha: Česká advokátní komora, 1994, s. 6.

¹⁸⁶ Tamtéž, s. 7.

4.2. Postavení advokátů a právní úprava advokacie na základě advokátního řádu z roku 1868

Advokátní řád č. 96/1868 ř. z.,¹⁸⁷ představoval základní právní předpis advokátního práva. Tento zákon platil (posléze s dílčími novelami) na našem území od roku 1869 až do 31. prosince 1948. Advokátní řád spojil tamější advokacii v dnešním Rakousku, Slovinsku a v dalších částech Předlitavska tak, že advokáti, pokud jim v tom nebránila jazyková bariéra, mohli praktikovat na celém jeho území. Běžně tak např. vyřizovali věci svých klientů před vídeňskými soudy.¹⁸⁸

Dle článku I. účinný na území království a zemí zastoupených v říšské radě, tedy na území Předlitavska.

Problematiku vzájemného vztahu advokátního řádu a dřívějších právních předpisů upravil článek II. Ze znění tohoto článku vyplývá zrušení dosavadního provizorního advokátního řádu č. 364/1849 ř. z. a všech ostatních zákonů a předpisů, které se týkaly advokátských věcí, pokud tento advokátní řád stanovil jinak. V účinnosti nadále zůstala již zmíněná nařízení ministra spravedlnosti č. 264/1854 ř. z., věnované advokátním zkouškám a nařízení ministra spravedlnosti č. 114/1857 ř. z. o nakládání s pokoutníky.¹⁸⁹

Další změnou bylo zřízení samosprávné advokátní komory, mj. s disciplinární pravomocí v první instanci.¹⁹⁰ Na základě řádu došlo k oddělení advokátního stavu od soudcovské moci.¹⁹¹

Advokátní řád se skládal z pěti částí, z toho 5 uvozovacích článků, 34 paragrafů a přechodná ustanovení, která byla později i s některými dalšími paragrafy zrušena za první Československé republiky zákonem č. 40/1922 Sb.,

¹⁸⁷ S účinností od 1. ledna 1869.

¹⁸⁸ BALÍK, S. a kol. *Dějiny advokacie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2009, s. 110.

¹⁸⁹ BALÍK, S. Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. In SOUKUP, L. (ed). *Právněhistorické studie 33*. Praha: Karolinum, 1993, s. 99.

¹⁹⁰ ČERMÁK, K. a kol. *Česká advokátní komora*. Praha: Milan Horák – REGO, 2001, s. 16.

¹⁹¹ BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2000, s. 50.

jímž se měnila a doplňovala některá ustanovení o advokátech. Osnovu advokátního řádu vypracoval roku 1864 odborný rada rytíř Mitis, který se podílel i na vypracování předešlého provizorního advokátního řádu.¹⁹²

Předkladatelem textu zákona upravujícího postavení advokacie jako svrchované instituce nezávislé na státu a jako svobodné profese říšské radě byl první prezident vídeňské advokátní komory v letech 1854 – 1866 a poslanec Frankfurtského parlamentu JUDr. Eugen Alexander Megerle von Mühlfeld (1810-1868).¹⁹³

Podle advokátního řádu byla advokacie zpřístupněna třem skupinám osob. V případě první skupiny – advokátům, přijatým na základě částky V. advokátního řádu z roku 1868, tj. podle přechodných ustanovení. V případě druhé skupiny – řádným uchazečům, kteří splňovali podmínky dané ustanoveními §§ 1-5 advokátního řádu. V případě třetí skupiny – mimořádným uchazečům podle ustanovení § 6 advokátního řádu.¹⁹⁴

Podle ustanovení § 1, k výkonu advokacie nebylo zapotřebí jmenování do úřadu. Avšak bylo nutné splnit zákonné podmínky, které tento řád stanovil, a zapsat se do seznamu advokátů, běžně nazývaných jako matriky.¹⁹⁵ Ke zmíněným zákonným podmínkám patřilo:¹⁹⁶

domovské právo v některé obci v královstvích a zemích zastoupených v říšské radě, svéprávnost, dokončení studií právnicko-politických a dosažení doktorátu na některé univerzitě v Předlitavsku,¹⁹⁷ vykonání předepsané délky praxe a úspěšné vykonání advokátní zkoušky.

---

¹⁹² KOBER, J. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1994*. Praha: Česká advokátní komora, 1994, s. 16.

¹⁹³ Viz BALÍK, S. Poznámka o advokacii v habsburské monarchii v roce 1867. In: SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. (eds.). *Rakousko – uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku*. Ostrava: KEY Publishing, 2007, s. 71.

¹⁹⁴ BALÍK, S. a kol. *Dějiny advokacie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2009, s. 110-111.

¹⁹⁵ KOBER, J. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1994*. Praha: Česká advokátní komora, 1994, s. 56.

¹⁹⁶ BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2000, s. 43.

¹⁹⁷ Jistou výjimku z § 1 písmene c, tj. povinného dosažení doktorátu pouze na některé univerzitě v Předlitavsku, připouštěl § 41. Podle tohoto paragrafu se do zákonných podmínek v § 1 započítávalo i získání doktorátu na univerzitě v Padově, Pavii, a pokud Všeobecný občanský

Advokátní praxe počínala běžet od chvíle, kdy bylo výboru advokátní komory doručeno oznámení koncipienta, že vstoupil do praxe u některého advokáta. Předepsaná délka vykonávané praxe pro koncipienty byla oproti provizornímu advokátnímu řádu sedm let, jak stanovil § 2, přičemž však nejméně jeden rok musel strávit výkonem civilní a trestní praxe u některého sborového soudu a šest let, kdy si mohl koncipient vybrat, u některého advokáta nebo soudu. Z toho ale bylo potřeba absolvovat nejméně tři roky praxe po dosažení doktorátu u advokáta. Aby vůbec mohl být koncipient připuštěn k vykonávání soudní praxe, musel zároveň oznámit a prokázat vyplnění podmínek k připuštění do soudní praxe.¹⁹⁸ Praxe vykonána u c. k. finanční prokuratury byla pokládána stejně, jako praxe u advokáta.¹⁹⁹ Po absolvování předepsané délky praxe mohl být uchazeč připuštěn k advokátní zkoušce,²⁰⁰ avšak pouze tehdy pokud úspěšně dokončil právnicko-politická studia a dosáhl doktorátu.

Soudní praxi potvrdil soud, praxi u advokáta výbor advokátní komory a praxi u finanční prokuratury finanční prokuratura. Ustanovení advokátního řádu o délce praxe nezahrnovalo v této souvislosti ještě právní úpravu vztahující se k výkonu vojenské služby. Proto v rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 28. prosince 1888 bylo stanoveno, že „čas, který strávil právní praktikant v aktivní službě vojenské, má se mu počítati do advokátní praxe“.²⁰¹

Toto rozhodnutí nalezlo následně svůj smysl v zákonu č. 139/1913 ř. z. o započtení jednotlivých vojenských služeb do doby soudcovské přípravné služby,

---

zákoník platil v Uhrách, tak i na univerzitě v Pešti, stejně, jako by byl doktorát složen na univerzitě v zemích, kde advokátní řád platil (§ 1). Viz SKŘEJPEK, M. a kol. *Právnický stav a právnické profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007, s. 168; BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2000, s. 51.

¹⁹⁸ K tomu srv. SCHELLOVÁ, I., SCHELE, K. *Právní úprava advokacie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. s. 6 -11. Taktéž srv. BALÍK, S. *Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu*. In SOUKUP, L. (ed). *Právněhistorické studie 33*. Praha: Karolinum, 1993, s. 102.

¹⁹⁹ RÁJA, M. *Advokátní zkoušky na Moravě v letech 1869 - 1918*. In BALÍK, S., MIKSOVÁ, J. (eds.). *Z minulosti advokacie*. Roztoky u Prahy: Linde Praha, 2008, s. 25.

²⁰⁰ K tomu podrobněji kapitola Advokátní zkouška jako nezbytná podmínka pro přístup k povolání advokáta.

²⁰¹ Č. 14962.

soudní, notářské a advokátní praxe. Pokud by koncipient z praxe vystoupil, či by mu vznikla nějaká překážka při jejím výkonu delší než jeden měsíc, bylo povinností každého advokáta toto oznámit výboru komory.²⁰²

Po výše uvedeném, bylo nutné složit ještě přísahu u vrchního zemského soudu. Po vykonání přísahy, musel koncipient zažádat u příslušného výboru advokátní komory, v jejímž obvodu bydlel, o zapsání do seznamu advokátů. Teprve až zápisem do seznamu advokátů nabýval koncipient oprávnění k výkonu advokátské činnosti.²⁰³

K nejdůležitějším právním předpisům, které souvisely s advokátním řádem a doplňovaly jej, zejména patřil disciplinární statut,²⁰⁴ zákon o přijetí advokátního tarifu,²⁰⁵ a nařízení ministerstva spravedlnosti, kterým se dovoluje advokátům, kandidátům advokacie a obhájcům nosit úřední roucho.²⁰⁶

Disciplinární pravomoc nad advokáty a koncipienty vykonávaly orgány advokátského stavu - výbory advokátních komor.²⁰⁷ Bližší podmínky pro její výkon, druhy trestů, možnosti odvolání se a opravných prostředků měl stanovit až zákon č. 40/1872 ř. z. (označován jako tzv. disciplinární statut), na který bylo odkazováno v § 33 advokátního řádu. Mezidobí mezi účinností tohoto advokátního řádu a disciplinárního statusu upravoval odst. 4. citovaného paragrafu advokátního řádu, který stanovil pravomoc ukládat pořádkové a disciplinární tresty pouze vrchnímu zemskému soudu a nejvyššímu soudu podle tehdejších zákonů.

Disciplinární statut se stal účinným od 1. dubna 1872 a upravoval dvojinstanční disciplinární řízení, kdy byla v prvním stupni věcně příslušná

---

²⁰² BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2000, s. 49-51.

²⁰³ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE Praha, 1997, s. 222.

²⁰⁴ Zákon č. 40/ 1872 ř. z., o vykonávání moci disciplinární nad advokáty a kandidáty advokátskými.

²⁰⁵ Zákon č. 58/1890 ř. z., jímž ministr práv se zmocňuje, aby vydal nařizovacím způsobem tarif pro takové výkony advokátů a jejich kanceláří v soudním řízení, které pro svou jednoduchost a své opětování dopouštějí průměrného ocenění.

²⁰⁶ Nařízení ministerstva práv č. 59/1904 ř. z., jímž dovoluje se advokátům, kandidátům advokacie a obhájcům nositi roucho úřední.

²⁰⁷ BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2000, s. 50.

disciplinární rada advokátní komory ve složení: prezident, její členové v počtu 10 - 32 osoba 4 až 10 náhradníků a to v závislosti na velikosti příslušné komory. Z počátku tvořilo disciplinární radu jen 15 členů.²⁰⁸ Stejně jako advokát (zástupce komory) a jeho substituti byli voleni na dobu tří let na valné hromadě komory.

Ve druhém stupni byl věcně příslušný nejvyšší soud, pro který později platil zákon č. 41/1907 ř. z. o vykonávání soudní moci u vrchních zemských soudů a nejvyššího soudního a kasačního dvora.²⁰⁹ Nejvyšší dohled nad výkonem advokacie měl však i nadále ministr spravedlnosti, ovšem bez pravomoci ukládat disciplinární tresty,²¹⁰ který jej mohl uskutečňovat přímo nebo nepřímo prostřednictvím orgánů advokátní komory. Proti takovému rozhodnutí, učiněnému při výkonu dohledu, mohla podat advokátní komora stížnost k Nejvyššímu správnímu soudu.²¹¹

Řízení bylo možné zahájit i bez návrhu, jakmile se disciplinární rada dověděla, že se advokát či koncipient dopustil disciplinárního přestupku. Advokátní komoru v takovém řízení zastupoval její zástupce, obviněný měl právo zvolit si obhájce a vyloučit dva členy disciplinární rady bez udání důvodu.²¹²

Disciplinárním trestem byla písemná důtka, peněžitá pokuta s horní hranicí 300 zlatých, zastavení výkonu advokacie až na jeden rok a eventuální vymazání ze seznamu advokátů nebo koncipientů.

Řízení končilo vydáním kárného nálezu, kterým se obviněný buď zprošťoval viny, nebo uznával vinným porušením povinností svého povolání nebo chováním zlehčujícím čest a vážnost stavu nebo obojího. Nález, který obsahoval také výrok o kárném trestu a o náhradě útrat disciplinárního řízení, bylo nutné ihned vyhlásit a doručit do 8 dní stíhanému advokátovi, zástupci advokátní

---

²⁰⁸ BALÍK, S. Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. In SOUKUP, L. (ed.). *Právněhistorické studie 33*. Praha: Karolinum, 1993, s. 111.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 108.

²¹⁰ MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. Praha: LINDE Praha, 1997, s. 222.

²¹¹ SCHELLEOVÁ, I. *Advokacie*. 1. Zlín: ŽIVA Zlín, 1994, s. 13.

²¹² KOBER, J. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1994*. Praha: Česká advokátní komora, 1994, s. 23.

komory a vrchnímu státnímu zástupci vrchního soudu, v jehož obvodu byla komora.²¹³

Disciplinární status zůstal téměř beze změny. Novelizován byl až zákonem číslo 144/1936 Sb.²¹⁴

Dalším důležitým právním předpisem upravujícím výkon advokacie, resp. odměňování advokátů byl zákon č. 58/1890 ř. z., kterým se ministr spravedlnosti zmocňoval, aby vydal nařizovacím způsobem tarif pro takové výkony advokátů a jejich kanceláří v soudním řízení, které pro svou jednoduchost a své opětování dopouštějí průměrného ocenění,²¹⁵ neboť až do vydání tohoto zákona byla výše odměny advokáty za zastupování smluvní. I nadále však měla smluvní odměna přednost před advokátním tarifem na základě subsidiárního použití tarifu, stejně jako právo soudce zkoumat potřebu a účelnost jednotlivých výkonů. Advokátní tarif vycházel z rozdělení odměn podle místa provedení úkonu a aprobace osoby, která takový úkon prováděla.²¹⁶

Místa provádění úkonu byla rozdělena do tří tarifních tříd. V první, a také nejlépe oceněné, tarifní třídě se nacházela Vídeň a místa ve vídeňském policejním okrese. Do druhé třídy spadala Praha a Brno, později i Karlovy Vary a Mariánské lázně. Zbytek míst patřil do třetí třídy.²¹⁷ Odměna advokáta na základě tarifu se v zásadě rozčleňovala do třech forem: pracovní honorář, cestovné a poplatky za vzdělávání, a manipulační poplatky.²¹⁸

---

²¹³ Tamtéž.

²¹⁴ BALÍK, S. Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. In SOUKUP, L. (ed.). *Právněhistorické studie 34*. Praha: Karolinum, 1997, s. 201.

²¹⁵ TOŠNAROVÁ KREJBÍCHOVÁ, H. Dějiny advokacie na Berounsku, Hořovicku a Křivoklátsku v letech 1868 - 1938. In: BALÍK, S., MIKSOVÁ, J. (eds.). *Z minulosti advokacie*. Rostoky u Prahy: Linde Praha, 2008, s. 159.

²¹⁶ BALÍK, S. *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň 1998, s. 36.

²¹⁷ Tamtéž, s. 36.

²¹⁸ BALÍK, S. Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. In SOUKUP, L. (ed.). *Právněhistorické studie 33*. Praha: Karolinum, 1993, s. 112.

4.3. Advokátní zkouška jako nezbytná podmínka pro přístup k povolání advokáta

Žádost o přípuštění k advokátním zkouškám se podávala u apelačního soudu (vrchního zemského soudu), kde musel kandidát osvědčit svoji způsobilost dosažením doktorátu práv, praktickou způsobilost, kterou prokázal vykonáním praxe u rakouského soudu, finančního úřadu, nebo u tuzemského advokáta, a to buď během tří let po dosažení doktorátu, nebo během pěti let po ukončení právnického studia bez ohledu na okamžik dosažení doktorátu.

Zkušební komise pro advokátní zkoušku, která měla prověřit znalosti kandidáta v oblasti občanského a trestního práva, se skládala ze dvou justičních radů a dvou advokátů za předsednictva člena rady apelačního soudu (vrchního zemského soudu). Jmenování zkušebních komisařů ze soudcovského stavu provádělo předsednictvo apelačního soudu (vrchního zemského soudu). Členy zkušební komise z řad advokátů určovala advokátní komora se sídlem v místě apelačního soudu.

Podrobnosti advokátní zkoušky upravilo roku 1850 nařízení ministerstva spravedlnosti,²¹⁹ které zároveň tímto doplnilo i provizorní advokátní řád. Dle tohoto nařízení byla uznávána platnost složené advokátní zkoušky u apelačního soudu (vrchního zemského soudu) ve všech korunních zemích, ve kterých nabyt účinnosti Všeobecný občanský zákoník (ABGB) z roku 1811 a trestní zákoník z roku 1803.²²⁰

Advokátní zkouška měla dvě části: ústní a písemnou. Jako první se konala ústní zkouška z veškerých civilních a trestních předpisů s délkou dvě hodiny, u které mohli být přítomni právníci. Následovala písemná zkouška z občanského a trestního práva, která spočívala v případě civilního práva ve vypracování žaloby a rozsudku s odůvodněním. U trestního práva musel koncipient sepsat obžalobu,

---

²¹⁹ Č. 328/1850 ř. z., ze 7. srpna 1850.

²²⁰ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava: KEY Publishing, 2008, s. 146.

obhajobu a rozsudek s odůvodněním. K vypracování písemné části zkoušky měl kandidát k dispozici potřebné zákony a sbírku zákonů. Obdobně jak bylo stanoveno v provizorním advokátním řádu, zkušební komise koncipienta neklasifikovala, ale pouze vyslovila jeho způsobilost či nezpůsobilost. Zkoušku bylo možno vykonat pouze dvakrát.

Nové změny v případě advokátní zkoušky přinesl až advokátní řád z roku 1868. Oproti nařízení ministerstva spravedlnosti č. 328/1850 ř. z. se zkrátila délka praxe u advokáta, soudu nebo notáře na dva roky. Žádost se podávala u příslušného vrchního zemského soudu, který zároveň stanovil i datum konání zkoušky s lhůtou, jež nesměla přesahovat dva měsíce od podání žádosti.

Advokátní zkouška se opět skládala ze dvou částí: písemné a ústní. Nejprve musel koncipient prokázat své znalosti v písemné části, kdy na základě předloženého případu z civilního práva měl sepsat písemné podklady potřebné pro soudní jednání a rozsudek soudu s odůvodněním. Zároveň bylo nutné vypracovat i odvolací spis proti usnesení nebo trestnímu rozsudku. Tato část mohla mít maximálně osm hodin a musela být ukončena během jediného dne. Pak následovala ústní část zkoušky s délkou trvání přibližně dvě hodiny, kdy členové komise pokládali koncipientovi otázky z civilního a trestního práva.

Následně vyhodnotila komise, zda uchazeč dobře odpověděl na položené otázky a správně vypracoval i písemnou část. Na základě toho poté komise rozhodla, jestli byla zkouška absolvována s prospěchem výborným, velmi dobrým, dobrým nebo nedostatečným, kdy bylo možné ji po určité době opakovat. O vlastním průběhu advokátních zkoušek byly vedeny pečlivé záznamy u vrchního zemského soudu.

4.4. Advokátní stavovská samospráva

Advokátní stavovskou samosprávu nám představovaly advokátní komory, jejichž ustavení přinesl provizorní řád z roku 1849. Advokátní komory byly ustanoveny v Praze pro Čechy a v Brně pro Moravu a Slezsko. Tím byla umožněna určitá míra autonomie advokátského stavu. Advokátní řád z roku 1868 pak ještě prohloubil a posílil postavení a pravomoci stavovské samosprávy.

Advokátní komory, jako právnické osoby, byly zřizovány v sídle a s územní působností totožnou s apelačními soudy (vrchními zemskými soudy) a sdružovaly všechny advokáty s místem bydliště v okrsku jednoho zemského soudu.²²¹ Se souhlasem ministra spravedlnosti se mohli do jedné komory sdružovat i advokáti z více okrsků zemských soudů.

Orgány komory byly předseda komory a stálý výbor volený z jejího středu. Předseda komory i její stálý výbor se volili absolutní většinou na dobu jednoho roku a výsledek volby se neprodleně oznamoval apelačnímu soudu (vrchnímu zemskému soudu), který o volbě podal zprávu ministerstvu spravedlnosti a veškerým podřízeným soudům v okrsku advokátní komory.

K taxativně vyjmenovaným úkolům advokátní komory náleželo vydávání vlastního jednacího řádu, jednacího řádu stálého výborů a také stanovení rozsahu působnosti výboru, určení počtu členů stálého výboru, stanovení příjmů a výdajů komory a kontrola příslušných účtů, vydávání dobrozdání o propůjčení advokátních míst a podávání vyjádření v případě návrhu na suspendování nebo propuštění advokáta, každoročně opakovaná volba zkušebních komisařů z advokátského stavu, které předseda apelačního (vrchního zemského) soudu střídavě přibíral k advokátním zkouškám, udržování cti a důstojnosti i advokátského stavu a podávání návrhů zákonů.

---

²²¹ VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava: KEY Publishing, 2008, s. 120.

Do působnosti stálého výboru náležel vrchní dozor, jmenování bezplatných zástupců nemajetným a podání dobrozdání o jejich zproštění. Vrchní dozor nad kandidáty advokacie kandidujícími v okrsku advokátní komory, jmenování bezplatných zástupců nemajetným stranám, kdy rozhodnutí, jestli takové právo náleží nemajetným, bylo i nadále vyhrazeno soudům. Osobu bezplatného zástupce pak následně určil stálý výbor advokátní komory.

Rozhodnutí stálého výboru mělo podobu usnesení a k jeho platnosti bylo zapotřebí, aby se stálý výbor skládal z předsedy a nejméně ze čtyř hlasujících členů. Předseda a členové výboru zastávali úřad bez nároku na finanční odměnu a náklady spojené s úřední činností advokátní komory a výboru nesli sami advokáti příslušné komory.

Členství v advokátní komoře bylo obligatorní podmínkou výkonu advokacie. Příslušnou advokátní komoru tvořili všichni advokáti zapsaní do seznamu advokátů, kteří bydleli v obvodu takové komory. Obvod advokátní komory nebyl neměnný a mohl být změněn na základě rozhodnutí ministra spravedlnosti, ovšem za předpokladu, že došlo k předchozímu vyslyšení tehdejších komor. Stejný postup platil i v případě, mělo-li dojít ke zřízení nové advokátní komory.

Do pravomocí advokátní komory náleželo vydávat svůj jednací řád i jednací řád výboru,²²² stanovit, z kolika údů se má skládat výbor, volit představeného i výbor komory a zkoušecí komisaře stavu advokátského ke zkouškám advokátním, činit rozpočet příjmů a vydání, které má komora i výbor, vyměřovat příspěvky členům a zkoumat a schvalovat počty komory a výboru, podávat návrhy zákonů, dobrozdání o navržených zákonech a zprávy o způsobu soudnictví, a oznamovat, jaké vady se v soudnictví nachází a jakých oprav by bylo potřeba a navrhopvat, které změny by se měly v obvodu tehdejších advokátních komor učinit a jak by se měly zřídit nové komory.

---

²²² V obou případech podléhalo následnému schválení ministerstvem spravedlnosti.

Mezi zákonné orgány komory patřila valná hromada, prezident a náměstek prezidenta, výbor a disciplinární rada²²³.²²⁴ Valná hromada byla nejvyšším orgánem advokátní komory, kterou pravidelně jednou do roka svolával výbor komory. Kromě řádné valné hromady mohla být svolána také mimořádná valná hromada, jejíž svolání bylo oprávněním, nikoliv povinností výboru, proto ji výbor mohl, svolat pouze tehdy, pokud to pokládal za potřebné.

Zprávy o průběhu valných hromad byly publikovány advokátní komorou království Českého v denním tisku (např. v Národních Listech), v časopisech Právník (založeném v roce 1861), v časopise Právnícké rozhledy (založeném v roce 1898).²²⁵

Prezident komory, jeho náměstek a členové výboru byli voleni přímo na valné hromadě tajnou volbou ze členů komory. Volební období bylo advokátním řádem z roku 1868 stanoveno na tři roky s možností opětovného zvolení, které nezakládalo ale povinnost přijmout novou volbu. Výše jmenovaní funkcionáři svou funkci vykonávali bezplatně.

Ke zvolení výše uvedených osob bylo zapotřebí, aby obdržely nadpoloviční většinu hlasů přítomných. Pokud nastala situace, že kandidát nedosáhl ani při první a ani při druhé volbě potřebné většiny hlasů, stanovil § 25 odst. 2, aby dále do užší volby postoupili jen ti kandidáti, kteří měli při druhé volbě nejvyšší počet hlasů, přičemž se vzal dvojnásobek osob, kolik se mělo zvolit. Pokud hlas při takové volbě připadl na osobu, která nebyla v užší volbě, bylo následkem neplatnost takového hlasu.²²⁶

Vzešlé výsledky voleb bylo nutné oznámit vrchnímu soudu, nejvyššímu soudu a ministru spravedlnosti. Prezident komory a jeho náměstek byli zároveň i členové výboru, který přijímal svá rozhodnutí nadpoloviční většinou hlasů, a k

---

²²³ Podle zákona 40/1872 ř. z. – Disciplinární statut.

²²⁴ BALÍK, S. a kol. *Dějiny advokacie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha: Česká advokátní komora, 2009, s. 119.

²²⁵ KOBER, J. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1994*. Praha: Česká advokátní komora, 1994, s. 60.

²²⁶ BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2000, s. 47-48.

platnosti tohoto usnesení bylo zapotřebí přítomnosti dvou třetin členů výboru. Prezident předsedal současně jak v komoře, tak ve výboru. V nepřítomnosti předsedy přecházela jeho pravomoc na jeho náměstka.

Výkonný orgán komory představoval její výbor. Výbor byl nadán následujícími pravomocemi: vedl listinu advokátů a rozhodoval o zapsání do ní, vedl listinu koncipientů, potvrzoval jim praxi a vydával legitimaci k substituci, prováděl usnesení komory, spravoval finanční hospodaření komory a vybíral roční příspěvky, komunikoval s úřady a s osobami uvnitř komory, dával dobrozdání o přiměřenosti honoráře a náhrady za službu advokátů, zprostředkoval omyly vzešlé mezi členy komory, co se týče služby, povoloval zastoupení ex offi, svolával řádnou valnou hromadu advokátní komory a zřizoval náměstka v případě, když některý advokát umřel, onemocněl, nebo byl nepřítomen, a sám si zástupce nepojmenoval či pojmenovat nemohl.

5. Notářství

Činnost notářství ve sledovaném období byla umožněna notářským řádem, který byl vydán na základě císařského patentu č. 366 ř. z. z roku 1850, notářským řádem č. 94 ř. z. z roku 1855 a notářským řádem z roku 1871, zavedený zákonem č. 75 ř. z. z 25. července 1871.

5.1. Právní úprava notářství na základě notářského řádu z roku 1850

V souvislosti s novým uspořádáním soudní organizace se objevily úvahy, zda některé činnosti, jako např. sepisování smluv a jiných listin soukromého práva, mají náležet do pravomoci soudních úřadů. Z tohoto důvodu měl být zřízen nový právní institut, který by zajistil odbornou pomoc a radu při sepisování smluv a jiných listin. Aktérem, který stál za prosazení této myšlenky, byl ministr spravedlnosti Anton Schmerling. Na jaře roku 1850 navrhl císaři zřízení notářství. Císař byl této myšlence nakloněn a v květnu téhož roku na základě svého rozhodnutí nařídil vypracovat návrh příslušného zákona.²²⁷

Návrh notářského řádu byl ministrem spravedlnosti předložen v létě 1850 a záhy na základě císařského patentu č. 366 ř. z. z 29. září 1850 byl zaveden pro Čechy, Moravu, Slezsko, Horní a Dolní Rakousy, Solnohradsko, Štýrsko, Korutany, Kraňsko, Gorici a Gradišku, Istrii, území města Terstu, Tyroly a Vorarlbersko. Tento řád byl vydán po delším jednání v různých odborných komisích, které měly k dispozici vzor moderně pojatého notářského řádu.²²⁸

Dle tohoto notářského řádu byla notářům svěřena pravomoc sepisovat spisy, kterým zákon přikládal zvláštní účinky. Tyto notářské spisy měly mít do budoucna charakter veřejných listin a silnější důkazní hodnotu. Jejich věrohodnost mohla být vyvrácena jen za předpokladu, když by se prokázalo, že notářský spis

²²⁷ BALÍK, S. a kol. *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014, s. 72.

²²⁸ BRÁZDA, J., BÉBR, R., ŠIMEK, P. *Notářství, jeho vývoj, organizace a pravomoc*. Praha 1976, 42.

byl úmyslně nesprávně napsán nebo zfalšován, že byl předložen nepravý notářský spis či opis by se neshodoval s prvopisem.²²⁹

Notářský řád z roku 1850 ke vkladu do veřejných knih vyžadoval notářský spis nebo autentické vyhotovení příslušné listiny, popř. listina, která podléhala vkladu, musela být vyhotovena veřejným úřadem. Notářský spis byl považován jako nezbytná podmínka platnosti řady právních úkonů. Zejména se jednalo o směnečné protesty, osvědčení při satebních smlouvách, potvrzení o přijatém věnu, kupních smlouvách, smlouvách důchodových, směnných, půjčovacích, dlužních úpisech mezi manžely, darovacích smlouvách, které byly uzavřeny bez skutečného odevzdání, písemných smlouvách uzavřených osobami slepými, hluchými, které neumějí psát, němými, které neumějí číst a psát, a jednáních při posledních pořízeních osob němých, pokud je nepsaly vlastní rukou a nepodepsaly.

K přezkumu platnosti notářské listiny byl oprávněn pouze soud. Notáři byli také zmocněni ověřovat pravost podpisů, data listin, správnost prepisů a překladů, jakož i to, že je někdo naživu. Do úschovy mohli brát notáři listiny, s výjimkou listin, které sami vyhotovili. Notářům nebyla svěřena úschova peněz a veřejných dlužných úpisů. Notáři měli též působit jako soudní komisaři v řízení o vyjednávání pozůstalostí a dalších věcech především nesporného řízení.

Podle notářského řádu se notářem mohl stát jen rakouský říšský občan, který nabyt zletilosti, byl plně způsobilý k právním úkonům, bezúhonný, znalý jazyka okresu, v němž hodlal působit, a to po úspěšném složení advokátní nebo notářské zkoušky. Povolání notáře zásadně bylo neslučitelné s výkonem placeného státního úřadu nebo advokacie, obchodem a zprostředkováním, jednatelstvím nebo komisionářstvím, a to pod sankcí disciplinárního trestu.

Počet notářských úřadů v jednotlivých korunních zemích měl být stanoven nařízením. Obvody notářských úřadů byly určeny obvodem okresního soudu. V případě měst byli notáři oprávněni působit ve všech soudních okresech města

---

²²⁹ BALÍK, S. a kol. *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014, s. 72.

tehdy, bylo-li jich více. Každý notář, který byl jmenovaný pro určitý notářský okres, měl přiděleno s ohledem na poměry místa působení a jeho lidnatost sídlo, ve kterém se měl zdržovat. Pokud došlo k uprázdnění místa, bylo nutno podle notářského řádu vypsát místně příslušnou notářskou komorou konkurz. Jmenování notáře náleželo ministru práv.

Ještě než notář započal výkon své činnosti, byl povinen notářské komoře složit kauci. Výše kauce byla odvozována od velikosti místa, kde notář působil. Výše kauce pro Vídeň činila 8000 zl. K. m. V případě měst nad 30 000 obyvatel 5000 zl. K. m., u měst se sídlem krajského soudu 2000 zl. K. m. a u ostatních míst 1000 zl. K. m. Kauce měla sloužit k zajištění náhrad a plateb, jejichž povinnost by vznikla v průběhu výkonu notářského úřadu a nebyla by dobrovolně notářem splněna.

Podle notářského řádu vznik notářského oprávnění byl dále vázán na složení přísahy a předání úřední pečeti, na zápis do seznamu notářů, který vedla příslušná notářská komora, a na předložení podpisového vzoru a otisku notářovy pečeti soudům a státnímu zastupitelství v jeho notářském okrese. Po splnění přísahy a zápisu do seznamu notářů byl notáři prezidentem vrchního soudu vyhotoven zřizovací dekret a notářskou komorou učiněno oznámení o jeho jmenování především soudům a státním zastupitelstvím příslušného notářského okresu.

Pokud notář nezačal svou činnost ve lhůtě tří měsíců od jeho jmenování, mělo se za to, že se jmenování vzdal. Jinak jeho oprávnění vykonávat notářský úřad zaniklo, jestliže se notář úřadu sám vzdal, přijal úřad neslučitelný s notářským úřadem, ztratil rakouské říšské občanství, nedoplnil kauci, v případě opatrovnictví či konkurzu a v případě odsouzení za určitý trestní čin, a to na základě rozhodnutí prezidenta vrchního zemského soudu, oznámení ministru práv a vyhlášení notářské komory.²³⁰

---

²³⁰ Tamtéž, s. 73.

Na základě notářského řádu byla stanovena také podrobná ustanovení, která se týkala práv a povinností notářů při výkonu jejich povolání, dále náležitostí jednotlivých úkonů notářů a obsahových náležitostí listin, které vyhotovovali. Notářský řád obsahoval i ustanovení o odměně notáře. Pokud by účtoval vyšší odměnu než částku uvedenou v tarifu, vystavoval by se notář riziku sankce pokuty, neplatnosti ujednání o vyšší odměně a pozastavení výkonu notářství.²³¹

Notářský řád upravoval archivování notářských spisů a pečeti. Notářské záležitosti měly na starost notářské komory. Ty byly zřizovány v sídlech vrchního zemského soudu. Tvořili je notáři usazení v tomto soudním okrese. Předsedou notářské komory, který byl zároveň i ředitelem notářského archivu, měl být zasloužilý notář, avšak ve skutečnosti se jím stávali radové příslušných sborových soudů. Funkční období orgánů komor bylo tříleté a funkce byly vykonávány bezplatně.

Notářské komory zajišťovaly organizaci notářství, obsazování míst a rozdělení notářských okresů a předkládaly návrhy předpisů a tarifů. Každá notářská komora vedla seznam notářů a notářských praktikantů a vykonávala dohled nad řádným výkonem notářství. Notářům také povolovala opuštění bydliště na dobu delší než tři dny, maximálně na čtyři týdny. Při delší absenci notáře ustanovovala náhradníka a řešila postup při skončení notářské činnosti. Dozor nad notářskými záležitostmi vykonávali prezidenti vrchních zemských soudů spolu s vrchními státními zástupci.

Notářský řád stanovil podmínky pro ukládání jednotlivých disciplinárních trestů disciplinárním senátem vrchního zemského soudu. Přípravné řízení mohlo být svěřeno některému orgánu notářské komory nebo soudci, na jejichž postup se vztahoval „Organický zákon o úřadech soudních“.

Ve své závěrečné hlavě se notářský řád věnoval činností notáře jako soudního komisaře ve věcech pozůstalostí, odhadů, dražeb a soudních prodejů, a

---

²³¹ Tamtéž, s. 74.

v dalších věcech zásadně nesporného řízení. Jeho přílohu tvořil sazebník notářských poplatků.

Aplikace notářského řádu z roku 1850 se v praxi potýkala s celou řadou problémů. Hned od začátku účinnosti se to např. projevilo v otázce personální. Patrimoniální úředníci, kteří dosud vykonávali činnosti, svěřené nyní notářům, přišli o část své dosavadní agendy a tím i o zdroj příjmů. Mezi politickými úředníky navíc panovala obava z nově zakotvené nezávislosti notářů a advokátů v nich spatřovali nežádoucí konkurenci. Nevůli obyvatelstva vyvolávaly průtahy notářů při vyřizování notářských spisů apod.

5.2. Notářský řád z roku 1855

Jak bylo výše naznačeno, kritika notářství postupem doby vyvolala i úvahy o jeho zrušení. Avšak za nezbytnost notářství se postavila vláda, která zároveň předložila principy revize notářského řádu. Jejich realizací byl pověřen zvláštní poradní sbor, který byl složený z vrchních zemských soudců a nejvyšších politických úředníků jednotlivých zemí. Výsledkem těchto revizních prací se stalo přijetí nového notářského řádu č. 94 ř. z. z 21. května 1855.

Notářský řád z roku 1855, vycházející v podstatě z pojetí předcházejícího notářského řádu, měl odstranit aplikační a praktické potíže, lépe definovat postavení notářů i posílit práva jejich klientů. Tento záměr podle tehdejšího hodnocení nebyl zcela naplněn.²³²

Na základě notářského řádu byla notářům svěřena pravomoc sepisovat veřejné listiny o právních jednáních, zajišťovat úschovy a vydávat listinná osvědčení o určitých právních skutečnostech. Listiny a akty vyhotovené a učiněné notářem byly nadány veřejnou vírou. Notáři byli navíc oprávněni na žádost stran sepisovat soukromé listiny a spisy ve věcech nesporných včetně podání k soudu.

---

²³² Tamtéž, s. 75.

Notářský řád stanovil také povinnosti pro notáře. Výslovně byla zakotvena povinnost postupovat poctivě, pilně a bedlivě, zdržet se zakázaného, předstíraného jednání a jiných pletich, bylo zakázáno zbytečně zvyšovat útraty klientů a zaneprázdnňovat úřady. V neposlední řadě byla zakotvena odpovědnost notáře za způsobenou škodu.

Výčet jednání, k jejichž platnosti bylo zapotřebí notářského spisu, na rozdíl od notářského řádu z roku 1850 zde nenajdeme. Nebyla zde ani podrobně upravena vykonatelnost notářských listin. Zde notářský řád odkazoval na zvláštní nařízení, kterým se stalo císařské nařízení č. 95 ř. z. z 21. května 1855 o zrychleném řízení mandátním na základě listin notářských. Výhoda plynoucí z tohoto předpisu však vzala za své ministerským nařízením č. 130 ř. z. z 18. července 1859, kterým bylo mandátní řízení rozšířeno i na všechny listiny pouze legalizované nebo vložené do pozemkových knih, čímž notářské listiny ztratily svou výlučnost.

Podle notářského řádu se notářem mohl stát pouze rakouský občan, ve věku alespoň 24 let, křesťanského náboženství, plně způsobilý k právním úkonům a bezúhonný, úspěšně složit advokátní nebo notářskou zkoušku. V případě soudcovské zkoušky musel navíc vykonat jednoletou praxi v rámci notářství. Notářem nemohla být zásadně osoba, která byla obviněna nebo shledána vinna ze zločinů a některých přečinů a přestupků, pokud k tomu nedal povolení panovník.

Notář musel znát jazyk používaný v okrsku soudu první instance, pro který byl jmenován. V Českých zemích se za této situace i na poli notářství stala velmi aktuální jazyková otázka. Na počátku této etapy dějin notářství byl český jazyk na poli univerzitním, justičním a v úřadech spíše výjimkou. Správní a soudní orgány spolu vzájemně korespondovaly výlučně německy. Do notářské praxe se tyto okolnosti promítly tak, že notáři české národnosti nezářídka působili zároveň jako tlumočníci německého jazyka.

Notářská činnost byla neslučitelná se službou v placeném státním sektoru a také s advokací, kromě výkonu advokacie na venkově a ve městech, kde neměl

sídlo zemský soud. Dále nebylo současně s notářstvím povoleno podnikání v obchodě, zprostředkování a komisionářství, jakož i ostatní vedlejší zaměstnání neslučitelná s notářstvím. Placenou obecní či veřejnou službu směl notář přijmout jen tehdy, pokud o žádosti notáře rozhodlo ministerstvo práv na základě vyjádření vrchního soudu.

Do notářského úřadu jmenoval notáře ministr práv, a to na základě konkurzu, který vyhlásila notářská komora. Nově jmenovaný notář obdržel jmenovací dekret a musel složit kauci a požádat o schválení pečeti. Následně na to přistoupil k přísaze k vrchnímu zemskému soudu a založil u jednotlivých soudů a úřadů své podpisové vzory. Pokud nesložil přísahu a neotevřel kancelář ve lhůtě tří měsíců od jmenování notářem, mělo se za to, že se svého notářského místa vzdal. Notářské oprávnění zaniklo dále, pokud notář přijal jiný úřad neslučitelný s notářstvím, pozbyl rakouské občanství, nedoplnil kauci např. v souvislosti s jeho přeložením na jiné místo, byl mu ustanoven opatrovník nebo na jeho majetek byl prohlášen konkurz, byl shledán vinným zločinem, některým přečinem nebo přestupkem. O naplnění podmínek pro skončení notářské činnosti rozhodoval vrchní soud a notář se mohl odvolat k ministrovi práv.

Jako předcházející notářský řád i tento zakotvil ustanovení, která se týkala kaucí, jejich úhrady a použití. Výše kauce byla odstupňována podle velikosti sídla notáře od 1000 do 8000 zl. a byla určena zejména k zajištění náhrad a plateb notáře, které vznikly během jeho úřadování.

Působnost notáře byla omezena okrskem soudu první instance, v němž byl jeho notářský úřad zřízen. V tomto okrsku měl notář s ohledem na místní poměry a potřebu obyvatelstva stanoveno úřední sídlo, v němž měl povinnost se zdržovat. Pokud by notář sepsal listinu na jiném místě, nebyla nadána veřejnou vírou. Tak tomu bylo i v případě, pokud by notář převzal případ, ve kterém by mohla nastat kolize zájmů klienta se zájmy notáře nebo osob jemu blízkých.

V zásadě notář nebyl oprávněn odepřít sepsání notářského spisu, s výjimkou právních úkonů neplatných, zastřených, právních úkonů v rozporu se

zákonem nebo které by zákon obcházely. Osobám, které nebyly způsobilé k právním úkonům, nemohl vyhovět. Na základě notářského řádu bylo zakázáno, aby se notář ujmul zastoupení účastníka v soudním sporu týkajícím se notářského spisu o právním úkonu, který notář sám sepisoval. Porušení těchto práv a povinností notáře se notář vystavoval postihu v disciplinárním řízení.

Podstatná část notářského řádu se věnuje náležitostem notářských spisů a notářských listin, závětím, které byly sepsány před notářem nebo jím samotným, vydávání vyhotovení, prepisů, vysvědčení a výtahu listin. Ustanovení notářského řádu se zabývají notářským osvědčováním listin, legalizací podpisů, potvrzením nějaké skutečnosti, vysvědčením o tom, že je někdo naživu, oznamováním skutečnosti třetí osobě a směnečnými protesty. Nedílnou součástí činnosti notáře bylo též přijímání úschov.

Notářům za jejich notářskou činnost náležela odměna, jejíž výše byla dána tarifem, který byl přílohou k notářskému řádu. Další jednání, která nebyla uvedena v tarifu, byla honorována dle dohody s notářem, případně na základě rozhodnutí soudu.

V sídle každého prvoinstančního soudu byl zřízen notářský archiv, kde byly shromažďovány spisy a pečeti notářů, kteří již nebyli činní nebo zemřeli.

Dozorová činnost nad notářstvím i jednotlivými notáři příslušela soudům první a vyšší instance a ministru práv. Porušení povinností ze stran notáře bylo sankcionováno podle závažnosti provinění. Menší přestupky byly trestány napomenutím, domluvou a finančními pokutami až do 100 zl. bez disciplinárního vyšetřování. Za těžší provinění mohl být vrchním soudem uloženy tyto tresty: peněžitá pokuta od 100 zl. do 500 zl., pozastavení výkonu notářské činnosti na dobu nejdéle jednoho roku a dále sesazení z úřadu, a to pouze na základě disciplinárního řízení, které bylo v notářském řádu podrobně rozvedeno.

Ve zvláštní kapitole notářského řádu byly specifikovány povinnosti notáře jako soudního komisaře. Přes původní pochybnosti, týkající se slučitelnosti notářské činnosti a působnosti notářů v oblasti nesporného soudnictví, hráli notáři

jako soudní komisaři při vyřizování pozůstalostí a sirotčích záležitostí nezastupitelnou roli.

5.3. Notářství a notářský řád z roku 1871

Přípravy a provedení dalších zásadních reforem v oblasti notářství navázaly na proměny, kterými prošla celá habsburská monarchie po uzavření dohody o rakousko-uherském vyrovnání a vydání tzv. prosincové ústavy v roce 1867.

Vydání dalšího, v pořadí již třetího, notářského řádu, který byl přijat roku 1871, bylo v zájmu samotných příslušníků notářského stavu, kteří si byli vědomi neutěšených poměrů v notářství, nedokonalostí dosavadní právní úpravy a stále i neuzavřenou diskusí o tom zda notářství zrušit či zdokonalit. To byl i důvod proč byl vyvinut velký tlak na změnu předcházejícího notářského řádu.²³³ Potřeba nově upravit notářství souvisela i se změnami v oblasti soudnictví a právnických povolání po přijetí prosincové ústavy. Již 6. července 1868 císař František Josef I. podepsal v Lucemburku zákon, kterým se uváděl advokátní řád č. 96/1868 ř. z., který vstoupil v účinnost 1. ledna 1869 (k tomu podrobněji viz výše). Od roku 1868 se v odborných kruzích poměrně obsáhle diskutovalo o notářství a jeho osudu vůbec.

V květnu roku 1869 byl vládou předložen říšské radě návrh nového notářského řádu, návrh zákona o právních jednáních, k nimž je třeba notářů, a o potřebě legalizace podpisů na listinách tabulárních. O průběhu legislativních prací přinášel podrobné informace časopis dolnorakouských notářů *Zeitschrift für Notariat*, který věnoval předkládanému a následně projednávanému návrhu notářského řádu výraznou pozornost. V časopise byly otištěny nejen koncepce zákona, vládní předloha, připomínky k předloze a s tím související doporučení

---

²³³ BRÁZDA, J., BÉBR, R., ŠIMEK, P. *Notářství, jeho vývoj, organizace a pravomoc*. Praha 1976, s. 43.

notářského stavu a jednotlivých osobností rakouského notářství, ale dokonce i každá zpráva o projednávání návrhu na jednotlivých schůzích parlamentních komor, v poslanecké i panské sněmovně.²³⁴

V květnu 1869 byl sněmovnou k projednání předložených návrhů zřízen zvláštní výbor. Schůze říšské rady byly však již 14. května skončeny a z tohoto důvodu výbor mohl o vládních návrzích jednat až po 11. prosinci, kdy se znovu sešla říšská rada.

Do příprav nových právních předpisů o notářství se v průběhu legislativního procesu zapojili i členové notářských spolků. V roce 1870 byly zásady pro nový notářský řád shrnuty v petici Jednoty notářů dolnorakouských a moravskoslezských, předložené poslanecké sněmovně. Aktivní byl i spolek notářů v Českém království.

Dne 25. února 1870 předložil výbor svou zprávou poslanecké sněmovně návrhy zákonů, které se lišily od vládních osnov, a to v ustanoveních o korporativním zřízení notářství a disciplinárním dohledu. V březnu 1870 se poslanecká sněmovna usnesla na zkráceném projednávání návrhu a na své dubnové schůzi ve třetím čtení byl zákon přijat. Jelikož byla říšská rada dne 8. dubna odročena a později rozpuštěna, musela nově zvolená sněmovna projednat tento návrh znovu 19. a 21. dubna a po druhém a třetím čtení byl 25. dubna přijat. Panská sněmovna přijala návrh postoupený poslaneckou sněmovnou se změnami 23. června 1871, které byly poslaneckou sněmovnou schváleny 3. července. Císařský souhlas byl dán 25. července 1871.

Notářský řád zavedený zákonem z 25. července 1871, č. 75/1871 ř. z. byl vyhlášen v XXXII. Částce říšského zákoníku, která byla vydána 1. srpna 1871, a účinnosti nabyl 1. listopadu téhož roku. Stal se výlučným zákoníkem pro celé Předlitavsko. Současně s notářským řádem byl vyhlášen i zákon č. 76/1871 ř. z., který vymezoval právní jednání, k jejichž platnosti se vyžadovala forma

---

²³⁴ BALÍK, S. a kol. *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014, s. 90.

notářského zápisu „o nezbytnosti notářských spisů při některých jednáních právních“.²³⁵

Na základě notářského řádu byla upravena působnost notářů, propůjčování a zánik notářského úřadu a notářské záruky. Řád dále přinesl všeobecná a zvláštní ustanovení o správě notářského úřadu, podrobná pravidla o nakládání s notářskými spisy a vedení seznamů o notářských kandidátech a substitutech, sborech notářů a notářských komorách, notářských archivech, dozoru a disciplinárním řízení proti notářům a notářských poplatcích. Nadále byla zachována zásada numerus clausus. Ministr spravedlnosti mohl nařízením určit počet notářských míst a jejich sídla.

Dle nové právní úpravy byl notář správcem státního úřadu notářství. I když nebyl státním zaměstnancem, přesto podléhal při výkonu své činnosti státnímu dozoru. V souvislosti s výkonem notářské činnosti notář odpovídal za škodu a k zajištění případného nároku na náhradu škody vůči němu byl povinen složit stanovenou kauci. Pouze za škodu způsobenou notářem v postavení soudního komisaře nesl odpovědnost stát. Notář podléhal živnostenské dani, nikoliv živnostenskému zákonu.

Notář požíval některých výhod a výsad státních úředníků. Vztahovala se na něj ustanovení trestního zákona z roku 1852, upravující skutkové podstaty související se státními úředníky. Notář tak byl chráněn ustanoveními o útoku na státního úředníka, zároveň však mohl být stíhán za delikty, které spáchal v postavení státního úředníka. Např. o zneužití úřední moci podle § 101 trestního zákoníku č. 117/1852 ř. z. Na který se dále odkazoval § 102, kde se pravilo, že „za takových to okolností se dopustí tohoto zločinu zvláště: ... b) každý úředník, který v úředních věcech, tudíž i notář, který při sdělávání nebo vyhotovování nějaké notářské listiny osvědčí nepravdu...“²³⁶

---

²³⁵ BRÁZDA, J., BÉBR, R., ŠIMEK, P. *Notářství, jeho vývoj, organizace a pravomoc*. Praha 1976, s. 43.

²³⁶ Dále se jednalo se o skutkové podstaty zpronevěry, podvodu, spáchaného např. předstíráním úředního příkazu či zničením, poškozením nebo potlačením úřední listiny.

Notářem se mohl stát pouze uchazeč, který splňoval předepsané požadavky a byl jmenován do úřadu ministrem spravedlnosti. Uchazeč musel prokázat domovské právo v některé z obcí v zemi, pro kterou platil notářský řád, věk 24 let, bezúhonnost, plnou způsobilost k právním úkonům, dokončení studia věd právních a státních, úspěšně složenou notářskou zkoušku a čtyřletou praxi, z toho alespoň dva roky strávené u notáře. Ministr spravedlnosti mohl podmínku odborné praxe žadateli o notářský úřad prominout, pokud se o místo neucházela žádná jiná osoba, která by ji splňovala.

Notářská zkouška byla konána nejprve písemnou formou a pak ústně. Skládala se u vrchního zemského soudu před zkušební komisí, která byla složena z předsedy, dvou radů vrchního zemského soudu a jednoho notáře. Písemná zkouška neměla trvat déle než jeden den a uchazečem měly být zadané úkoly vypracovány nejdéle za osm hodin. Poté následovala zkouška ústní, jejímž cílem mělo být přezkoumání uchazeče z oboru občanského a trestního práva. Pokud byl kandidát hodnocen výborně, velmi dobře či dobře – pak u zkoušky obstál, v opačném případě měl právo zkoušku opakovat po uplynutí lhůty, kterou stanovila komise a podle okolností pokračovat také v potřebné praxi. Podmínku složení notářské zkoušky bylo možno nahradit průkazem složené advokátní zkoušky. Tato možnost však neplatila recipročně, takže možnost změnit profesi byla pouze jednosměrná.

Notářem se v důsledku trestního postihu před odpykáním trestu nemohl stát ten, kdo se dopustil velezrady, rušení veřejného pořádku, pozdvižení a vzbouření, zabití či těžkého zranění ve rvačce, ale také souboje a účasti na něm, nadřzování zločincům a vojenským uprchlíkům. Stejný následek mělo trestní odsouzení v dalších případech s tím, že nezpůsobilost trvala stanovenou dobu po případném vykonání trestu, a to do uplynutí deseti let, byl-li odsouzen alespoň na pět let do žaláře, do uplynutí pěti let, byl-li odsouzen na kratší dobu, a do uplynutí tří let, byl-li odsouzen pro přestupek krádeže, zpronevěru, účast na nich a pro přestupek podvodu.

Výběr nejvhodnějšího kandidáta byl před jmenováním zpravidla proveden formou konkurzu, který vyhlásila notářská komora, v jejímž okrsku se úřad, který měl být obsazen, nacházel. V některých odůvodněných případech nebylo nutné konkurz konat. Návrh na jmenování uchazeče, který byl vybrán na základě konkurzu se zasílal k vyjádření sborovému soudu první instance. Ten jej pak podstoupil k dalšímu vyjádření vrchnímu zemskému soudu a ten poté ministru spravedlnosti.

Notář, který byl jmenován, měl povinnost před nástupem do úřadu prokázat složení peněžité kauce za svou činnost a vyžádat si schválení úřední pečeti. Tuto pečeť směl používat pouze v rámci své úřední činnosti a v komunikaci s úřady a notářskou komorou. Úřední pečeť požívala trestněprávní ochrany. Pro další ostatní činnost mohl notář užívat jiné (soukromé) razítko, z něhož však muselo být zřejmé, že jeho uživatel je současně i notářem.

Výše notářské kauce se odvíjela od úředního sídla notáře a činila pro Vídeň 8000 zl., pro města o velikosti alespoň 30 000 obyvatel 5000 zl., pro jiná města, v nichž měl sídlo sborový soud první stolice 2000 zl. a pro všechna ostatní místa 1000 zl. Notářská kauce sloužila zejména jako jistota k uspokojení nároků třetích osob vzešlých z činnosti notáře. Plnění kauce nebylo v praxi omezováno na nároky, které souvisely s notářovou činností ryze úřední, ale bývalo rozšiřováno i na činnosti notáře vytčené podle ustanovení § 5 notářského řádu, tedy notářské činnosti v širším smyslu. Mimo jiné notářský řád ukládal notářské komoře povinnost dohlížet na výši kauce tak, aby nedocházelo k jejímu ztenčení, popřípadě ukládal notáři povinnost ji doplnit, pokud z ní bylo ze zákonných důvodů čerpáno.

Zánik notářského úřadu nastával v případech, kdy notář do tří měsíců od obdržení uvádějícího listu nezačal svůj úřad vykonávat, ztrátou právní způsobilosti, ztrátou domovského práva, v případě přestupu k neslučitelnému státnímu úřadu či advokacii, nedoplněním notářské kauce, v důsledku spáchaných trestných činů, pro trvalou zdravotní neschopnost a pro zbavení úřadu vyslovené

disciplinárním nálezem a v neposlední řadě i tím, že se sám notář do rukou ministra spravedlnosti vzdal svého úřadu.

Notář by do svého úřadu jmenován doživotně. Setrvání notáře v úřadu podle tehdejší právní úpravy prakticky zůstávalo na notářově vlastní úvaze. Někteří notáři předkládaného období vykonávali svůj úřad až do velmi pokročilého věku.²³⁷ Svůj úřad mohl notář vykonávat jen v okrsku sborového soudu první stolice, pro který byl jmenován. Podle sídla svého úřadu příslušel také notář k notářské komoře.

Podle notářského řádu byla podrobně upravena působnost notáře v jeho úřední činnosti, a to samostatné a svěřené. Při výkonu působnosti v rámci samostatné úřední činnosti docházelo ke střetu notářů s konkurencí, což bylo zapříčiněno přesahem v agendách jiných orgánů a povolání. K takovým souběhům docházelo mezi činnostmi, k nimž byli zároveň oprávněni notáři a jiné státní orgány, např. soudy při sepisování posledních vůlí, ověřování opisů a podpisů či tlumočníci při ověřování překladů. Výlučná působnost notáře zejména zahrnovala sepisování veřejných listin o smlouvách a právních jednáních, vykonatelných notářských zápisů, směnečných protestů, braní úschov. Listiny sepsané notáři byly listinami veřejnými, pokud při jejich sepisování, popř. vydávání byly zachovány všechny formality, které zákon považoval za podstatné.

S notářským řádem současně vyhlášený zákon č. 76/1871 ř. z. vymezoval právní jednání, k jejichž platnosti se vyžadovala forma notářského zápisu, a stanovil obligatornost notářských spisů při některých právních jednání. Notářský spis se stal nezbytnou podmínkou platnosti směnečných protestů a osvědčení při smlouvách svatebních, kupních, směnných, důchodových, půjčovacích, potvrzení o přijatém věnu, dlužních úpisech mezi manžely, smlouvách darovacích uzavřených bez skutečného odevzdání, písemných smlouvách uzavíraných osobami slepými, hluchými, které neumějí psát, němými, které neumějí číst a

---

²³⁷ Např. pražský notář z Vinohrad Josef Štolba vykonával svůj úřad ještě ve věku 82 let. Viz. BALÍK, S. a kol. *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014, s. 94.

psát, a jednání při posledních pořizích osob němých, pokud je nepsali vlastní rukou a nepodepsaly.

Notářský řád z roku 1871 nově zavedl také přímou vykonatelnost notářských spisů, jež byla přípustná pouze u těch závazků, které byly sjednány v penězích či jiných zastupitelných věcech. Do úřední činnosti spadala i činnost notáře z pověření soudu, čili svěřená pravomoc notáře jako soudního komisaře. Vedle pravomoci k činnosti úřední notář měl podle notářského řádu i oprávnění k provozování dalších agend a poskytování dalších služeb, jako sepisování soukromých listin vůbec, mimo sporné řízení též sepisování nejrůznějších podání k soudům a správním úřadům. Notář měl oprávnění také žádat zápis do seznamu obhájců v trestních řízeních a být činný jako obhájce a působit jako tlumočník. Notář mohl být též určován jako správce konkurzní podstaty. Na straně druhé nesměl notář zastupovat účastníka v řádném sporném řízení, v řízení u říšského soudu a soudu správního, ve sporech v nichž některého z účastníků zastupoval advokát, a také nesměl psát exekuční návrhy v místech, kde sídlili alespoň dva advokáti.

Výkon notářského úřadu byl zásadně neslučitelný s výkonem advokacie a jakéhokoli placeného státního úřadu mimo úřad učitelský. Výjimku pro souběh notářství a advokacie upravovalo ustanovení IV. článku uvozovacího zákona k notářskému řádu a ustanovení §§ 20 a 40 advokátního řádu z roku 1868, která oprávnění vykonávat obě profese ponechala venkovským notářům, kteří k tomu byli oprávněni v době, kdy notářský řád z roku 1871 vstoupil v účinnost, a již zůstali ve svém původním sídle. S ohledem na požadavek zachování poctivosti, cti a důstojnosti notářského stavu bylo notářům zakázáno jakékoliv povolání, které by se vůbec neslučovalo se zmíněným požadavkem. Podle okolností nepřipustné tak bylo provozování kupeckých obchodů, burzovní spekulace, zprostředkovatelská činnost, spekulace s nemovitostmi, nákup a prodej pohledávek.

Notáři podléhali ze strany notářské komory stavovské kontrole. Notářská komora mimo jiné pravidelně prováděla revizi notářských spisů. Dále notáři podléhali kontrole státní moci prostřednictvím sborových soudů první stolice a vrchních zemských soudů. Vrchní dozor náležel ministru spravedlnosti.

Pokud bylo jednání notáře nebo notářského kandidáta při výkonu úřadu nebo v soukromém životě na újmu důstojnosti notářského stavu, byl sankcí pořádkový trest v podobě upomenutí na povinnosti stavu nebo písemná důtka. Trest byl ukládán notářskou komorou, tam kde nebyla notářská komora zřízena, sborový soud první stolice. V případě uložení pořádkového opatření notářskou komorou nebylo možné podat opravný prostředek, v případě uložení ze strany soudu bylo možno se podat opravný prostředek vrchnímu zemskému soudu.

Pro disciplinární řízení platily pro notáře předpisy pro vykonávání kárného dohledu nad soudními úředníky.²³⁸ Pokud se notář dopustil porušení povinností, byl stíhán těmito disciplinárními tresty: písemnou výtkou, peněžitou pokutou, pozastavením výkonu úřadu až na jeden rok a odvoláním, které ukládal vrchní zemský soud příslušný podle sídla notáře. Proti disciplinárnímu trestu se mohl notář odvolat. O odvolání proti rozhodnutí o uložení disciplinárního trestu rozhodoval disciplinární senát nejvyššího soudu. Disciplinární trest byl soudem ukládán podle druhu porušené povinnosti, způsobené škody a zejména zavinění notáře s přihlédnutím k tomu, zda se porušení povinnosti dopustil poprvé či opakovaně. Pokud byl notář ze svého úřadu sesazen, zanikla i jeho oprávnění k další činnosti.

Notářský řád upravoval i dočasnou suspenzi notáře z úřadu v případě, že byl během trestního řízení zatčen, byla-li výrazně ztenčena jeho kauce, ocitl-li se v úpadku či pozbyl svéprávnosti, pokud to bylo třeba do skončení proti notáři vedeného disciplinárního či trestního řízení.

Z prvních právních předpisů, které navazovaly na notářský řád či ho měnily, byl zákon č. 95/1871 ř. z. v příčině zavedení obecného zákona o knihách

---

²³⁸ Zákon č. 46/1868 ř.z. o vykonávání kárně nad soudními úředníky.

pozemkových a zákon č. 94/1872 ř. z. jímžto se činí některé změny v předpisech o poplatcích ke spisům notářským se vztahujícím. Dále se jednalo o zákon č. 3/1877 ř. z. jímžto se směnují paragrafy 6 a 119 řádu notářského, kterým byly změněny podmínky pro připuštění k notářskému úřadu tak, že byly zpřísněny podmínky pro přiznání výjimky z požadavku dvouleté notářské praxe notářskému kandidátovi, kterou ministr spravedlnosti mohl prominout tehdy, pokud se o toto místo neucházel jiný způsobilý kandidát, jenž takovou podmínku splňoval. V dalším období byly vydány tyto zákony: č. 35/1885 ř. z. jímž se ustanovuje, komu případnou peněžitě pokuty, které jako tresty disciplinární uloženy jsou notářům a notářským substitutům dle § 158 notářského řádu. Další zákony byly vydány ve 20. století, což není již předmětem této práce. Také návrh na rekodifikaci notářství byl připravován ve století následujícím.

5.4. Notářská stavovská samospráva

Na základě notářského řádu z roku 1850 notářské záležitosti spravovaly notářské komory, které byly zřízeny v sídlech vrchního zemského soudu, a které tvořili notáři usazení v tomto soudním okrese. Předsedou notářské komory měl být zasloužilý notář. Ve skutečnosti se jím stávali radové příslušných sborových soudů. Funkční období orgánů komor byla tříletá a funkce byly vykonávány bezplatně.²³⁹

Pro výkon notářské samosprávy byla určena notářská komora zřízená v sídlech soudů první instance pro správu věcí notářských v takto vymezeném obvodu. Všichni notáři, kteří sídlili v okrsku prvoinstančního soudu, tvořili kolegium notářské komory.

Notářská komora byla členy notářského sboru voleným orgánem s funkcí reprezentanta notářského sboru daného okrsku. Vedle představeného měla notářská komora ještě další funkcionáře v počtu závislém na obsazenosti

²³⁹ BALÍK, S. a kol. *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014, s. 74.

příslušného notářského obvodu a také jejich náhradníky. Výkon funkce byl bezplatný, funkční období činilo tři roky a notáři-funkcionáři se scházeli k jednání alespoň jednou za měsíc.²⁴⁰

Funkce prezidenta a člena notářské komory byly čestnými funkcemi a ten, kdo byl zvolen, nesměl jejich přijetí odmítnout. Stalo se pak nepsaným zvykem, že přes i opakované volby v tříletých etapách zůstávali ti, kteří byli do nich jednou zvoleni, ve svých funkcích tak dlouho, dokud sami nerezignovali, např. z důvodu věku nebo úmrtí.

Notářská komora byla vytvářena pro okrsek každého sborového soudu první instance, pro nějž bylo zřízeno alespoň patnáct notářských míst. Pokud tolik míst nebylo v okrsku sborového soudu vytvořeno, mohl ministr spravedlnosti na návrh notářských sborů nařídit sloučení okrsků tak, aby měly společný notářský sbor a společnou notářskou komoru. Pokud tento návrh byl schválen ze strany slučovaných notářských sborů, měl ministr spravedlnosti povinnost mu vyhovět. Tam, kde notářská komora nebyla, výkon její pravomoci zajišťoval sborový soud první instance.

Úkolem notářských komor byla péče o čest a důstojnost notářského stavu, organizování notářských úřadů, navrhování právních předpisů, povolování nepřítomnosti notáře v úřadu. Notářská komora vedla seznam notářů a notářských praktikantů a dohlížela na jejich chování a úřadování. Působily jako česné soudy a prostředníci v případě sporů mezi notáři. Potvrzovaly praxi notářských kandidátů, svolávaly notářský sbor, udělovaly notářům v případě potřeby dovolenou.

Povinnosti notářské komory byly rozděleny na povinnosti uvnitř stavu, tj. vůči notářům a notářským kandidátům a v rámci širší justice vůči soudům a ministerstvu spravedlnosti, představující orgán nejvyššího dozoru, a na povinnosti vnější zejména k účastníkům.

Ve vztahu ke státní moci příslušelo notářské komoře podávat návrhy a vyjádření ve věcech návrhů zákonů a návrhy na změny v počtech notářských míst

---

²⁴⁰ Tamtéž s. 98 an.

a jejich sídel. Notářská komora schvalovala notářské pečeti, dohlížela na notářské záruky, vypisovala notářské konkurzy a na základě jejich výsledků podávala návrhy na obsazení notářských míst. Dále podávala návrhy a vyjadřovala se k návrhům na změny notářských sazeb.

Ve vztahu k účastníkům notářská komora mohla být mimo jiné prostředníkem při jednáních mezi účastníkem a notářem v případech sporných odměn a taktéž mohla rozhodovat o stížnostech na notáře a notářské kandidáty. V rámci dohledu nad činností notářů byly notářské komory povolány i k pořádkovému trestání.

Počty notářských sborů a notářských komor v předmětném období měnily. Snahou notářů bylo vytvořit spíše méně notářských sborů, zato početnějších s vlivnějšími notářskými komorami. V roce 1871 byla v časopise Právník otištěna informace o výzvě Spolku notářů v Čechách, ve které se apelovalo na vytvoření jedné notářské komory pro celé české království. V Čechách byly pouze tři notářské sbory, kde mohla být vytvořena komora na základě daných podmínek, a to v okresech vrchního zemského soudu pražského, chebského a kutnohorského. I když výzva výše popisovaná nenašla odezvu, přesto docházelo k postupnému slučování notářských sborů.

V 80. letech 19. století se v rakouské části monarchie ustálil počet notářů na 1007 osobách, které byly povinně sdruženy do notářských komor. Komory měly sídla v sídlech zemských soudů. V českých zemích byly vytvořeny notářské komory v Praze, Brně, České Lípě, Mostě, Chrudimi, Plzni, Olomouci a Opavě.²⁴¹

Stanislav Balík uvádí, že v roce 1878 na českém území fungovaly tyto komory: pražská, mostecko-litoměřická, tábořská, českolipsko-litoměřická, mladoboleslavsko-jičínská, písecko-plzeňská, budějovická, hradecko-chrudimská, chebská a kutnohorská.²⁴²

---

²⁴¹ KINDL, V. Právníci a jejich profese v Čechách a na Moravě v letech 1848-1918. In: *Dějiny právního stavu a právnických profesí*. Praha 1999, s. 121.

²⁴² BALÍK, S. a kol. *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014, s. 100.

Notářská komora si vytvářela své řídicí orgány, které se musely scházet alespoň jednou za měsíc. Komory měly dohled nad chováním a úřední činností notářů. Vedly seznamy kandidátů notářství. Zakročovaly při sporech mezi notáři a rozhodovaly o stížnostech, které na ně byly podány. Mohli je i kázeňsky postihovat.²⁴³

Spolupůsobily rovněž při obsazování míst, které se uvolnily a měly oprávnění podávat návrhy na odstranění nedostatků v činnosti notářů k ministerstvu spravedlnosti. Měli právo činit doporučení na změnu právní úpravy notářství.²⁴⁴

---

²⁴³ KINDL, V. Právníci a jejich profese v Čechách a na Moravě v letech 1848-1918. In: *Dějiny právního stavu a právnických profesí*. Praha 1999, s. 121.

²⁴⁴ Tamtéž.

Závěr

Ve sledovaném období se pro vývoj justice zlomovým mezníkem stal rok 1848, který znamenal změny v oblasti vnitřní organizace státu a to se projevilo i v oblasti soudnictví, státního zastupitelství, advokacie a notářství. Nepochybně jsou v revolučním roce 1848 patrné požadavky na odstranění vlivu absolutistického státu na výkon soudnictví, oddělení správy od soudů, odstranění inkvizičního procesu a jeho nahrazení obžalovacím procesem.

Od roku 1850 došlo k položení základů nové soudní organizace. Soudní soustava byla trojinstanční, kdy první instanci tvořil soud okresní a krajský. Druhou instanci představovaly vrchní zemské soudy a třetí instancí se stal Nejvyšší soudní a kasační dvůr ve Vídni. Vedle těchto soudů jednak působily dále a zároveň se vytvářely nové – zvláštní soudy, které však neměly všeobecnou pravomoc ani příslušnost a byly z určitého hlediska omezeny buď personálně, nebo věcně. Mezi tyto soudy byly zařazeny např. říšský soud, soud nejvyššího dvorského maršálka, soudy důchodkové, živnostenské, vojenské atd.

Rok 1855 představuje další změnu v soudní organizaci a původnímu propojení orgánů politické správy a soudních orgánů první instance. Soudní soustava v tomto období představovala nositele okresní soudní pravomoci – smíšené okresní úřady, městsky delegované okresní soudy a sborové soudy, soudy první stolice – krajské a sborové soudy druhé stolice – vrchní soudy. Na vrcholu soudní organizace stál Nejvyšší kasační soud.

V roce 1867 dochází opět ke změnám, kdy soustava řádných soudů byla tvořena okresními soudy, krajskými (zemskými) soudy, vrchními zemskými soudy a Nejvyšším soudním a kasačním dvorem ve Vídni.

Další výraznou změnou, kterou přinesl rok 1848 v oblasti soudnictví, byl vznik státního zastupitelství. Stěžejním právním předpisem pro zavedení instituce státních zástupců bylo ustanovení § 103 březnové ústavy z roku 1849. Další

změny nastaly v oblasti státního zastupitelství v prosinci roku 1851, kdy byly vydány silvestrovské patenty, které měly výrazný dopad na organizaci státního zastupitelství. Podle nařízení č. 27/1852 ř. z., úkoly státního zastupitelství byly výlučně směřovány do sféry trestního řízení. Tím přestala být v platnosti hlava VI. a § 68 organizačního zákona o státním zastupitelství. Zároveň došlo ke zrušení generální prokuratury u Nejvyššího soudního a kasačního dvora. V roce 1867 zákonem o moci soudcovské č. 144/1867 ř. z. byla obnovena ústavnost a institut obžaloby se vrátil do všech stupňů trestního řízení.

Mezi zvláštnosti rakouského soudnictví patřila též jazyková otázka, bezprostředně související s politickým vývojem. V důsledku centralizace a germanizace se v revolučním roce 1848 začaly hlásit národy o svá práva. Již císařským kabinetním listem ze dne 23. března 1848 byla přiznána češtině a němčině stejná práva. V soudnictví a na veřejných úřadech se vyžadovala znalost obou jazyků.

Až do roku 1851 byla čeština rovnoprávná s němčinou nejen ve vnější ale i vnitřní úřední řeči. Za Bachova absolutismu byla ministrem práv zavedena vnitřní úřední řeč – němčina. Dalším mezníkem v jazykové otázce byla prosincová ústava, obsahující princip národnostní rovnoprávnosti. Výsledkem byla dohoda mezi rakouskou vládou a českou reprezentací - tzv. Fundamentální články. Měly být vytvořeny okresy, kde by se úřadovalo v jednom jazyku, avšak v případě jediné obce národnostní menšiny by se pro ni mělo úřadovat v jejím jazyce. Fundamentální články však nebyly akceptovány pro odpor velkoněmecky orientovaných rakouských stran. V dalším období se setkáváme pouze s nepatrnými změnami, kdy tzv. vnější úřední jazyk se řídil jazykem podání. Další pokusy týkající se jazykové rovnoprávnosti neuspěly a tento stav trval až do rozpadu monarchie roku 1918.

V předmětném období (jak bylo výše naznačeno) došlo též k výrazným změnám jak v oblasti advokacie tak notářství.

Přehled organizace justice ve druhé polovině 19. století jasně ukazuje poměrně progresivní konstrukci justiční soustavy. V předmětném období lze vysledovat různorodou pravomoc a příslušnost jednotlivých soudních institucí. Pravomoc řádných soudů se dělila v základní dimenzi na civilní a trestní; civilní poté na obecnou a v jednotlivých případech též na kauzální. V případech zvláštních soudů jejich pravomoc, můžeme říci, byla velmi specifická.

Zároveň, se zejména v koncepci soudnictví, rodí principy teoretické povahy, na jejichž základě bylo soudnictví organizováno. Důležitým ideovým prvkem zde nepochybně byla teorie dělby moci, která počítala vedle moci zákonodárné, výkonné také s mocí soudní.

Teoretické principy výstavby justice v rakouské monarchii druhé poloviny 19. století ovlivnily i vývoj prvorepublikové justiční soustavy. Mnohé z nich byly alespoň v teoretické rovině uznávány i později, ovšem v praktické rovině se více prosadily až po roce 1989.

Tyto principy se prosadily sice více, ale zdaleka ne zcela. Proto, jak bylo uvedeno na začátku práce, má smysl stále o mnohých principech justice debatovat a přemýšlet o tom, jak tyto principy nejen lépe vymezit, ale jak zajistit jejich plné prosazení v praxi.

Proto má rovněž smysl se vracet k historii justiční soustavy, neboť i tam lze získat poučení pro dnešek.

Resumé

In the monitored period the crucial moment for the development of the judicial system came in 1848 when the internal organization of the state underwent significant changes. These changes were reflected in the judicial system, public prosecution and notary practice. In the revolutionary year 1848 we clearly see the requirement to remove the influence of the absolutist state on the judicial system, separation of administration from courts, replacement of the inquisition with accusation.

From 1850 we see the foundations of a new judicial organization being laid. The judicial system comprised three levels; the first was a district and regional court, the second level included higher regional courts and the third instance was the Supreme Court in Vienna. However, besides these courts the judicial system still included special courts – existing and newly created. These special courts didn't have general jurisdiction and they were in some sense limited – either in terms of staffing or by their jurisdiction. These courts included e.g. the imperial court, court of the supreme marshal, pension courts, trade license courts, military courts etc.

The year 1855 brought another change in the judicial organization, the hierarchy of political administration and first instance courts. The judicial system at the time represented the district judicial power – various district authorities, district courts and judgment seats delegated by the district, second instance regional courts – high courts. At the top of the judicial organization was the Supreme Court of Cassation.

In 1867 we see again changes resulting in a system of regular courts made up of district courts, regional (land) courts, high courts and the Supreme Court in Vienna.

Another important change brought by the year 1848 in the judicial system was the formation of prosecution. The key piece of legislation for the creation of

prosecution as an institution was article 103 of the March Constitution of 1849. The prosecution as an institution was further modified in December 1851 by the publication of the New Year patents that had a significant impact on the organization of public prosecution. Under article 27/1852 the assignments of public prosecution were directed exclusively to the sphere of the criminal procedure. This invalidated section VI. and article 68 of the act establishing public prosecution. Also, the General Prosecutor's Office at the Supreme Court was discontinued. In 1867, by Act on Judicial Power No. 144/1867, the constitutionality of prosecution as an institution was renewed and it returned to all levels of criminal procedure.

In the period in question (as was previously indicated) we could also see important changes in the legal and notary professions.

The organization of the judicial system in the second half of the 19th century clearly shows relatively progressive structures. In this period we can see various jurisdictions and competencies of the individual institutions. The jurisdictions of regular courts were split into civil and criminal. The civil part was split into general and, in individual cases, also causal. The jurisdiction of special courts, we could say, was very specific.

At the same time we see in the concept of judicial system the emergence of theoretical principles that would be used to organize the system. Undoubtedly, an important ideological element was the theory of separation of powers that presumed the existence of legislative, executive and judicial powers.

The theoretical foundations of the judicial system in the Austrian monarchy in the second half of the 19th century were influenced also by the development of the First Republic judicial system. Many of them were, at least in theory, recognized also later. However, in practice they would only find broader recognition after 1989.

These principles have gained considerable ground, but have not won completely. As we said in the beginning of our work, it is useful to discuss the principles and

also think about the best ways of defining these principles and ensuring they are fully adopted in practice.

For this reason it is also important to go back to the history of the judicial system – it may give us a lesson for today.

Seznam použité literatury a pramenů

Literatura:

- ADAMOVIČ, K. a kol. *Dějiny českého soudnictví do roku 1938*. Praha: Lexis Nexis cz s.r.o., 2005. ISBN 80-86920-07-0
- BALÍK, S. K tradici porotního soudnictví v českých zemích. *Historický obzor* 5. Praha 1994.
- BALÍK, S. a kol. *Dějiny advokacie v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*. Praha 2009. ISBN 978-80-7035-427-8
- BALÍK, S. Česká advokacie ve světle právních předpisů z let 1868 – 1914 a jejich dobového výkladu. In SOUKUP, L. (ed.). *Právněhistorické studie* 33. Praha: Karolinum, 1993.
- BALÍK, S. Právní předpisy o advokacii v Čechách v letech 1918 – 1938 a jejich dobová interpretace. In SOUKUP, L. (ed.). *Právněhistorické studie* 34. Praha: Karolinum, 1997.
- BALÍK, S. *Minulost, přítomnost a perspektivy advokacie*. Plzeň 1998. ISBN 80-7082-398-4
- BALÍK, S. *Advokacie včera a dnes*. Pelhřimov: Aleš Čeněk, 2000. ISBN 80-902627-7-5
- BALÍK, S. Poznámka o advokacii v habsburské monarchii v roce 1867. In: SCHELLE, K., VOJÁČEK, L. (eds.). *Rakousko – uherské vyrovnání 1867 a jeho státoprávní důsledky v českých zemích a na Slovensku*. Ostrava: KEY Publishing, 2007. ISBN 978-80-87071-48-9
- BALÍK, S. a kol. *Dějiny notářství v českých zemích*. Praha 2014. ISBN 978-80-2605-768-0
- BÍLÝ, J. *Právní dějiny na území České republiky*. Praha: Linde, 2003. ISBN 978-80-7201-429-3
- BRÁZDA, J., BÉBR, R., ŠIMEK, P. *Notářství, jeho vývoj, organizace a pravomoc*. Praha 1976.
- BŘEZINA, J. *Zábřežsko v období feudalismu do r. 1848*. 1. vydání. Ostrava 1963.
- ČERMÁK, K. a kol. *Česká advokátní komora*. Praha: Milan Horák – REGO, 2001. ISBN 80-901872-8-5
- FENYK, J. *Veřejná žaloba. Díl první. Historie, současnost a možný vývoj veřejné žaloby*. Praha 2001.

HLEDÍKOVÁ, Z., JANÁK, J., DOBEŠ J. *Dějiny správy v českých zemích od počátku státu po současnost*. 2. vydání. Praha: Nakladatelství Lidové Noviny, 2007. ISBN 80-7106-906-X

JANÁK, J., HLEDÍKOVÁ, Z. *Dějiny správy českých zemí do r. 1945*. Praha: SPN, 1989. ISBN 80-04-21189-5

KADLEC, K. *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě*. Praha: nákladem vlastním, 1928.

KANT, I. *Metaphysische Anfangsgründe der Rechtslehre II*. Königsberg, 1798. N

KAPRAS, J. *Přehled právních dějin zemí české koruny*. Praha 1935.

KINDL, V. Právníci a jejich profese v Čechách a na Moravě v letech 1848-1918. In: *Dějiny právního stavu a právnických profesí*. Praha 1999.

KNAPP, V. *Teorie práva*. Praha 1995. ISBN 80-7179-028-1

KOBER, J. *Advokacie v českých zemích v letech 1848 – 1994*. Praha: Česká advokátní komora, 1994.

MALÝ, K. a kol. *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*. 4. vydání. Praha: Leges, 2010. ISBN 978-80-87212-39-4

MALÝ, K., SIVÁK, F. *Dějiny státu a práva v českých zemích a na Slovensku do roku 1918*. 2. vydání. Jinočany: H&H, 1993. ISBN 80-85467-61-5

MALÝ, K. Zastavení činnosti porotních soudů v 80. letech 19. století v Rakousku. AUC, Iuridica 1, 1965.

MONTESQUIEU, CH. *Duch zákonů*. Praha 1947. ISBN 80-86473-30-9

PLUNDR, O. *Organizace justice a prokuratury*. 3. vydání. Praha: Orbis, 1963.

PRINC, M. *Soudnictví v českých zemích v letech 1848-1938*. Praha: Wolters Kluwer, 2015. ISBN 978-80-7478-797-3

PRAŽÁK, J. *Právo ústavní. Ústava říšská, část třetí*. Praha 1898.

RÁJA, M. Advokátní zkoušky na Moravě v letech 1869 - 1918. ISBN 978-80-7201-730-0

BALÍK, S., MIKSOVÁ, J. (eds.). *Z minulosti advokacie*. Roztoky u Prahy: Linde Praha, 2008. ISBN 80-7201-547-8

RÁZKOVÁ, R. *Dějiny právní filozofie*. Brno 1998. ISBN 80-210-1574-8

RIEGER, B. *Říšské dějiny Rakouské (dějiny státního vývoje a veřejného práva)*. Praha: Všehrad, 1912.

ROUBÍK, F. *Vývoj správního rozdělení Čech v letech 1850-1868*. Praha 1939.

- SCHELLEOVÁ, I. *Advokacie*. 1. Zlín: ŽIVA Zlín, 1994. ISBN 80-901745-2-3
- SCHELLEOVÁ, I., SCHELLE, K. a kol. *Soudnictví (historie, současnost a perspektivy)*. 1. vydání. Praha: EUROLEX BOHEMIA, 2004. ISBN 80-86432-65-3
- SCHELLE, K., KUČHTA, J. *Historie a současnost státního zastupitelství*. Brno: MU Brno, 1994. ISBN 80-210-1044-4
- SCHELLE, K., KUČHTA, J. *Státní zastupitelství*. Zlín: Nakladatelství Živa, 1994. ISBN 80-901745-3-1
- SCHELLE, K. Veřejná žaloba v historických souvislostech. *Státní zastupitelství*. 11-12/2008.
- SCHELLOVÁ, I., SCHELE, K. *Právní úprava advokacie*. Brno: Masarykova univerzita, 1995. ISBN 80-210-1074-6
- SCHELLE, K., SCHELLEOVÁ, I., VOJÁČEK, L. *Proměny státu a práva ve druhé polovině 19. století*. Praha: Eurolex Bohemia, 2006. ISBN 80-86861-91-0
- SKŘEJPEK, M. a kol. *Právní stav a právní profese v minulosti*. Praha: Havlíček Brain Team, 2007. ISBN 8090360990
- ŠOLLE, V. Počátky buržoazního soudnictví v českých zemích. I. část. *Sborník archivních prací*. Praha 1968, č. 18.
- STORCH, F. *Řízení trestní rakouské. Díl I*. Praha: J. Otto, 1887.
- TOŠNAROVÁ KREJBICOVÁ, H. Dějiny advokacie na Berounsku, Hořovicku a Křivoklátsku v letech 1868 - 1938. In: BALÍK, S., MIKSOVÁ, J. (eds.). *Z minulosti advokacie*. Roztoky u Prahy: Linde Praha, 2008. ISBN 80-7201-547-8
- TUREK, A. Státní zastupitelství v českých zemích v letech 1850-1949. *SAP*. 1959, r. IX., č. 2.
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *České právní dějiny do roku 1945*. 1. vydání. Brno: KEY Publishing s.r.o., 2007. ISBN 978-80-87071-20-5
- VOJÁČEK, L., SCHELLE, K. *Repetitorium českých právních dějin do roku 1945*. Ostrava: KEY Publishing, 2008. ISBN 978-80-87071-69-4

Prameny:

císařský patent č. 237/1850 ř. z. (organický zákon)

zákon č. 117/1852 ř. z., trestní zákoník

zákon č. 30/1897 ř. z., o ochraně vynálezů

zákon č. 1/1888 ř. z., o pojištění dělníků pro případ úrazů

zákon č. 14/1890 ř. z., v obvodu každé revírní bratrské pokladny došlo ke zřízení rozhodčího soudu

zákon č. 67/1875 ř. z., o organizaci burz

zákon č. 110/1895 ř. z., jímž se uvádí zákon o vykonávání soudní moci a o příslušnosti řádných soudců v občanských věcech právních

zákon č. 119/1873 ř. z., jímž se zavádí nový řád soudu trestního (trestní řád)

zákon č. 266/1850 ř. z., organický zákon pro zastupitelství státní

zákon č. 151/1853 ř. z., trestní řád

zákon č. 144/1867 ř. z., o moci soudcovské

zákon č. 75/1871 ř. z., notářský řád

zákon č. 97/1868 ř. z., advokátní řád

zákon č. 40/ 1872 ř. z., o vykonávání moci disciplinární nad advokáty a kandidáty advokátskými

zákon č. 58/1890 ř. z., jímž ministr práv se zmocňuje, aby vydal nařizovacím způsobem tarif pro takové výkony advokátů a jejich kanceláří v soudním řízení, které pro svou jednoduchost a své opětování dopouštějí průměrného ocenění

zákon č. 95/1871 ř. z. v příčině zavedení obecného zákona o knihách pozemkových

zákon č. 94/1872 ř. z. jímžto se činí některé změny v předpisech o poplatcích ke spisům notářským se vztahujícím

zákon č. 3/1877 ř. z. jímžto se směňují paragrafy 6 a 119 řádu notářského

zákon 40/1872 ř. z. – disciplinární statut

zákon č. 94/1855 ř. z., notářský řád

zákon č. 75/1871 ř. z., notářský řád

nařízení ministerstva práv č. 59/1904 ř. z., jímž dovoluje se advokátům,
kandidátům advokacie a obhájčům nositi roucho úřední

nařízení ministerstva vnitra č. 47/1889 ř. z.

výnos ministerstva spravedlnosti č. 4/1868 ř. z.